

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

A családoknak

ERDEI PÉTER

Volt egyszer ...
a Villanytelep

Biblioteca Județeană
Satu Mare

Szatmárnémeti, 2017

ERDEI PÉTER

A fost odată ...
Uzina Electrică

Biblioteca Județeană
Satu Mare

Satu Mare, 2017

A megjelentetés támogatója
a Szatmár Megyei Tanács

Apariția sprijinită de
Consiliul Județean Satu Mare

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ERDEI, PÉTER

Volt egyszer... a Villanytelep = A fost odată... Uzina Electrică / Erdei Péter. - Satu Mare : Profundis, 2017
ISBN 978-973-1979-55-7

62

Borítóterv

Szerkesztés

Fordítás

Nyomdai munkák

Z. Erdei Anna

Schupler Levente

Vass Mária, Nagy Ilona

Idea Studio

Coperta

Redactare

Traducere

Tipografie

ERDEI PÉTER

Volt egyszer ...
a Villanytelep

A fost odată ...
Uzina Electrică

Előszó helyett...

...több erős robbanást hallottunk és a gyárkémény estében délkelet felé dült. Hatalmas szürke és barna színű porfelhő emelkedett a magasba és lassan áthidalta a Szamost... 1975. augusztus 26.-án, délután 5-kor. – (Czibalmos László, Szatmári Hírlap) Tíz éve volt már, hogy naponta fordultam meg a Villanytelep udvarán. Csodáltam a gépterem fényesre csiszolt tisztaságát, szerettem a turbinák egyenletes, süvítő susogását, a „város szívének” nyárestéken otthon is hallható dobogását. Elöttem zajlott le a feleslegessé vált és a hetvenes évek városrendezésének útjában álló villanytelep lebontása. Hozzászóltam. Mégis az augusztusi robbantás és a Czibalmos tanár úr néhány sora olyan, talán tudatalatti tiltakozást váltott ki belőlem, ami negyven év múltán sem csillapodott. Ha lehet, még erősebb lett. „Az nem lehet, hogy annyi ész, erő...” Az nem lehet, hogy a várost meghatározó, a várost több mint 80 évig szolgáló Városi Villamosmű emlékét az idő úgy fújja el, mint egykor a Szamost áthidaló porfelhőt a délkeleti szél.

Három generáció megfeszített, időnként hősie munkáját zárta le jelképesen az augusztusi nekrológ. „A múltat végképp eltörölni” parancsát túlbuzgón teljesítő mamelukok úgy tüntették el a Föld színéről a nekik addig munkát és kenyeret adó villanytelepet, hogy jegyzőkönyveket, munkanaplókat, leltárt, terveket, tervrajzokat, jelentéseket sem hagytak maguk után.

În loc de prolog...

„..... am auzit mai multe detonații puternice iar hornul fabricii în cădere s-a prăbușit spre sud-est. Un nor uriaș de praf cenușiu și brun s-a ridicat spre cer... și încet s-a așternut deasupra Someșului...în 26, august 1975 la orele 5. după masa.”

(Czibalmos Laszló, Szatmári Hírlap). Au fost deja de zece ani, când zilnic mă aflam în curtea Uzinei Electrice. Am admirat luciul curat al sălii de mașini, am iubit foșnetul monoton al turbinelor șuierătoare, bătaia „inimii orașului” pe care în serile de vară și acasă puteam auzi. În fața mea s-a desfășurat demontarea centralei electrice, care în anii 70 a devenit de prisos și stătea în calea sistematizării orașului. M-am obișnuit. Totuși explozia din august și cele câteva rânduri ale domnului profesor Czibalmos mi-au provocat un protest al subconștientului, care nici după patruzeci de ani nu s-a potolit. Dacă se poate, s-a întărit. Nu poate fi, ca amintirea Uzinei Electrice a orașului, care a marcat și a deservit orașul timp de mai mult de 80 de ani, să fie vânturată ca norii de praf de deasupra Someșului de vântul de sud-est.

„Necrologul” din august a închis simbolic munca susținută și câteodată eroică a trei generații. Excesul de zel al mamelucilor cu care au executat porunca „Sfârșiți odată cu trecutul negru”, a șters de pe fața pământului Uzina Electrică, care le-a asigurat pâinea cea de toate zilele fără nici un proces verbal, jurnal de lucru, inventare, proiecte, desene tehnice.

Emlékeket összegyűjteni, emlékeztetni, emléket állítani! – fogalmazódott bennem akkor a „parancs” és tör fel időről-időre már negyven éve. Dátumok, évfordulók (100 éves, 110 éves, 115 éves, és immár 125 éves évforduló) „kényszere” figyelmeztet kiszabott időm végességére. Arra, hogy nem halogathatom sokáig összegyűjtött adataim, képeim, „kincseim” közzé tételét, akkor sem, ha nagyon sok fehér folt maradt. Akkor sem, ha még vannak feltáratlan források, mert sok emberhez nem jutottam el. Egyedül nem megy. Olvasóimmal, kritikusaimmal közösen, viszont, visszahozhatjuk a köztudatba a Villanytelepet. Közösségi jövőnk egyik alap feltétele múltunk megismerése, megismertetése. Írásommal erre tettem kísérletet.

Hitem szerint nem hiába.

Atunci am conceput „porunca” de a aduna amintirile, de a aminti, și de a comemora, și ideea mă frământă de 40 de ani. Constrângerea datelor, a aniversărilor (100 de ani, 110 de ani, 115 de ani și deja de 125 de ani) mă atenționează la finitudinea timpului impus. La faptul, că nu pot amâna mult timp publicarea datelor, imaginilor „comorilor” mele, în pofida faptului că au rămas multe lacune (pete albe). Chiar dacă mai sunt izvoare neexplorate, pentru că nu am avut oportunitatea să ajung la mulți oameni. De unul singur nu se poate. Cu cititorii mei, criticii mei, împreună, putem readuce în conștiința comunitară Uzina Electrică. Una dintre condițiile de bază ale viitorului nostru comunitar este cunoașterea și familizarea trecutului.

Aceasta am încercat și cred, că nu în zadar.

A kezdetek

Az első komolyan vehető tudósítást a városunk villamos művéről Tankóczy Gyulától olvastam: *A villanyvilágítás bevezetésére megjegyezhetjük, hogy Magyarországon a mienk volt a második villanyvilágítási berendezés.* Az elsőről tudtam. Tananyag volt már a technikumban a Temesváron 1884-ben létesített közvilágítás. Úttörő volt 1884-ben *Temesvár városának az elhatározása, hogy - a világon elsőként - kizárólag villamos közvilágításra rendezkedik be.* (A Magyar Elektrotechnika Története. Budapest 2000.)

A mienkről Dr. Borovszky Samu könyvében olvastam először: *A nagyobb ipari vállalatok sorában meg kell említeni a város házi-kezelésében álló villanytelepet is, mely 1891 óta áll fenn. A város közönsége 1891-ben felépítvén új színházát, a belügyminisztérium csak úgy engedte meg annak megnyitását, ha a tervbe vett petróleum világítás helyett, villamos világításra rendezik be. E kényszerhelyzetben a város közönsége 50 lóerős gépet állított fel a részleges villamos világítás ellátására. 1891. december 31-én este 7 órakor ejtették meg az első világítási próbát a városi színházban. 1892. január 3-án megnyílt az utcai világítás is...* (Magyarország vármegyéi és városai. 14. old.) Hogy ez a kényszerhelyzet mit jelentett, arra a korabeli szatmári újságok – a Szatmár és a Szamos – egykori lapjain kerestem magyarázatot.

Izgalmas időutazásban volt részem akárhányszor egy-egy tizenkilencedik század végi újságkollekció került a kezembe. Ismerős - szüleimtől tanult – utcanevek határozták meg a városközpont utcahálózatát. Csak amikor, gondolatban, megpróbáltam végigsétálni az Attila utcán, a Rákóczi utcán, a Werbóczy utcán, a Kinizsi utcán, Kazinczi utcán, hogy a Deák téren (Fő-tér) át az épülő Városházához és az új Színházhoz

Începuturile

Primele informații serioase despre uzina electrică a orașului nostru le-am citit de la Tankoczi Gyula: ***Despre introducerea iluminatului electric putem afirma, că în Ungaria a noastră a fost a doua instalație electrică.*** Despre prima am avut cunoștință. A fost materie de studiu în învățământul tehnic iluminatul public înființat în Timișoara în anul 1884. ***Pionierat a fost decizia orașului Timișoara în 1884, ca prima dată pe lume s-a bazat numai pe iluminat public electric.*** (A Magyar Elektrotechnika Története. Budapest. 2000.)

Despre a noastră, în cartea lui Dr. Borovszky Samu am citit prima dată: ***Printre întreprinderi industriale mai mari, trebuie să amintim uzina electrică în regia proprie a orașului, care din 1891 există. Publicul orașului în 1891 și-a construit teatrul nou iar ministeriul de interne i-a permis vernisajul teatrului numai dacă schimbă iluminatul cu petrol, proiectat, pe iluminat electric. În această situație de necesitate, publicul orașului a instalat un agregat de 50 de cai putere, pentru asigurarea parțială a iluminatului electric. În 31 decembrie 1891, seara la ora 7, au efectuat prima probă a iluminatului în teatrul orașenesc. În 3 ianuarie 1892 s-a deschis și iluminatul stradal.*** (Magyarország vármegyéi és városai. pag. 14) Despre această „situație de necesitate”, ce a însemnat, am căutat explicații în paginile ziarelor sătmărene din epocă: *Szatmár, Szamos și Szatmárnémeti.*

Am avut parte de-o emoționantă călătorie în timp, ori de câte ori am dat de o colecție de ziare de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Denumiri de străzi cunoscute - învățate de la părinți - au definit rețeaua stradală a centrului orașului. Numai când, în gând, am încercat să parcurg orașul pe străzile Attila (Calea Traian), Rákóczi (Mihai Viteazul), Werbőczy (Mileniului),

érjek, akkor fogtam fel, mekkora vállalkozás lehetett a húszezer lélekszámú városnak villanyvilágításra rendezkedni be. Az Attila utcán (Calea Traian) az általam még ismerhető utcaképből alig lehetett valami.

A Rákóczi (Mihai Viteazul) utcán még nem volt meg a Rákóczi-iskola, a Törvényszék, a Postapalota, az Osztrák-Magyar Bank épülete, köz- és magánépületek egész sora. Nem volt szilárd burkolatú gyalogjárója és kocsútja, nem volt vízvezetéke és csatornázása. Nagyot kellett álmodni és tervezni a következő harminc évre.

És épült az új színház és abba villany kellett. Így rendelte a Belügyminisztérium. Ha meg villany kell a színháznak, legyen a közvilágításnak is és legyen magánvilágításra is.

Magától értetődő, hogy az áramfejlesztő berendezést, ha lehet, egy már működő, és egyéb célra is használható gőzgépre kell csatlakoztatni. Ezért keresték meg az 1869-ben épült Gőzmalom igazgatóságát ***a színház és az utcák villamos világításának terveiről készített térképekkel.*** Hosszú tárgyalások kezdődtek a berlini Siemens céggel és budapesti Ganz-gyárral, valamint a Gőzmalom igazgatóságával. A tárgyalások eredményeként, június 11-én megkötötték a szerződést, melynek értelmében a Siemens és Halske bécsi cég a gőzmalomban üzembe helyezendő berendezése mellett megerősítette, ***hogy a város rendelkezésére bocsátott 500 villamos lángból 159 tizenhat gyertya erejű izzó és 1 ezerkétszáz gyertyafénynek megfelelő ívlámpa a színházba, 251 izzó és 8 ívlámpa pedig a tervezettben felsorolt utcákra helyeztetik el.*** Sem a tervezetet, sem a térképeket nem találtam meg. Az elkészülendő és majd megvalósuló hálózat térképét (1 sz.) a sajtó – sokszor csak hangulatkeltő, vázlatos – jelentéseiből állítottam össze, vállalva az elkerülhetetlen pontatlanságokat is. Szeptemberben írják: - ***a villamos világításhoz szükséges utcai sodronytartó oszlopok fölállítását megkezdték. Németibe nagyobbrészt és Szatmárnak egy pár utcáján már hozzáfogtak az izolátorok fölrakásához és a sodronyok kihúzásához is...*** (Szatmár 1891. szeptember 19)... ***Honvéd, Perényi és Wesselényi utcákon***

Kinizsi (Ion Slavici), Kazinczy (Ștefan cel Mare), ca prin Piața Deák (P-ta Libertății), pe la Primăria orașului în construcție să ajung la Teatrul Nou, am înțeles ce povară a fost asumarea iluminatului electric pentru orașul cu douăzeci de mii de locuitori. Pe Calea Traian, din imaginea străzii cunoscute de mine prea puțină-i probabilitatea să fi fost ceva.

Pe strada Mihai Viteazul nu era Școala Grigore Moisiu, Tribunalul, Palatul Poștei, clădirea Băncii Austro-Ungare, șiruri întregi ale clădirilor publice și private. Nu erau trotuare și străzi asfaltate, sistem de apă potabilă și canalizare. Au trebuit visuri și planuri mari pentru următorii treizeci de ani.

Și se ridicase teatru nou și a fost nevoie de iluminat. Așa ordonase Ministerul de Interne. Și dacă e nevoie de curent pentru teatru, să fie și pentru iluminatul public și privat.

Se înțelege de la sine, că generatorul de curent electric trebuie conectat la o mașină cu abur deja în funcțiune, care poate fi utilizată și pentru alte scopuri. De aceea au căutat direcțiunea Morii cu Aburi, construită în anul 1869, cu ***hărți și proiecte despre iluminatul electric al teatrului și al străzilor***. Au început tratative lungi cu firma Siemens din Berlin, fabrica Ganz din Budapesta și direcțiunea Morii cu Abur. Ca rezultat al tratativelor în 11 iunie au încheiat contractul, conform căruia firma Siemens și Halske din Viena a confirmat că pe lângă instalația care va fi montată în moara cu aburi, ***din cele 500 de” flăcări electrice” puse la dispoziția orașului, 159 bucăți de becuri de putere de șaisprezece lumânări și o lampă cu arc, cu o lumină corespunzătoare de 1.200 lumânări, vor fi instalate în teatru, iar 251 becuri și 8 lămpi cu arc pe străzile susnumite ale orașului***. Nici proiectul, nici hărțile nu am găsit. Din presa vremii, în care erau doar schițe, câteodată pentru crearea dispoziției, am reconstituit harta viitorului sistem, asumând și eventualele greșeli.(nr.1) În septembrie au scris:- ***au început ridicarea stâlpilor de susținere a cablurilor pentru iluminatul electric stradal. În Mintiu în mare parte, iar în Sătmar în câteva străzi, au început montarea izolatoarelor și întinderea cablurilor...***(Szatmár, 19. septembrie

árbócz erdő meredezik az égnek. (Szamos 1891. szeptember 17) Majd, alig több mint három hónap múlva: *Múlt vasárnap este gyúltak ki városunkban a Deák és Sz. István Tér, valamint a „Vigadó” előtti és az Árpád-utczán fölállított ívlámpák...* (Szatmár 1892. január 9.) Nehéz, talán lehetetlen elmondani mit jelentenek ezek a tudósítások annak, aki egy életen keresztül vezethette... a fényt. Ezernyi emlék, természetesen már a megélt élmények emléke, térít el az első villanyteleptől.

Pedig a következő tudósítás már (Szatmár 1891. szeptember 26) a Szatmár-Németi szab. kir. város Villamos Művének a születéséről szól:... *szeptember 21-én – rendkívüli közgyűlés-252. szám alatti határozat... kimondatott, hogy a helybeli gőzmalom-társulattal előzőleg kötött szerződés... felbontassék s a város villanyvilágításához szükséges összes berendezéseket, valamint a Szamos parton egy gépház felépítését önállóan óhajtja létesíteni.* Hogy a valódi okok mik voltak, nem tudhatjuk. Az indoklásban azt olvassuk, hogy *nevezett társulat igazgatósága a... költségesebb berendezéssel járó kiadásokat viselni nem hajlandó.* Új helyzet van, mert bár a felépülő színház-felügyelői lakás földszintjén és annak pincéjében megkezdték a készülékek és az akkumulátor telepek szerelését, áramfejlesztő nélkül kétségessé vált a határidő tartása... *a közgyűlés... rendkívüli intézkedések foganatosításához beleegyezését adja.* És december elején *a villamvilágításhoz szükséges locomobil (gőz-gép)... megérkezett s a színház épület mögötti Színház-közben építendő ideiglenes telepen van elhelyezve.*

Hosszú, nehéz évet hagyott maga után a „színügyi bizottság” és a „villam világítás berendezésére kiküldött bizottság” – mindkettőnek Pap Géza közigazgatási tanácsos volt az elnöke-, de büszkén jelenthették 1892. január 1-én, hogy... *a színház villamos lámpákkal felszerelve a megnyitásra készen áll. A próbavilágítás már napok előtt megtörtént, (és kifogástalanul sikerült).* A főpróbát december 24-én este fél tízkor tartották. *A színház külső és belső összes lámpái szórták a fényt, mely a színház környékét és az utczákat is bevilágította, maga a színház belseje*

1891)... *Pe străzile Unirii, Ady Endre și Wolfenbüttel, păduri de catarge se ridică spre cer.* (Szamos, 17 septembrie 1891). Și abia cu trei luni mai târziu: *Duminica trecută s-au aprins lămpile cu arc, instalate în piața Libertății, piața Eroii Revoluției, în fața „Vigado”* (intersecția străzilor Stefan cel Mare și Iuliu Maniu) *și pe B-ul Vasile Lucaci...* (Szatmár, 9 ianuarie 1892). E greu sau aproape imposibil de spus ce înseamnă aceste informații celui care, pe parcursul întregii vieți, a avut șansa să instaleze... lumina. O mie de amintiri, bineînțeles amintirile trăite, mă deviază de la prima uzina electrică.

Cu toate că următoarea știre (Szatmár, 26 septembrie 1891) vorbește deja despre nașterea Uzinei Electrice a orașului regal liber Satu Mare:... *în 21 septembrie - adunarea generală extraordinară a emis decizia nr. 252... conform căreia contractul cu Asociația Morii cu Abur... să se desfacă și toate instalațiile necesare iluminatului electric al orașului precum și construirea unei săli de mașini pe malul Someșului, să fie realizate din forțe proprii.* Despre cauzele reale ale deciziei nu avem informații. În argumentare citim că *Direcțiunea Morii... nu e dispusă să suporte cheltuielile instalațiilor mai costisitoare.* E o situație nouă, pentru că pe parterul locuinței de serviciu al administratorului teatrului și în subsol au început instalarea aparatelor și a bateriilor de acumuloare, dar fără generator a devenit imposibilă respectarea termenului. *Adunarea generală aprobă introducerea unor măsuri extraordinare.* La începutul lui decembrie *a sosit locomobilul (mașina cu aburi) necesar iluminatului electric și a fost amplasat în spatele teatrului pe o un teren provizoriu pe strada Gh. Doja.*

An lung și anevoios a lăsat în urmă „comisia teatrală” și „comisia pentru introducerea iluminatului electric”, la amândouă comisii președinte era Papp Géza, consilier de administrație publică, dar triumfător au raportat în 1 ianuarie 1892, că... *teatrul înzestrat cu lămpi electrice e gata pentru vernisaj. Testul de iluminat a început cu zile în urmă și a reușit impecabil.* Avanzpremiera a fost ținută în 24 decembrie la orele

pedig tündéri fényben ragyogott. A hivatalos világítási próbát december 31-én este 7 órakor tartották. Ehhez a fejezethez, tulajdonképpen, még egy dátum, esemény tartozik: *Múlt vasárnap este (január 3.) gyúltak ki városunkban a Deák és Sz. István Tér, valamint a „Vigadó” előtti és az Árpád utcán fölállított villamos ívlámpák...*

...míg a Deák Tér északi és nyugati oldalán nappali fény – a vele szemközti oldalon határozottan sötétség van.

Igen, ezernyolcszázkilencvenkettő január harmadikától már nem a sötétség a természetes, hanem a fény. Már nem arról szól a tudósítás, hogy ott ahol eddig csak sötétség volt, ott gyújtottunk egy gyertyát, egy tizenhat gyertya erejű izzót, vagy egy ezerkétszáz gyertyafénynek megfelelő ívlámpát. Ezentúl arról lesz szó, hogy a... *Kinizsy-utca északi oldala... a két támoszlop miatt világosságot nem nyer.* (február 25.) Vagy arról, hogy... *A múltkor is, midőn a nagyérdemű közönség a színházból kijött (idő $\frac{3}{4}$ 11) a Deák-tér hatalmas ívlámpái hatalmas egyiptomi sötétséggel borították be a láthatárt...* (március 5.) Vagy, hogy... *a jelenlegi viszonyokhoz alkalmazva utczaszerte a legszomorúbb hangulatban dalolgták:*

Németiben ég a villany,

Hol elalszik, meg felvillan.

Hol eloltják, hol felgyújtják,

Csak a szívem szomorítják!

De a legsötétebb Németiből írják 1896-ban, hogy... *A megboldogult Siemens és Halske, a villamos világítás hírneves bajnokai, meg az a muszka generális, akiről azt mondják, hogy az ívlámpákat kitalálta, együttvéve hárman sem lehetnek árnyékai annak a nagymesternek, aki a holdat a legsötétebb Németi egére valamikor felfüggesztette...*

Azt, hogy néhány hónap megfeszített munkájával mit sikerült elérni, a mellékelt térképen próbáltam meg érzékeltetni.

nouă jumătate. *Lămpile interioare și exterioare au împrăștiat lumina care lumina împrejurul teatrului și străzile, iar în interior era o lumină zeiască.* Testul oficial a fost în 31 decembrie, orele 7. La acest capitol se mai adaugă și un alt eveniment, o nouă dată: *Duminica trecută s-au aprins lămpile cu arc, instalate în piața Libertății, piața Eroii Revoluției, în fața „Vigado” (intersecția străzilor Stefan cel Mare și Iuliu Maniu) și pe B-ul Vasile Lucaciu... cât timp pe partea de nord și de apus a Pieței Libertății e lumina zilei, pe partea cealaltă e întuneric desăvârșit.*

Da, din trei ianuarie 1892 nu întunericul, ci lumina e firească. Știrile nu mai vorbesc despre aprinderea unei lumânări, a unui bec cu putere de șaisprezece lumânări sau a unei lămpi cu arc de o mie două sute de lumânări, acolo unde până acum numai beznă a fost, ci despre *„Partea de nord a străzii Ion Slavici... din cauza a doua proptele, nu este iluminat”* (25 februarie) Sau despre *„și seara trecută când publicul a ieșit de la teatru la orele $\frac{3}{4}$ 11 imensele lămpi cu arc a Pieței Libertății au întunecat zarea”* (martie 5) Sau... *adaptând condițiilor actuale, de a lungul străzilor se cântă:*

*În Mintiu arde lumina
Când se stinge, când s-aprinde
Când e stins, când e aprins
Tot inima-mi necăjind!*

Dar din cel mai întunecat colț al Mintiului scriu în 1896, că *Răposatul Siemens și Halske, campionii renumiți al iluminatului electric, și acel general rus despre care se spune că a inventat lampa cu arc, tustrei nu pot deveni umbra acelu maistru care a suspendat, cândva, luna pe bolta Mintiului întunecat...*

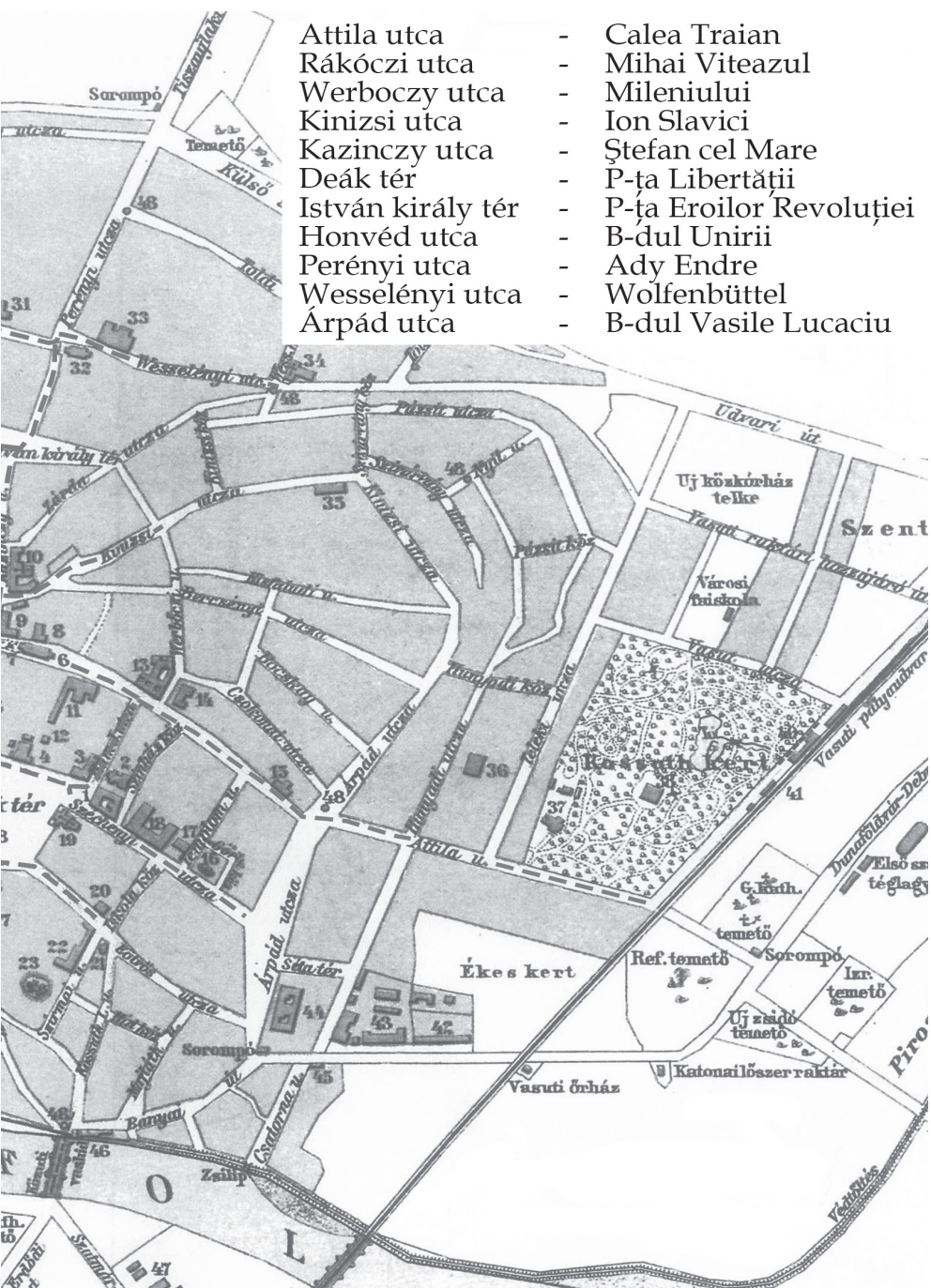
Am încercat să ilustrez pe hartă atașată ce s-a putut obține cu un efort susținut de câteva luni.

Attila utca	-	Calea Traian
Rákóczi utca	-	Mihai Viteazul
Werboczy utca	-	Mileniului
Kinizsi utca	-	Ion Slavici
Kazinczy utca	-	Ștefan cel Mare
Deák tér	-	P-ța Libertății
István király tér	-	P-ța Eroilor Revoluției
Honvéd utca	-	B-dul Unirii
Perényi utca	-	Ady Endre
Wesselényi utca	-	Wolfenbüttel
Árpád utca	-	B-dul Vasile Lucaciu

Útkeresés

Nevezhettem volna az 1892. évet a beteljesülés vagy a konszolidáció évének is. A tudósításokból azt látjuk, hogy a munka nem állt meg: ***A villamos világításnak a város mellék-utcáira való kiterjesztése kezdetét vette s közelebb a magánosok által rendelt bevezetéseket is eszközölni fogják.*** Folytatják a hálózat építést a városközpontban is. Áprilisban felkérlik a polgárokat: ***Hogy a vezetékek a díszesnek nem mondható faoszlopok lehető mellőzésével legyenek elhelyezhetők, felkérjük az igen tisztelt háztulajdonosokat... szíveskedjenek megengedni, hogy házaikon a villamos vezeték kellő szakértelemmel elhelyeztessék...*** A nyár folyamán már a földalatti kábelek elhelyezését is elkezdik: ***Az erre való csatornát, amely az acumulátor helységétől egész a Deák téren keresztül a Lengyel féle házig tart, most ássák s egyúttal rakják kőlapra a kábeleket.***

Október 1-én bevezették az első magánvilágítást. (Magyarország vármegyei és városai. 14. old.) Hogy hol azt nem tudom, de azt igen, hogy a „Vigadó” termeiben augusztus 27-én este fog... ***először a villamlámpák tündéries világítása kigyúlni.*** Majd december 1-én ***a Városház összes helységében.*** Mi sem természetesebb, mint, hogy az ez után megépülő köz- és magánépületeket villanyvilágítással lássák el. Az első tudósítás az 1893. március 24-én ünnepélyesen felavatott zsidó templomról írja: ***a templom... egyik méltó büszkesége városunk középületeinek... belseje villamall világíttatik... Méltó a megtekintésre.***

Az év folyamán megszerzik, a villanytelep végleges helyének, a Szamos és a Bányai-út közti 5970 nm területet. 1893. január 28-án számolnak be arról, hogy... ***a villamos-telep részére emelt épület rendeltetésének átadatott.*** Módosítják a ***villamos-***

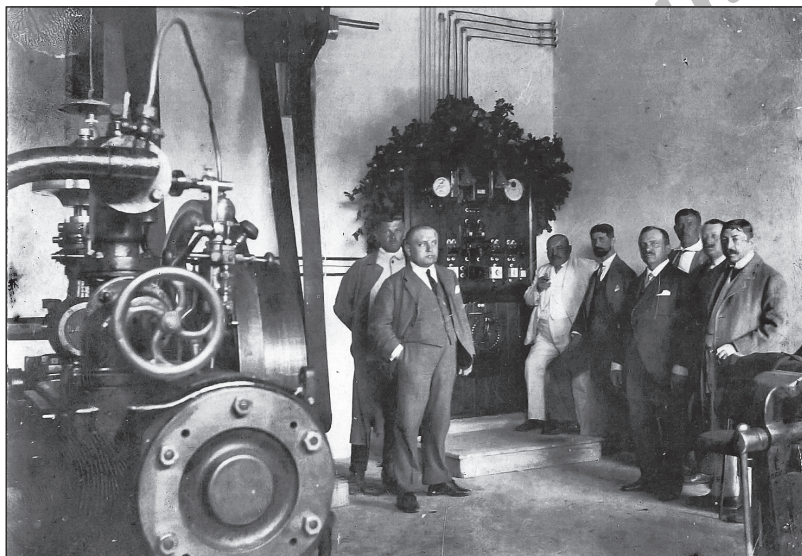
În căutare de drumuri

Aș fi putut numi anul 1892 anul împlinirii sau al consolidării. Din știri aflăm, că munca nu s-a oprit: *A început expansiunea iluminatului electric și pe străzile laterale ale orașului și în curând se va insista și asupra comenzilor private pentru iluminat.* Se continuă montarea rețelei pentru iluminat și în centrul orașului. În aprilie se cere de la cetățeni: *Ca montarea cablurilor pe stâlpi de lemn, cât e posibil, să fie evitată,... se solicită stimaților proprietari ai locuințelor permisiunea montării profesioniste a cablurilor pe casele lor...* În cursul verii se începe și montarea cablurilor subterane. *Șanțul pentru aceasta, care ține de la stația de acumulator peste piața Deák, (Centrul vechi) ține până la casa Lengyel, acum se sapă și cu această ocazie se așază cablurile pe plăci de piatră.*

La 1 octombrie au introdus primul iluminat privat. (Magyarország Vármegyéi és Városai. pag. 14) Nu știu unde, dar știu, *că în sălile „Vigadó” în data de 27 seara se va aprinde... lumina miraculoasă, pentru prima dată. Iar la 1 decembrie în toate odăile Primăriei.* Se înțelege de la sine că atât casele private cât și cele publice clădite după această dată să fie înzestrate cu lumină electrică. Primul reportaj scrie despre biserica evreiască inaugurată în 24 martie 1893: *biserica... una dintre perlele clădirilor comunale... în interior este iluminată electric. Merită vizitată.*

În cursul anului obțin, pentru locul definitiv al uzinei electrice, terenul de 5970 mp dintre Someș și strada Baia Mare. În 28 ianuarie 1893 au raportat că...*clădirea ridicată pentru stația electrică a fost predată funcției. Se modifică decretul care reglementează iluminatul electric... conform căruia următoarele locuri de muncă vor fi ocupate: un post de electrotehnician, un*

világításra vonatkozó szabályrendeletet... melynek értelmében a következő állások fognak betöltetni: egy elektrotechnikus, egy gépész, egy fűtő, egy felügyelő és egy segéd, kiknek fizetése évenként 3340 forintot tenne ki. A következő határozat már az, hogy... a világításhoz felvett személyzet március 1-én lépjen szolgálatba, hogy április 1-ig, a világítás végleges átvétele napjáig, magukat foglalkozásukba begyakorolják. Hogy végül is hány embert sikerült fel venni, nem tudom. A valószínűleg április 1-én készült fényképen csak két „szakembernek” tűnő személy van.

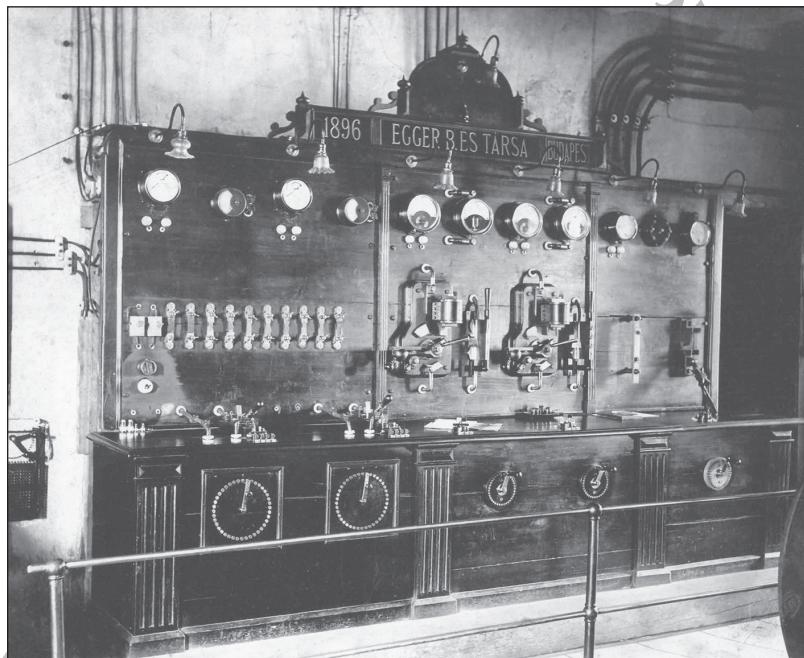

A nagyobb csoportot, véleményem szerint, a város vezetői és a berendezéseket szállító Siemens és Halske cég képviselői alkották. Meg vagyok győződve, hogy az érintettek megbocsájtják esetleges tévedéseimet, de a Tankóczi Gyula könyvében található fényképek alapján felismerni vélem a villany-világítási bizottság tagjait: Pap Géza közigazgatási tanácsost, Hérmán Mihály főügyészt, és talán Böszörményi Károly polgármestert és Erdélyi István főmérnököt.

A villanytelep – az első közcélú világítási telep – 2x110V egyenáramú feszültséget szolgáltató 160 LE gépcsoportjával szolgálatba lépett. Régi helyén, a színház mellett, csak az

mașinist, un fochist, un supraveghetor, și un calfă al căror salariu anual ar fi de 3340 forinți. Decretul următor este că: personalul angajat pentru iluminat să intre în funcție la 1 martie, ca până la 1 aprilie să obțină experiență în meserie. În sfârșit, câți oameni au reușit a angaja, nu știu. Pe fotografia făcută, probabil la 1 aprilie, numai doi oameni sunt care par,, specialiști”.

Grupa mai mare, după părerea mea, a fost alcătuită din reprezentanții conducerii orașului și ai firmei Siemens și Halske, care furnizau utilajele. Sunt convins, că cei vizați îmi vor ierta greșelile, dar pe baza fotografiei din cartea lui Tankóczy Gyula, mi se pare, că recunosc membrii comisiei de iluminat electric: Pap Géza consilier administrativ, Hérmán Mihály procuror șef și probabil Böszörményi Károly primar și inginerul șef Erdélyi István.

Uzina electrică – prima centrală publică - cu grupul de mașini de 160 CP, care furniza curent continuu de 2x110 V, a intrat în funcțiune. Pe locul vechi, lângă teatru, numai stația

de baterii a rămas. Și a început munca lungă de optzeci de ani, pentru că nevoile crescânde ale orașului puteau fi rezolvate doar prin construire – reconstruire continuă.

De acest loc, și de următorii optzeci de ani, ne amintește coloana amintirii, ridicată în aprilie 2016.

És itt engedtessek meg nekem egy kis kitérő, hadd írjak néhány sort az emlékoszlopról. Köszönetként azoknak, akik közreműködtek a megvalósításában és segítségként annak az utódomnak, akinek néhány évtized múlva az az eszement ötlete támadna, hogy „volt egyszer egy emlékoszlop”- címmel megemlékezzen róla.

Az ötlet és az elhatározás egy debreceni társaságban elhangzott beszélgetés után született. Ismerősünk mesélte, hogy édesapja a negyvenes évek elején kisiskolás gyerekként, a szatmári villanytelep területén lévő főgépészi lakásában lakott, és mert több mint ötven éve nem járt Szatmárnémetiben, elhozták egy hétvégi kiránduláson gyermekkorra színhelyére. És itt, vigasztalhatatlan csalódást okozva, hiába kereste, nem találta meg. Megígértem, természetesen, hogyha még egyszer sikerül rávenni az édesapját egy szatmári kalandra, szívesen segítek az egykori élmények felidőzésében. És, hogy ne érjen felkészületlenül, keresni kezdtem a meghatározható – és esetleg megjelölhető – pontokat az egykori Bányai út, Majláth utca és a Villanytelep helyén. Így találtam az egykori gyárkémény hozzávetőleges helyének a hídfeljáró egyik oszlopát, és így adódott, hogy abból „kéményt” csinálva, emléktáblával jelöljük meg a Villanytelep helyét. A polgármesteri hivatalban támogathatónak ítélték az ötletet, azzal a kikötéssel, hogy a híd felújítása idejére eltávolítható legyen. Így kezdhettünk hozzá a „kéményépítésnek” március elején. A szétszedhető fémvázat munkatársaimmal (Nagy József és fia Nagy Ábel, Taar Szabolcs és fia Taar Máté) készítettük az ERLUX k.f.t. műhelyében. A grafikai tervezést a Nyíregyházán élő testvérem, Z. Erdei Anna végezte. Így lett belőle családi vállalkozás. A burkoló lapok nyomdai és szerelési munkáját, a Polgármesteri Hivatal megrendelésére, a ColourWorlds k.f.t. vezetője, Szarvady János végezte. Külön köszönettel tartozom Székely Ferencnek a tábla világításának megoldásához nyújtott segítségével.

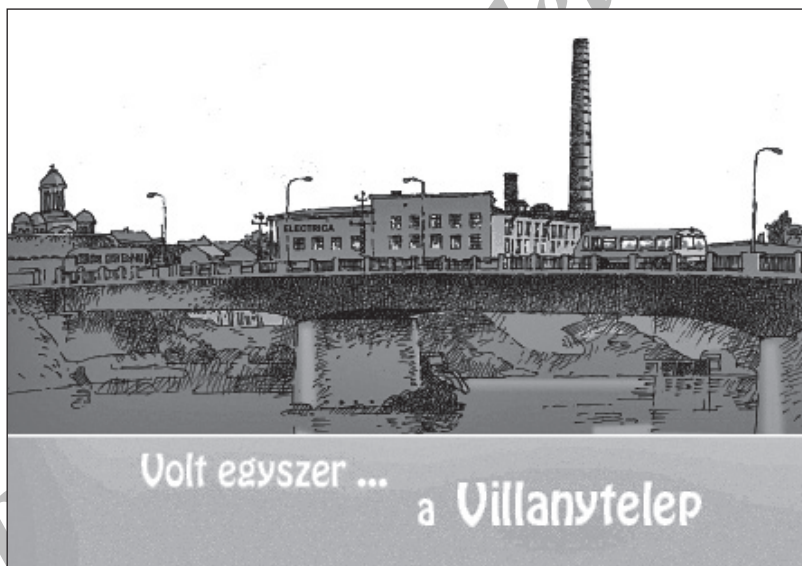
Și aici să mi se permită o mică paranteză despre coloana amintirii. Ca mulțumire celor care au contribuit la realizarea ei, și ca ajutor acelui urmaș al meu, căruia peste câteva decenii îi vine ideea nebună de a-l comemora cu titlul „a fost odată o coloană a amintirii”.

Ideea și decizia s-a născut după o discuție într-o companie de la Debrecen. O cunoștință a povestit că tatăl său la începutul anilor 40, ca elev la ciclul primar, a locuit în casa mecanicului șef al stației electrice, și pentru că nu a fost la Satu Mare de mai bine de 50 de ani, a fost adus acum, la un sfârșit de săptămână, pe meleagurile copilăriei. Și aici, spre dezamăgirea lui, degeaba le-a căutat, nu le-a mai găsit. Firesc, că i-am promis, că dacă va reuși să-l convingă pe taică său la o nouă aventură sătmăreană, cu mare drag îl ajut să-și reamintească experiențele de odinioară. Și să nu mă ia pe nepregătite, am început să caut repere marcabile pe drumul Baia Mare, strada Popp Aurel și locul Stației Electrice. Așa am găsit pe locul posibil al coșului uzinei de odinioară unul dintre stâlpii podului și de aici e ideea, ca din acesta să se facă „coș” și astfel să putem marca cu placă locul Stației Electrice. La Primăria orașului au considerat, că ideea merită să fie sprijinită, cu obiecțiunea, că pe perioada renovării podului, să poate fi eliminată. În asemenea condiții am început „construirea coșului” la începutul lui martie. Structura metalică demontabilă am făcut-o în atelierul ERLUX s.r.l. cu colegii mei de lucru: Nagy József și fiul său Nagy Ábel, Taar Szabolcs și fiul său Taar Máté. Proiectul grafic a fost efectuat de sora mea, Z. Erdei Anna, de la Nyíregyháza. Așa a devenit o afacere familiară. Pregătirea tipografică și montarea plăcilor învelitoare le-a executat Szarvadi János conducătorul firmei Colour Worlds s.r.l., la comanda Primăriei. Sunt dator lui Székely Ferenc pentru aportul adus la iluminarea plachetei.

A tábla avatása 2016. április 8.- án délután kettőkor történt, egykori kollégák, barátok, a város történelme iránt érdeklődők részvételével. A sajtó részletesen foglalkozott a polgármester és, a nem csak moderátori szerepet vállaló, Erdei D. István parlamenti képviselő beszédeivel.

Egyre kevesebben vagyunk, akik még elmondhatják, hogy én még jártam arra, én még emlékszem rá. A felállított emléktábla a mi, és az utánunk jövők emlékezéséhez ad eligazítást térben és időben, éjjel és nappal.

Mielőtt „kalandozásomat” befejezném, hadd szűrjam még be az avatásra készült szórólap képét.

Înăugurarea plachetei a avut loc la 8 aprilie 2016, după masă la orele 2, cu participarea vechilor colegi, a prietenilor și a celor care se interesau de trecutul orașului. Presa locală a prezentat amănunțit discursul Primarului și al d-lui Erdei D. István, membru al Parlamentului României, care avea un rol mai mult decât de moderator.

Suntem din ce în ce mai puțini care putem afirma, că noi încă am mai trecut pe acolo și ne aducem aminte. Placa memorială înființată îndrumă amintirea noastră și a urmașilor noștri în timp și spațiu, zi și noapte.

Înainte de a-mi termina aventura, permiteți-mi să inserez prospectul pregătit pentru înăugurare.

És most térjünk vissza eleinkhez!

Mert új világ van születőben, új szakma van születőben. Előzmények nélkülít, újat kell megtanulni a lakosoknak, újat és ígéretet az előljáróknak. Megtanulni élni az elektromosság áldásaival és elkerülni a benne rejlő veszélyeket. Megbarátkozni a telefontal, villamossal és villámhárítót készíteni. „Kitanulni” a gépész és a szerelő mesterségeket. Természetes lett, hogy: ***A Siemens és Halske cég a telephonhálózat berendezésére vonatkozó ajánlatát törvényhatósághoz benyújtotta... A telephonhálózatba való hozzájárulást eddig a közkórház és apácázárda jelentették be.*** – amint azt 1892 augusztus 6.-án adta hírül a Szamos. Majd egy hónap múlva: ***Elektrotechnikai kiállítás. A Siemens és Halske cég, mely városunk villam-világítását létesíté, egy minden tekintetben érdekesítő és igen tanulmányos kiállítást rendezett a városi színházban... A látottakból volt alkalmunk meggyőződni mind olyan dolgokról, melyeket a modern elektrotechnika nagyszerű találmánya magában foglal, p.o. a többféle hordozható kézi villamos lámpáikat, vízforraló készüléket, lábvíz melegítő, szivargyűjtő, villamos szellőztető, vasaló stb. készülék... A kiállítást számosan tekintették meg, s mindannyian elismeréssel nyilatkoztak róla.*** De természetes lett az is, hogy „***a bizottság a budapesti technológiai múzeum szakférfiai útbaigazítása, támogatása mellett beható tanulmányozás után***” indítsa meg a tárgyalást több hazai és külföldi céggel. Olvashatunk a korabeli lapokban vitát az izzólámpa és az ívlámpa használatáról, a fogyasztásmérők hasznáról, villámhárító elméleti és gyakorlati problémáiról. A villamosság közügy lett.

Și acum să ne întoarcem la începuturi!

Să ne întoarcem, pentru că o lume nouă e în formare, în naștere, o meserie nouă apare. Locuitorii trebuie să învețe ceva nou, ceva fără precedent, conducătorii ceva nou și promițător. Să învețe să trăiască cu binecuvântările electricității și să evite pericolele pe care le ascunde. Să se familiarizeze cu telefonul, cu tramvaiul și cu paratrăsnetul. Să învețe meseriile de mecanic și de instalator. A devenit firesc ca: ***Firmele Siemens și Halske au înaintat oferta pentru echipamentul rețelei de telecomunicație autorității... Conectarea la rețeaua telefonică au anunțat până acum spitalul și mănăstirea de călugărițe***, precum a dat de veste la 6 august ziarul Szamos. Iar peste o lună: ***Expoziție electrotehnică. Firma Siemens și Halske, care a efectuat iluminatul electric al orașului, a organizat o expoziție, interesantă și instructivă din toate punctele de vedere, în teatrul orașenesc. Din cele văzute am avut ocazia să ne convingem despre lucrurile pe care le înglobează electrotehnica modernă, de exemplu lanterna electrică portabilă, aparate ceainice, de încălzit apă, brichete electrice, aparate de ventilație electrică, călcătoare etc. Expoziția a fost vizitată de numeroși oameni care și-au declarat recunoștința față de cele văzute. Dar a devenit firesc și faptul că: „comisia după îndrumările și cu sprijinul specialiștilor de la Muzeul Tehnologic din Budapesta să inițieze negocieri cu mai multe firme din țară și din străinătate. Am avut ocazia să citim dezbatere în revistele vremii despre utilizarea becurilor și ale lămpilor cu arc, despre utilizarea contoarelor, despre problemele teoretice și utilizarea practică a paratrăsnetelor. Electricitatea a devenit o problemă publică.***

1893. szeptember 30. írja a Szatmár: „*Villamos világítás*” cím alatt lapunk előbbi számában tett azon megjegyzésre vonatkozólag, hogy a „*lámpák a tegnapelőtti délutáni órákban a legpompásabb világitással vonták magukra a város nagy részén a járókelők figyelmét*”- jól nyert értesítés alapján sietünk kijelenteni, hogy az nem gondatlanságból történt, hanem azt a villamvilágitásnak a város részére átadása szempontjából szükséges- és foganatosított műszaki felülvizsgálat tette szükségessé.

Arra vonatkozóan, hogy villamos áramot fogyasztók köre és a felhasznált energia mennyire változott nem találtam utalást, de egy 1894. szeptember 22. – i tudósítás szerint: *A villamvilágitási bizottság legközelebbi ülésének tárgyát a Siemens és Halske céggel való végelszámolás és a villamvilágitási berendezések kibővítése képezte... Elhatározta azt is, hogy a fejlesztési módozatok közlése mellett felhívja a „Ganz és társa” és a „Fővárosi villamos egyesület” igazgatóságát is, hogy ajánlataikat tegyék meg...*

Több hónapos tárgyalás sorozat következett melynek során, mivel *A Ganz-gyár a kibővítést az eredeti berendezéstől eltérő módon akarván eszközölni, vele tárgyalást megszakította a bizottság, s aztán csak a Siemens és Halske (valamint) az Egger B. és társa cégekkel folytatta az ajánlati tárgyalást a villamvilágitásnak 1000 lánggal való kibővítése iránt. (...)*

S a két ajánlat közül az Egger B. és társa cégét fogadta el... mert jóval olcsóbb a Siemens és Halske cég ajánlatánál, (...) és azért is, mert az Egger B. és társa cég a meglévő berendezésért is felelősséget vállalt. A Szatmár 1895. június 22.-i tudósítása így folytatta: *Az 1000 lángból 200 láng az utcákon, 800 láng pedig a magánosoknál fog elhelyeztetni. A berendezésnek 5 hónap lefolyása alatt el kell készülnie.*

La 30 septembrie 1893 scrie Szatmár: „Referitor la observația apărută în articolul „Iluminatul electric”, conform căreia „becurile ieri după masă cu o strălucire extraordinară au atras atenția trecătorilor, în mare parte a orașului, „pe informații precise, ne grăbim a afirma că aceasta s-a întâmplat nu din neglijență, ci din necesitatea verificării tehnice, pentru a da în folosință orașului, iluminatul electric.

Referitor la faptul că aria consumatorilor energiei electrice și energia electrică folosită în ce măsură s-a schimbat, nu am găsit referiri, dar conform unei știri din 22 septembrie 1894: *Tema ședinței Comitetului de iluminat electric, constituia bilanțul final cu firma Siemens și Halske și lărgirea cantitativă a echipamentului electric. (...) S-a decis și faptul, că pe lângă comunicarea modului de dezvoltare, să atragă atenția firmei „Ganz és társa,, și direcțiunii firmei „Fővárosi villamos egyesület” să-și prezinte ofertele...*

Au urmat negocieri de mai multe luni, deoarece *Fabrica Ganz a vrut să efectueze lărgirea cantitativă a echipamentului electric în mod diferit față de instalația inițială, de aceea comitetul a sîstat tratativele cu ea. În continuare numai cu firmele „Siemens și Halske” și cu „Egger B. és társa” au continuat negocierile ofertei referitoare la extinderea iluminatului electric cu 1.000 flăcări.*

Și dintre cele două oferte a fost acceptată cea a firmei „Egger B. és társa”... pentru că a fost mult mai avantajoasă și compania și-a asumat responsabilitatea și pentru echipamentul existent. Știrea din 22 iunie 1895 din Szatmár continuă astfel: „Din cele 1.000 de flăcări vor fi instalate 200 pe străzi, iar 800 la consumatori particulari. Instalația trebuie să fie gata în cinci luni.

Túl szorosnak bizonyult a határidő. A következő tudósítás szerint *Rendkívüli közgyűlés volt július 29.- én d.u. 3 órakor a polgármester elnöklete alatt, melynek tárgyát a villamvilágítási fejlesztéshez szükséges gőzgép beszerzése és a gépház kibővítése iránti intézkedés képezte. Oly minőségű gőzgépet ugyanis, a milyent Egger B. és társa a szerződés szerint szállítani köteles, a (...) kikötött idő alatt nem lehet, minek folytán a közgyűlés beleegyezett abba, hogy a szerződési álló gőzgép helyett egy ezzel mindenben egyenrangú és minőségű Bánó és Sziucs féle gőzgép szállíttassék... és, hogy ez által a munka sikeres megoldása a kiszabott idő alatt kivihető legyen, e célra 5000 frtot megszavazott.*

Nem sokat tudok az elkészült berendezésről. Ránk maradt, viszont egy gyönyörű fénykép a kapcsoló tábláról és egy tudósítás arról, hogy a városi tanács *az üzem üzleti vezetésére Farkas Béla budapesti lakost igazgatóvá megválasztja, valamint a mostani berendezés és üzem feletti felügyelet és szakértői utasítások megadására Heuffel Sándor budapesti gépészmérnököt és gyakorlott elektrotechnikust hat hónapra szerződtette.* (Szatmár1895. október 19.)

Farkas Béla volt az első mérnök-igazgató, akit az 1895. év tavaszán kiírt pályázatra jelentkező szakemberek közül a bizottság egyhangúlag javasolt. Négyéves tevékenységéről az 1898. évizárárszámadástartályalásából tudunk: *Az 1898. évinyeresség-veszteség számla, a főszámvevő összeállítása szerint, 20987 korona veszteséget mutat... Megállapított, hogy kedvezőtlen pénzügyi eredmény főleg az általány fizetési rendszer következtében állott elő, amennyiben a 250 fogyasztó közül csak 43 fogyasztó fizette a használt villamos áramot árammérő-óra alapján, míg a többi 207 fogyasztó általányfizetési kedvezményben részesült.* (Hogy mi vezetett ide, a villanyórák megbízhatatlansága, a beszerzési nehézsége, vagy valami más, nem tudjuk, de a Szamos 1896. július 7. számában találtam a következő felhívást: *...mindazon kereskedők, kik legalább egy év óta üzletükben árammérő-órát használnak, ha átlagot óhajtani fizetni, ezt jelentsék be Farkas Béla igazgatónál, ki is a további útbaigazítást meg fogja adni.*)

Termenul s-a dovedit a fi prea scurt. Conform următoarerilor știri „*În 29 iulie după masă, la orele 3, a fost adunare generală extraordinară, sub președinția primarului, cu teme: măsuri necesare pentru achiziționarea mașinii cu abur, pentru dezvoltarea iluminatului electric și extinderea sălii de mașini. Mașina cu aburi de calitate stabilită, livrarea căreia era obligația contractuală a firmei „Egger B. és társa”, nu se poate livra în termenul stabilit, adunarea extraordinară a fost de acord ca în locul acesteia să fie achiziționată o mașină cu abur „Bánó și Sziücs” cu caracteristici egale cu cea inițială. ...Și ca lucrările să fie efectuate cu succes și la timp, pentru aceasta au votat suma de 5.000 de forinți.*

Nu știu multe despre echipamentul efectuat. Ne-a rămas însă o fotografie frumoasă despre tabloul de distribuție și o știre că consiliul orașenesc *pentru conducerea managementului afacerilor uzinei l-a ales ca director pe Farkas Béla din Budapesta și l-a angajat pe șase luni pe Hauffel Sándor inginer mecanic și electrotehnician cu experiențe, pentru supravegherea uzinei și pentru instrucțiuni de specialitate.* (Szatmár, 19 octombrie 1895)

Farkas Béla a fost primul director-inginer, pe care în primăvara anului 1895 comisia de angajare l-a propus și l-a votat în unanimitate dintre candidații specialiști. Despre activitatea lui de patru ani avem informații din dezbaterile bilanțului din anul 1898. *Contul de profit-pierdere, conform raportului Curții de conturi, pentru anul 1898 arăta o pierdere de 20.987 de coroane. S-a constatat că rezultatul financiar nefavorabil s-a datorat sistemului de plăți paușal, deoarece dintre 250 de consumatori numai 43 au plătit energia pe baza contorului electric, timp ce 207 consumatori au beneficiat de sistemul de plăți paușal.* (Ce a dus la această situație nu știm, poate că imperfecțiunea contoarelor electrice, greutatea achiziționării sau alte motive, dar în ziarul Someșul din 7 iulie 1896 am găsit următorul apel: *... toți acei comercianți care măcar de un an de zile folosesc în magazinul lor contor electric, dacă doresc să plătească consum mediu, să anunțe la directorul Farkas Béla, care va da îndrumările necesare.*) După opinia directorului, la pierderi a contribuit și faptul, că

Az igazgató szerint a veszteséghez hozzájárult, hogy *az utcai világítás időtartama két órával meg lett hosszabítva, és... a kisebb szénfogyasztással dolgozó új gépgarnitúra...csak f. év május havában lett üzembe helyezve.* (Későbbi jelentésből tudom, hogy az új gépgarnitúra egy 280 nm tűzcsöves kazánból, egy 220 LE Nicholson gyártmányú kondenzációs gőzgépből és hozzá közvetlenül kapcsolt 165 kW –os egyenáramú generátorból állt.) A „ Villamvilágítási alap bevételi főkönyve” szerint 1897.-ben 185 fogyasztó, míg 1898.-ban 257 fogyasztó volt bejegyezve. A „Világítási anyagok számadása 1895 – 1898. évről” számol be arról, hogy a csatlakozó vezetékek készletében nem volt változás, a város nem kapcsolt fogyasztót a hálózatra. Egy tudósítás szerint, megtették azt az Budapesti Egyesült Villamosságai R.T. Szatmárnémetiben dolgozó szakemberei. Azok akik a bajba jutott „Villany világítási berendezés” megvásárlására elsőnek tettek ajánlatot.

Hosszú viták után, végül is, *Az 1898. évi zárszámadás, az alapok és a villamvilágítás számadása elfogadtatott! Farkas Béla villamvilágítási igazgató saját kérelmére állásától felmentetett s az igazgatói állásra a pályázat meghirdetése elrendeltetett.* (Szamos 1899. augusztus 20.) A meghirdetett állásra jelentkező két pályázó közül, Fröhlich Róbert okl. gépészmérnököt választották, egy év próbaidőre villamvilágítási igazgatónak. (A próbaidőt, később, még egy évre meghosszabították.) *Fröhlich Róbert újonnan megválasztott villamvilágítási igazgató mérnök a hivatalos esküt f. hó 2-án a városi tanács előtt letette.* (Szamos 1890 január 4.) Segítője *László Károly elechtromechanikus,* akit 1899. októberében választottak meg a *villamvilágítási üzemvezetői állásra.* Nem kis dologra vállalkoztak. *Sokat vár a közönség a jan. 1 –én szolgálatba lépett villamügyek főnökétől, az új igazgatótól, nemkülömben a villamvilágítás gyakorlati emberétől, az elektromechanikustól. ...elvégre valahára abba a természetes helyzetbe hozatnék a villam-telep, hogy egyelőre deficizzel nem járna, később pedig föltétlenül haszonnal kellene járnia.* (Szatmár-Németi 1900. január 9.)

iluminatul stradal a fost prelungit cu două ore, iar garnitura de mașini, cu un consum mai mic de cărbuni, a fost instalată numai în luna mai a anului curent. (Dintr-un raport ulterior știm că noua garnitură a constat dintr-un cazan de 280 mp, o mașină cu aburi cu condensare 220 CP Nicholson, cuplat în direct cu un generator de curent continuu de 165 kW.) Conform Registrului Fondului de Iluminat electric, în 1897 au fost consemnați 185 de consumatori, în timp ce în 1898 au fost 257 de consumatori. „Bilanțul materialelor” din anul 1895-1898 ne înștiințează că în stocul cablurilor nu a fost modificare, orașul nu a conectat consumatori la sistem. Conform unei știri, au făcut acest lucru specialiștii firmei electrice din Budapesta, care lucrau în Satu Mare. Ei au fost, până la urmă, primii care au făcut ofertă pentru cumpărarea „Echipamentului electric” ajuns în situație gravă.

După lungi discuții, până la urmă, *Bilanțul anului 1898 a fost acceptat! Farkas Béla, directorul iluminatului electric, la cerere proprie, a fost destituit din funcție și pentru ocuparea postului de director s-a ordonat anunțarea de concurs.* (Szamos 20. august 1899.) Dintre cei doi candidați prezentați la concurs, a fost ales Fröhlich Róbert inginer dpl. mecanic, pe o perioadă de probă de un an de zile, ca director de iluminat electric. (Perioada de probă a fost prelungită mai târziu pentru încă un an)

Noul director inginer ales, Fröhlich Róbert, a depus jurământul oficial în data de doi a lunii curente, în fața consiliului orașenesc. (Szamos, 4 ianuarie 1900.) Ajudorul lui, *electromecanicul László Károly* a fost ales pe post de *conducător al uzinei electrice*, în octombrie a anului 1899. S-au angajat la fapte mari. *Publicul a avut mari așteptări de la șeful uzinei, de la noul director și de la expertul electromecanic... până la urmă, uzina electrică ar ajunge în situația firească, că funcționarea nu ar fi cu deficit și mai târziu, neapărat, funcționarea cu profit.* (Szatmár-Németi 9 ianuarie 1900.)

És a minduntalan visszatérő kérdés egyre sürgetőbb: *érdemes-e a városnak a házi kezelést fentartani, s nem helyesebb és okosabb volna-e a telepet eladni vagy bérbe adni? Minthogy (...) ma abban a kellemes helyzetben vagyunk, hogy a hatóságnál két ajánlat is van a villamvilágítási telep átvételére vonatkozólag...* (Szatmár És Vidéke 1900. január 9.) Egyértelmű válasz most sincs rá.

Első lépésként, mert *tudjuk, hogy a villam-világítás magán fogyasztói, a „világítási átalány” kikötése, a hanyag vagy éppen vétkes ellenőrzés mellett a városnak tetemes kárt okoztak... folyó év január 1- től minden fogyasztó árammérő órával rendelkezik, mely az elfogyasztott villamos áramot hajszálnyi pontossággal méri.* Sokan voltak, viszont, az átalány díjat fizetők közül, akiknek a *”rendszer”, az „óra”nem tetszik és szeretik hangoztatni, hogy az „óra” rosszul mutat.* (Szatmár-Németi 1900. január 9.)
Január 11. -én írja a Szamos, hogy *a villamos áramot fogyasztók vasárnap d.u. értekezletet tartottak a Korona vendéglőben, mely alkalommal az árammérő órák megbízhatatlansága és az egységár magassága felett folyt az eszmecsere.* A helyzet megoldására a villam-világítási bizottság *akként határozott, hogy a közönség megnyugtatósa céljából minden egyes helyen, ahol panasz emeltetik, az igazgató személyesen gondoskodik az órák szabályos beállításáról, s a hol az órákról kimutatható, hogy nem pontosak, az illető terhére a fogyasztás mindaddig az előbbi átalány szerint írandó elő, míg az órák szabályosan beállítva nincsenek. ...* Ezzel kapcsolatban különben megemlítjük, hogy az órarendszer *üdvös hatásai már is mutatkoznak. Az áramfogyasztás az eddigi pocskelolás megszűnése folytán majdnem felére esett.* (Szatmár És Vidéke 1900. január)

Și eterna întrebare e din ce în ce mai arzătoare: *merită orașului întreținerea în regie proprie a stației, sau ar fi mai rentabilă vânzarea sau închirierea ei? Mai ales astăzi, că suntem în situația favorabilă că la autorități sunt două oferte pentru preluarea stației electrice...* (Szatmár és Vidéke, la 9 ianuarie 1900.) Răspuns univoc nici acum nu este.

Ca prim pas, pentru că *știm că consumatorii privați ai electricității cu „iluminatul în paușal”, pe lângă verificări neglijente sau chiar păcătoase, au provocat pagube considerabile orașului, (...) începând cu 1 ianuarie a anului curent, fiecare consumator dispune de contor electric, care măsoară cu exactitate curentul consumat.* Însă au fost mulți consumatori cu plăți în paușal, *căroră nu le-a convenit, „sistemul” și „contorul” și proclamau că „contorul” arată eronat* (Szatmár, 9 ianuarie 1900.) La 11 ianuarie, înștiințează ziarul Szamos, că *consumatorii curentului electric, duminică după masă au ținut o conferință în restaurantul Korona, unde s-a discutat despre imprecizia contoarelor și despre mărimea prețului unitar.* Pentru rezolvarea situației, comitetul iluminatului electric *a decis, pentru calmarea publicului, că acolo unde se ivesc reclamații, directorul personal să asigure reglarea precisă a contoarelor, și acolo unde se dovedește imprecizia contoarelor, consumul să fie plătit în paușal, până la reglarea regulamentară a contoarelor... Legat de aceasta, amintim că efectul benefic al sistemului deja se vede. Consumul de energie, prin sistarea irosirii a scăzut aproape la jumătate.* (Szatmár és Vidéke, ianuarie 1900.)

Egy dologban, viszont, egyetértés volt: *Mert ha a villamvilágítás ellen általában kétségek merülnek fel, de nem lehet kétség az iránt, hogy a városi közúti vasútnak villamos erővel való berendezése, a városra nézve gazdaságilag is nyújt némi előnyt.* (Szamos 1899. január 12.) A Szatmár és Vidéke 1899. január 10. számában Pap Géza, a villamvilágítási bizottság elnöke, közöl beszámolót a bizottság 1898. évi január hó 3. tartott üléséről *Villamos vasút* címmel, az építendő városi vasút villamos árammal való ellátásáról szóló tárgyalásokról.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a tárgyalásokat Gerster Béla B. pesti lakos vállalkozóval (...) folytattuk, a kivel hosszabb alkudozások után sikerült is a villam áram szolgáltatására nézve, véleményünk szerint, a város érdekeinek minden tekintetében megfelelő megállapodásra jutni. Kikötötték, hogy a város saját berendezéséből 2 x 110V egyenáramot szolgáltat, amiért *a szerződés 5. pontja szerint Gerster Béla az első négy évben 10 kr. azután pedig az engedélyezési idő lejártáig 9 kr-os egységárat köteles fizetni;*

Kikötötték, hogy villamos üzemeltetéséhez szükséges átalakító berendezéseket a vállalkozó saját költségére és felelősségére kell, elkészítse. Erre 1900. április 10-én *engedélyt nyert a városi tanácstól, hogy (...) a tervezett villamos vasúthoz szükséges áram előállítása céljából a szükséges akkumulátor telepet és dynamó gépházat fölépíthesse. A fölépítendő telep helyét a tanács díjtalanul engedte át a vasút részvénytársaságnak.* (Szatmár és Vidéke)

Októberre elkészült a szatmári villamos vasút, a Szatmár-Erdőd Helyi Érdekű Vasút részeként, a nagyállomás és gőzfűrész között. Amit erről tudni kell és tudni lehet, azt a Dr. *Kalocsai Péter: Szatmárnémeti villamosközlekedésének története* című dolgozatában megtalálhatjuk. Ott találtam a következő beszámolót is:

Într-un lucru a fost consens: *Chiar dacă sunt dubii în legătură cu iluminatul electric în general, nu sunt îndoieli legate de faptul că utilizarea energiei electrice în transportul feroviar orășenesc aduce orașului și beneficii economice.* (Szamos,12 ianuarie 1899.) În numărul din 10 ianuarie 1899 a ziarului Szatmár és Vidéke, Papp Géza, președintele comitetului iluminatului electric, publică raportul despre ședința din 9 ianuarie 1898. cu titlul *Căi ferate electrice* în care pomeneste despre tratativele legate de construirea căii ferate electrice.

Înainte de toate ne-am înțeles, ca tratativele să-le continuăm cu antreprenorul Gerster Géza B. din Budapesta, cu care, după lungi negocieri, am căzut de acord, legat de furnizarea energiei electrice, având în vedere, credem noi, în toate privințele interesele orașului. S-a stipulat că orașul din echipamentul propriu furnizează 2x110V de curent continuu, pentru care, *conform punctului 5 din contract, Gerster Béla în primii patru ani este obligat să plătească 10 coroane, după care, până la epuizarea termenului de licențiere, 9 coroane peț unitar.*

S-a stipulat, ca pentru asigurarea funcționării tramvaiului, echipamentele de transformare trebuiesc efectuate pe cheltuiala și responsabilitatea antreprenorului. În 10 aprilie 1900 *a obținut permisiunea de la consiliul orășenesc să construiască bateria de acumulator și sala de mașini pentru dinam, în vederea asigurării energiei pentru căile ferate electrice planificate. Locul stației, care urma să fie construită, consiliul i-a asigurat gratuit societății pe acțiuni.* (Szatmár és vidéke)

Pe octombrie s-a terminat calea ferată electrică sătmăreană ca parte a Căii Ferate de Interes Local Satu Mare-Arduș, între Gara Mare și Gara Ferestrău. Ceea ce poate și trebuie știut despre acesta, am găsit în lucrarea lui *Kalocsai Péter: Istoria transportului electric în Satu Mare.* Acolo am găsit și următorul raport:

„A villamosvasút megnyitásának méltó megünneplése 1900. november 8-án délelőtt kezdődött.(...) Az első kocsi, amelyben a díszvendégek és a városi törvényhatósági tagok foglaltak helyet, a katonai zenekar hangjai mellett, pontban 12 órakor indult el a régi vármegyeháza előtt nagyszámú és lelkes ünneplő tömeg

jelenlétében.”

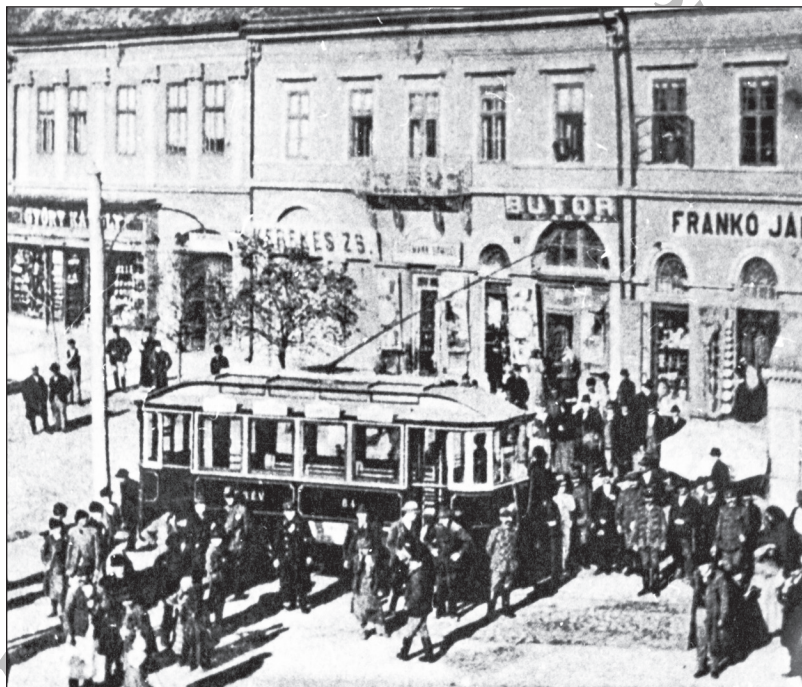
1900. november 8-án újra jó volt szatmárinak lenni.

„A villamos vasút mai ünnepélyes megnyitása alkalmából Szatmár Németi szab.kir. város e téren az ország 8-ik helyét foglalta el a vidéki városok sorában. Erdélyben ekkor még egyáltalán nem, a Dunától keletre is csak Miskolcon, Szabadkán és Temesvárott ülhettek villamosra a polgárok” olvashatjuk ugyanott. Hivatalos adatok szerint a századfordulón Szatmárnémetinek 26178 lakosa volt. Kis város ilyen merész álmoknak. A villamos tömegközlekedés, annak ellenére, hogy csak öt évet

„Înăugurarea căilor ferate electrice a început cu o festivitate pe măsură în 8 noiembrie 1900. Primul tramvai, în care au ocupat loc invitații de onoare și membrii municipali, pe melodia fanfarei militare, la orele 12 au pornit din fața casei comitatului în prezența mulțimii care sărbătorea entuziasmat,,

În 8 noiembrie 1900, din nou, a fost bine să fii sătmărean.

„Cu ocazia înăugurării festive a liniei de tramvai orașul liber regal Satu Mare, în această privință, ocupă locul 8 în rândul orașelor de provincie. În Ardeal de fel, în est de Dunăre numai în Miskolc, în Subotica și Timișoara puteau circula cu tramvai cetățenii.,, putem citi tot acolo. Conform datelor oficiale la începutul secolului Satu Mare a avut 26.178 de locuitori. Oraș mic pentru visuri atât de ambițioase. Transportul public cu tramvaiul, în pofida faptului că numai 5 ani a funcționat, a contribuit substanțial la urbanizarea orașului.

működött, jelentősen járult hozzá a város urbanizációjához, polgáriasodásához.

A villanytelepet működtető város nagy reményeket fűzött a villamos vasúthoz, mint fogyasztóhoz, ezért tartotta meg saját kezelésében, annak ellenére, hogy az 1900-as évet is deficittel zárta. A vasút társaság működése sem volt zavartalan. Úttörő voltából elég sok technikai gond adódott, utasforgalma sem alakult az elvárásoknak megfelelően. Két híradásunk is van már decemberből: *A villamos vasút áramvezető rúdja ráesvén a városi vezetékre, ezáltal a dinamó dobja a telepen megsérült, (...) a tanács elrendelte a dob kiigazítását. E célból az Egyesült villamossági r. társasággal akként egyezett meg, hogy a társaság a javítást önköltség számítása mellett teljesíti, szállít egy tartalék dobot 17 ezer koronáért, a mit a város 2 év alatt lesz köteles fizetni...* A vasút társaságtól azt kérték, hogy *a javítások és szállítások fedezése céljából a városi pénztárba 1500 koronát fizessen be.* (Szatmár és Vidéke 1900. dec. 11.)... *E hó 20-tól csütörtöktől kezdve villamos vonalunk forgalma csak vásárkor s ünnep és vasárnap marad meg olyan sűrűnek, mint amilyen most. Egyéb napokon pedig vonatokhoz csatlakozó menetekre fog szorítkozni...* Ez intézkedésre nem volna szükség, ha a villamos vonal által fogyasztott áramért... a tényleg fölmerülő költségtöbbletet számítaná a város. A vasútra kirótt napi 100 korona áramdíjat, azonban városunk forgalma még nem hozza be. (Szatmár-Németi 1900. dec. 18.)

A városi villanytelep, mindezek ellenére, veszteséggel zárta még az 1901-es évet is.

Talán ezért, talán nem csak ezért, de Frölich Róbert igazgatót állásában nem erősítették meg, hanem új pályázatot hirdettek meg. Tették ezt akkor, amikor egyre hangosabb és egyre erősebb volt az a vélemény, hogy az igazgatói állásra nincs is szükség. *Csupán Szabadkán és Pozsonyban töltetik be az igazgatói állás v. mérnök által, a többi helyen a városi mérnök alá rendelt művezető végzi az igazgatói teendőket.* (Szamos, 1902. január 9.)

Kilenc pályázó közül választottak, de április 29.-én arról

Orașul, care a asigurat funcționarea uzinei electrice, și-a pus mari speranțe în tramvai, ca și consumator, de aceea a păstrat uzina în regie proprie, cu toate că și anul 1900 l-a încheiat cu deficit. Nici funcționarea companiei căilor ferate nu a fost fără griji. Din statutul său de pionierat s-au ivit multe probleme tehnice și nici traficul de călători nu era conform așteptărilor. Din decembrie avem două știri. *Tija de captare a tramvaiului căzând pe conductorul electric orașenesc, s-a deteriorat bobina dinamului în stația, (...) consiliul a ordonat repararea tamburului. În acest scop s-a înțeles cu firma „Egyesült villamossági R.T.” că firma va efectua reparațiile la preț de cost și va livra un tambur de rezervă pentru 17.000 de coroane, sumă care va fi achitată de oraș, în decursul a doi ani.* Au solicitat companiei feroviare să plătească 1.500 de coroane în trezoreria orașului să acopere reparațiile și costul de transport (Szatmár és Vidéke, 11 decembrie 1900.) *Începând din 20 a lunii curente, traficul liniei de tramvai numai în zi de târg, sărbătoare și duminică va fi atât de des ca și acuma. În alte zile ne vom limita la legăturile cu mersul trenurilor. Nu ar fi nevoie de această măsură, dacă pentru energia electrică consumată de linia de tramvai, orașul ar calcula costurile reale. 100 de coroane cost curent, impuse zilnic pe linia electrică, traficul orașului încă nu recuperează.* (Szatmár Némethi, 18 decembrie 1900)

Uzina electrică orașenească, în ciuda tuturor hotărârilor favorabile, a încheiat anul 1901 cu deficit.

Probabil pentru aceasta, poate nu numai, directorul Frölich Róbert nu a fost confirmat în poziția sa, ci au publicat un nou concurs. Au făcut acest lucru atunci când au fost păreri, din ce în ce mai tari, că nici nu e nevoie de statutul de director. *Numai în Subotîța și Bratislava au ocupat funcția de director prin ingineri, în alte locuri un maistru subordonat inginerului orașenesc a exercitat funcția de director.* (Szamos, 9 ianuarie 1902)

Dintre nouă candidați au ales, dar în 29 aprilie ziarele dau știre că: *Reisinger Aurel, directorul recent ales, înainte de a ocupa postul, a și demisionat. Astfel, pe postul vacant, consiliul*

írnak a lapok, hogy *Reisinger Aurél a nemrég megválasztott villam-világítási igazgató állásáról, mielőtt azt elfoglalta volna, leköszönt. Így a megüresedett állásra a tanács Markó Kálmánt, ki a legkitűnőbb bizonyítványokkal rendelkezik, javasolta ezen állásra megválasztani, egyben pedig tekintettel a helyzetre, nevezett mérnököt azonnal behívni állásának elfoglalása végett.*

És ezzel lezárult egy korszak. A következő évek történéseit ismerve, állítom, hogy új korszak kezdődött a villanytelep és város életében.

Biblioteca Județeană
Satu Mare

l-a propus pe Markó Kálmán, cine avea cele mai bune certificate. Totodată, având în vedere situația, pe inginerul sus numit l-au invitat să-și ocupe imediat postul.

Și s-a sfârșit o eră. Cunoscând evenimentele anilor următori, afirm că a început o nouă eră în viața uzinei electrice și a orașului.

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**

A villanytelep sínen van!

Markó Kálmán okleveles gépészmérnök nevét meg kell tanulni. Szakmai felkészültsége, tapasztalata, szervező és tárgyaló képessége mindenkit lenyűgözött. Az addig veszteséges vállalkozás az 1903-as évet jelentős haszonnal zárta. A zárszámadás mellé egy, a legapróbb részletekre kiterjedő, elemzést mutatott be a villanyvilágítási bizottságnak az áram termelésről, fajlagos fogyasztásról, árképzésről, eladásról, szerelésről, üzembiztonságról, személyzeti kérdésekről. Legszívesebben ide másolnám az egészet, de egy jellemző bekezdést nem hagyhatok ki:

Mindezeket mérlegelve oly helyzetben vagyunk, hogy telepünk a terhelésekben elérte azt a maximumot, amely teljesítményéhez és berendezéséhez képest egyáltalán megengedhető... Most ismét azon nehéz kérdés előtt fog talán állani a város közönsége, mint ezelőtt 2 évvel az 1901. üzemi év végével, hogy mi történjék tulajdonképpen a városi villam teleppel?...Hogymely út lenne a végleges kibontakozásra nézve a leghelyesebb és mindenek előtt a városra legelőnyösebb, erre nézve méltóztassanak talán egy idegen szakértő meghallgatásával is tanulmányokat is tétetni. – Én részemről csakis oly megoldást vélek helyesnek, amely radikális és végleges lesz a telep sorsára nézve, történjék ez akár rekonstrukció útján, akár, pedig a telepnek értékesítése által.(Szatmár-Németi.1904 máj.3.)

Pap Géza polgármester még az év szeptemberében számol be a villanytelep ügyében történetekről: *Kiindulva az elő adatokból, hazánk legjobb czégeit hívtam fel a telep tanulmányozása és átalakítására vonatkozó ajánlattételre. Így két czég, a Ganz és Társa villamossági részvénytársaság és a Magyar Siemens és Schuckert művek czég tettek ajánlatot... A Ganz czég kiindulva abból, hogy a város a rekonstrukció munkálatait maga végzi el, gőzgépek, kazánok és villamos gépek szállítására és felszerelésére tette meg*

Uzina electrică e pe șine!

Numele inginerului mecanic Markó Kálmán trebuie reținut. Pregătirea profesională, capacitatea organizatorică și diplomatică a uimit pe toți. Întreprinderea deficitară în 1903 a încheiat anul cu profit remarcabil. Pe lângă bilanțul anual a prezentat o analiză amănunțită comisiei electrice despre producerea de energie electrică, consumul specific de combustibil, despre stabilirea prețurilor, despre vânzări, instalări, siguranța de funcționare, probleme de personal. Cu mare plăcere aș copia aici totul, dar un paragraf caracteristic nu pot să nu includ.

Cântărind toate acestea am ajuns în situația că stația a ajuns la producția maximă permisibilă a echipamentului său. Acum din nou populația orașului se va afla în fața acelei întrebări grele ca acum doi ani, la sfârșitul anului 1901, că ce o-să se întâmple cu uzina electrică a orașului?.. Care direcție ar fi corectă pentru dezvoltarea definitivă și înainte de toate cea mai favorabilă orașului, în această privință binevoii să consultați un expert străin și solicitați și un studiu în domeniu. Eu din partea mea consider o rezolvare corectă, care va fi radical și definitiv uzinei, să fie aceasta printr-o reconstrucție sau prin vânzare (Szatmár, 3 mai 1904).

Primarul Papp Géza deja în luna septembrie a anului în curs raportează legat de problema uzinei electrice: *Pornind de la primele date, am sunat cele mai bune firme ale țării pentru depunerea ofertei de studiu referitoare la transformarea uzinei electrice. Astfel două firme Ganz și Compania societate electrică pe acțiuni și fabrica ungurească Siemens Schuckert au depus oferte. Firma Ganz a pornit de la faptul că orașul va efectua lucrările de construcție, a depus oferta pentru livrarea și instalarea mașinilor cu abur, a cazanelor și a echipamentului electric. Fabrica ungu-*

ajánlatát. A Magyar Siemens és Schuckert művek (...) ajánlatát üzemi bérszerződéssel kapcsolatban tette... Csábítóan kedvező feltételekkel kérte ötven évre a villamtelepet összes tartozékával együtt a cég korlátlan rendelkezésére bocsájtani. Az ügy ilyen körülmények között tárgyalatott a villamvilágítási szakbizottságban és az ott levő bizottsági-tag urak annyira felismerték a szóban forgó ajánlatban a város érdekét, hogy azt egyhangúan elfogadásra ajánlották. Mégis a következőkben azt olvashatjuk, hogy:

A villamos telepnek rekonstrukciója, — illetve ötven éven át leendő bérbe adása nem kis vihart támasztott... A hosszúra nyúlt, de máskülönben igen érdekes vita befejeztével, (...) azon indítványt, hogy a város mondja ki a rekonstrukció szükségességét, de azt házilag végezteti s az üzemet bérletbe jelenleg nem hajlandó bocsátani, (...) a bizottsági tagok túlnyomó számban megszavazták. (Szatmár–Németi. 1904 szeptember 13.) Ezért, aztán az átalakítási terveket Markó Kálmán készíthette, és terjeszthette a közgyűlés elé. *A közgyűlés többek felszólalása után a tervezethez hozzájárult és megszavazta az újjáalakításhoz szükséges 450 ezer maximális költséget, de kimondta azt is, hogy a villam áramot az átalakítás megtörténtével 6 fillerre szállítja le, s hogy a telep előállításánál, különösen pedig a gépek berendezésénél a magyar ipart előnyben részesíti.* (Szatmár és Vidéke. 1905) Így aztán Siemens és Schuckert céget a gépek szállításával bízták meg.

Arra a kérdésre, hogy a villanytelep ügye mennyire volt közügye a városnak, arra meggyőző választ kapunk a Szamos szeptemberi számaiból: először a polgármester elnöklété alatt megtartott szeptember 3.-i *Villamvilágítási bizottsági ülés*-ről tudósítanak. Szeptember 8-án „*Mit csináljunk a villanyteleppel?*” címmel jelenik meg érvelés a villanytelep bérbeadása mellett. Hogy érveiket alátámasszák, 11-én teljes terjedelmében közlik a *Magyar Siemens-Schuckert-Művek Villamossági Részvénytársaság 1903. augusztus 6-án* keltezett levelét. És, mert a közgyűlés másképp határozott, a következőkben 18-án Teitelbaum Herman, 25-én Tanódi Márton bizottsági tagok írják meg véleményüket. (Szamos 1904. szept. 5, 8, 11, 18 és 25)

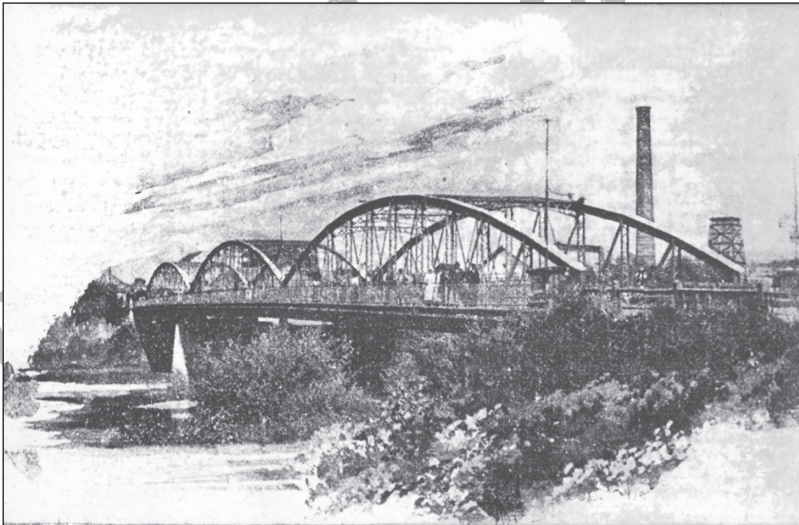

rească Siemens și Schuckert oferta și-a depus legat de concesiune. A solicitat cu condiții tentante a obține la dispoziția sa fără îngrădiri pe 50 de ani uzina electrică cu toate accesoriile. În asemenea condiții problema a fost discutată în comisia de specialitate și membrii comisiei au recunoscut interesele orașului în oferta discutată că au propus în unanimitate spre acceptare. Totuși în următoarele rânduri putem citi că:

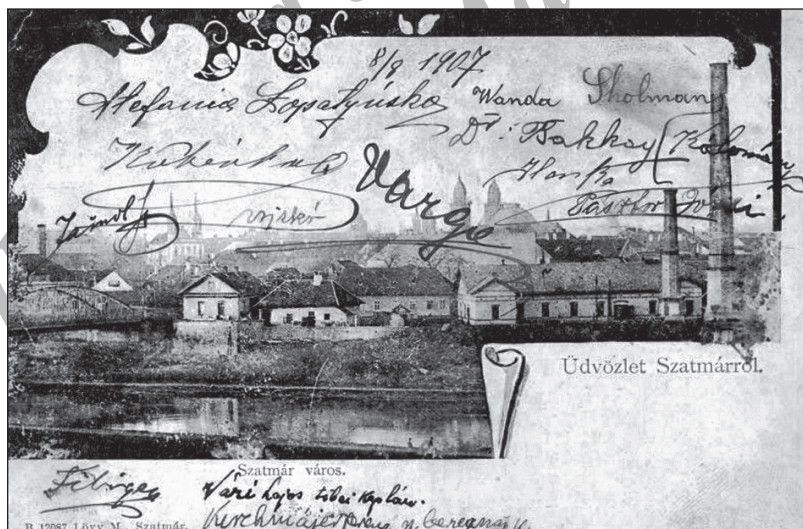
„Reconstrucția uzinei electrice – adică închirierea pe cincizeci de ani a generat discuții furtunoase...Cu terminarea discuțiilor lungi și interesante, inițiativa ca orașul să confirme necesitatea reconstruirii uzinei din propriile fonduri și nu acordarea în concesiune a uzinei, au votat în număr mare membrii comisiei (Szatmár, 13 septembrie 1904) Din această cauză a putut efectua proiectele de transformare Markó Kálmán și a înainta adunării generale. Adunarea generală, după luarea de cuvânt a mai multora, și-a dat acordul de realizare a proiectului, a votat 450 mii de coroane ca costuri maxime pentru reconstrucție, dar a precizat, că costul energiei electrice să scadă la 6 fillér și la reconstruirea uzinei și mai ales în procurarea echipamentelor necesare să avantajeze industria autohtonă (Szatmár és Vidéke, 1905). Astfel firma Siemens și Schuckert a primit sarcina livrării mașinilor.

La întrebarea, că cauza uzinei electrice în ce măsură a fost o problemă pentru comunitate, primim un răspuns convingător din articolele apărute în septembrie 1904 în Szamos: prima dată despre ședința ținută sub președenția primarului în 3 septembrie a *Comitetului Iluminatului*, apare informare. În 8 septembrie apare o argumentare despre concesionarea uzinei, cu titlul *„Ce să facem cu uzina electrică?”* Pentru susținerea argumentării, publică în data de 11 , în întregime, adresa trimisă *de Uzinele Siemens-Schuckert Maghiar S.A. datată în 6 august 1903.* Și, pentru că adunarea generală a decis altfel, în 18 septembrie Teitelbaum Herman, iar în 25 septembrie Tanódi Márton, membrii a *Comitetului*, publică părerile. (Szamos 5,8,11,18 și 25. 1904.)

Dr. Borovszky Samu írja 1906-ban: *A munkálatok most már a teljes befejezés előtt állnak. A Siemens és Schuckert gyárnál készült két termelő csoport a legmodernebb alkotás a maga nemében. A gépek 1200 lóerőre vannak berendezve, már üzemben is vannak és kitűnően beváltak. A gépház nagyobb mérvű kibővítése is elkészült s a vezeték-hálózat átrakása is csaknem be van fejezve. (...) A magánfogyasztók részére szolgáltatott áram díja... 1907. július 1-től 6 fillér.* (Magyarország vármegyéi és városai 25. old.) Itt találunk utalást a fentebb említett személyi változásokra is: *A villamvilágítási igazgató Markó Kálmán, üzemvezető Tájbert József, műszaki alkalmazott Gordon András, főgépész ifj. Winkler Ferencz.* Felelős, következetes munkájuk nyomán létrejövő villanytelep látképe gyakran szerepel a korabeli szatmári képeslapokon.

Dr. Borovszky Samu scria în 1906: *Lucrările sunt în faza de finalizare. Echipamentele fabricate la Siemens și Schuckert sunt cele mai moderne în felul lor. Mașinile a 1200 cai putere sunt deja montate și puse în funcțiune și s-au dovedit a fi excelente. A fost extinsă și sala de mașini și sistemul de rețea e aproape terminat. Costul energiei electrice pentru consumatorii privați este de 6 filler începând din 1 iulie.* (Comitatele și orașele Ungariei p.25). Aici găsim trimiteri și la schimbările de personal sus amintite. *Directorul electric este Markó Kálmán, maistrul Tájbert József, angajatul tehnic principal Gordon András, mecanic șef principal Winkler Ferencz junior.* În urma muncii responsabile și susținute, imaginea uzinei electrice în devenire, a figurat des pe cărți de vedere sătmărene ale vremii.

Volt a városnak Villamos Műve! Igazgatói jelentésből tudjuk a technikai paramétereit:

2 darab 450 eff. HP. fekvő kompond kondenzációs gőzgép, egy-egy 300 kilówattos egyenáramú generátorral közvetlenül kapcsolva.

1 darab 220 eff. HP. álló kompond kondenzációs gőzgép, 165 kilówattos egyenáramú generátorral kapcsolva.

3 darab kazán, ebből 2 darab 135 nm, 1 darab 185 nm fűtőfelülettel, mind kézi tüzeléssel berendezve.

1 darab akkumulátor-telep 152 elemmel, 10 órai kisütésnél 1520 amper-óra kapacitással.

A kémény, amely 39 méter magas, 1,6 méter felsőátmérőjű.

Volt a városnak Villamos Műve! Zavartalan működéséhez, azonban, szervezeti átalakításokra is szükség mutatkozott. 1909. június 8-án számol be a Szatmár és Vidéke arról a javaslatról, amelyet *Markó Kálmán villamvilágítási igazgató készített és terjesztett be a tanácshoz (...) és amely javaslat egészen új alapon szervezné a villamviágítási vállalatot. A javaslat szerint a villamos mű a város többi vagyónától teljesen elkülönítve, a kereskedelmi üzleti elveknek megfelelőleg, mint vállalat kezeltetnék, és e vállalat „Szatmár-Németi szab. kir. városi villamos mű” cég alatt a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezettetnék...* A nagy gonddal kidolgozott szervezeti szabályzat a következő 4 részből áll:

I. Rész. Az üzleti szabályzat, a villamos mű és a fogyasztók közötti kölcsönös viszony szabályozására szolgál, tartalmazza az áramdíjakat, az óradíjakat, a felszerelésekre és fizetésekre vonatkozó előírásokat.

II. Rész. A kezelési szabályzat a villamos mű belső adminisztratív teendőkre ad részletes utasításokat, mint a könyvelés, pénzkezelés raktárkezelés, elszámolások, nyilvántartások.

III. Rész. A szolgálati szabályzat, a személyzetnek teendőit és a városi közigazgatáshoz való viszonyát írja körül.

IV. Rész. A Függelékben átmeneti intézkedéseket tartalmaz a jelenlegi régi rendszerről az új rendszerre való átmenethez.

A avut orașul Uzină Electrică! Din raport directorial cunoaștem și parametrii tehnicii:

2 bucăți motoare cu abur de condensare kompoud de 450 HP.ef., conectate direct cu câte un generator de curent continuu de 300 de KW.

1 bucată motor cu abur de condensare kompoud de 220 HP.ef., conectat cu un generator de curent continuu de 165 de KW.

3 cazane, dintre care 2 bucăți cu 135 metri pătrați suprafață de încălzire, 1 bucată cu 185 metri pătrați suprafață de încălzire, toate cu deservire manuală.

1 bucată baterie de acumulator cu 152 de celule, la 10 ore descărcare 1520 amper-ore capacitate.

Coșul de 39 de metri înălțime, cu diametrul superior de 1,6 metru.

A avut orașul Uzină Electrică! Pentru funcționarea nestingerită, însă, a fost nevoie și de restructurare organizatorică. În 8 iunie 1909, Szatmár és Vidéke dă știrea *despre propunerea directorului Markó Kálmán, înaintată primăriei (...) propunere care ar restructura cu totul, pe baze noi, firma iluminatului electric. Conform propunerii, uzina electrică s-ar separa de patrimoniul orașului, ar funcționa conform principiilor economice și comerciale, ar fi o firmă de sine stătătoare și firma s-ar introduce în Registrul Comerțului sub denumirea de „Uzina Electrică a orașului liber, regal Satu Mare”... Regulamentul de organizare, formulat cu mare grijă, conține următoarele 4 părți:*

Partea I. Regulamentul comercial reglementează legăturile reciproce dintre uzina electrică și consumatorii, conține costurile de curent, costurile contoarelor, prevederile legate de echipamente și de plată.

Partea II. Regulamentul de gestionare prevede instrucțiuni administrative interioare amănunțite, precum contabilizare, gestionare a banilor, gestionare a depozitului, conturile, evidențele.

Partea III. Regulamentul de serviciu descrie obligațiile personalului, relația dintre acesta și administrația orașenească.

Partea IV. Apendice conține reglementări tranzitorii, legate de trecerea de la sistemul vechi la sistemul nou.

Hogy a tanácsban mi történt, nem tudjuk, de 1910 októberében a Szamosban olvashatjuk *A villamos igazgató panasza és újabb javaslatai* alcímmel az újabb előterjesztést: *A mióta javaslatomat előterjesztettem, a vállalat adminisztrációjában a rendellenességek (...) még inkább fokozottabb mértékben mutatkoznak, mert hiszen múlt év május havában, a mikor javaslatomat elkészítettem, a hálózathoz még csak 967 fogyasztónk volt kapcsolva. F. év augusztus hó végével a fogyasztók száma 1408 volt, nyilvánvaló tehát, hogy a helyzet a kezelésben csak rosszabbodott, mert ugyanazon személyzettel kellett, most már, mintegy 50 százalékkal több számú fogyasztónak ügyeit ellátni.* Az újabb javaslat óriási sajtó vitát váltott ki. Két hosszú cikkben szedik ízekre, a részleteiben is alaposan kidolgozott tervezetet. Mindent kétségbe vonnak, mindent tagadnak, mindent másképp csinálnának. Markó Kálmán a Szamos 1910. október 25. – i számában tételelesen cáfol minden ellenvetést,... *nincs semmi ok arra, hogy a beterjesztett és elfogadott javaslattal kapcsolatban felmerülő... pénzügyi viszonyok oly siralmas és a közönséget félrevezető állapotban tüntessenek fel.* Nem találtam adatot sem a tanácsi határozat, sem a cégjegyzékbe vevés időpontjáról, de találtam egy ajánlat kérést a *Szatmár-Németi sz. kir. város villamos művétől:* (Szamos 1911. január 29.) *F. évi november hó 1-ére, esetleg előbbre is a városi villamos mű részére megfelelő irodai, üzleti és raktári helyiségeket keresek...* Úgy tűnik, hogy az átszervezés egy fél évig tartott. Egy 1918-ban megjelent tanulmányában írja Markó Kálmán: *Az 1906. évben átépített üzem mikénti alakulását és jövedelmezőségét csak 1911. év második felétől áll módomban részletesen kimutatni, amikor a szétforgácsolt közigazgatási kezelése a vállalatnak általam átszerveztetett és amely időponttól a vállalat minden ágában tiszta áttekintés nyerhető.*

Az eredeti Szervezeti Szabályzatnak csak a harmadik részét, a Szolgálati Szabályzatot találtam meg. Borítóját és egy oldalát ide másolom...

Ce s-a întâmplat în consiliu nu știm, dar în octombrie a anului 1910, în Szamos putem citi cu subtitlul: *Noile plângeri și propuneri ale directorului uzinei electrice despre noile depuneri: De când am înaintat depunerea ,neregulile în administrarea companiei (...) au devenit mai accentuate, deoarece în luna mai a anului trecut, când am redactat propunerea, de rețeaua electrică au fost conectați numai 967 de consumatori, iar la sfârșitul lunii august a anului curent numărul consumatorilor a fost 1408. Este evident, deci, că situația s-a înrăutățit, pentru că cu același personal trebuia deserviți, deja cu 50 la sută mai mulți consumatori.* Noua propunere a generat o polemică uriașă în presa vremii. În două articole lungi se arată netemeinicia planului, de altfel, bine elaborat până în cele mai mici detalii. Totul pun la îndoială, totul neg, totul ar face altfel. Markó Kálmán într-un articol din 25 octombrie 1910 dezmente de la punct la punct obiecțiunile,...*nu există niciun motiv, ca condițiile financiare ivite în legătură cu propunerile mele înaintate și aprobate să fie prezentate într-o ipostază așa de deplorabilă și derutantă.* Nu am găsit date nici despre decizia consiliului, nici despre data înregistrării companiei, dar am găsit o cerere de ofertă de la *Uzina Electrică a orașului liber regal Satu Mare*: (Szamos, 29 ianuarie 1911) *Caut locații potrivite pentru birouri, pentru magazin și depozite, pentru Uzina Electrică a orașului, de la 1 noiembrie anul curent, eventual și mai devreme...* Se pare că reorganizarea a ținut o jumătate de an. Într-un studiu apărut în 1918 Markó Kálmán scrie: *Modul de formare și rentabilitatea uzinei reorganizată în 1906, abia din a doua jumătate a anului 1911 am posibilitate să prezint amănunțit, când gestionarea administrativă fărâmițată a fost reorganizată de mine și data de la care în toate domeniile companiei există o prezentare clară a situației.*

Din Regulamentul de Organizare original numai partea a III-a, Regulamentul de serviciu, am găsit. Atașez coperta și o pagină.

**SZATMÁR-NÉMETI
SZAB. KIR. VÁROS
VILLAMOS MŰVÉNEK
SZOLGÁLATI
SZABÁLYZATA.**

Jóváhagyottt: a törvényhatósági bizottsági közgyűlésnek 361/912. számú határozatával és a Magy. Kir. Belügyminiszteriumnak 35681/11 számú rendeletével.

1914

ÉSZAKKELETI KÖNYVNYOMDA SZATMÁR-NÉMETI.
1914.

Tétel	Állás megnevezése	Fizetési fokozat				Lakbér	Egyéb javadalom	Betöltött munkakör
		IV.	III.	II.	I.			
1	Igazgató	5200	6200	7200	8200	1400	2 % jutalékba tiszta haszonból 40 m ³ tüzifa 6000 H. W. áram	Vállalat vezetése
A.	Könyvelés							
1	Főkönyvelő	3400	3800	4200	4600	900	1 % jutalék a tiszta haszontól	Főkönyvek vezetése és a könyvelés közvetlen ellenőrzése
2	II-ik könyvvezető	2200	2400	2600	2800	600	0.5 % jutalék a tiszta haszontól	Pénztárkezelés, pénzbeszedéssel kapcsolatos teendők.
3	III-ik könyvvezető	2000	2200	2400	2600	600	0.25 % jutalék a tiszta haszontól	Raktári számlázás és könyvelés
4	Raktárkezelő	1920	2120	2320	2520	—		Raktárkezelés és anyagnyilvántartás
5	Gépiró	1200	1260	1320	1380	—		Gépirás és levéltár
6	Pénzbeszedők	960	1060	1160	1260	—	Minden beszedett 1000 korona után 2 korona jutalék	Pénzbeszedés
7	Hivataliszolga	700	800	900	1000	200	Ruhapénz 120 kor. vagy ruha	Irodahelyiség rendbentartása és kézbesítés
B.	Műszaki személyzet							
1	Mérnök	2800	3200	3600	4000	800		Az igazgató műszaki helyettese Üzemi és műszaki felülvizsgálatok
2	Egy főgépész	2400	2700	3000	3300	—	Szabad fűtés 0.5 % jutalék 2500 H. W. szabadáram, lakás.	Üzem közvetlen ellenőrzése és gépfenntartása
3	Egy főszereelő	2400	2700	3000	3300	—	20 m ³ tüzifa 0.50 % jutalék 2500 H. W. áram, lakás.	Szerelési munkák felügyelete és ellenőrzése
4	Egy műszaki tisztviselő	1700	1900	2100	2300	500		Rajzok, másolatok végzése és műszaki segéd teendők végzése
5	Egy árammérő ellenőr	2200	2400	2600	2800	—	2.50 korona minden 1000 korona magán áramdíj után	Az árammérők felülvizsgálata, javítása és nyilvántartása

Jegyzet: A tüzifa pénzgyenérték 4 m³-ként 32 koronában állapítatik meg, beszállítva Árammérő bért az alkalmazottak a kiknek világítási járandóságuk van, nem fizetnek.

Majdnem tíz év telt el mióta Markó Kálmán lett a villamosmű igazgatója. Rátermettségét, szakértelmét bizonyítja, hogy már az 1903-as évet is nyereséggel zárta. Csak ezután kért és kapott pénzt és megbízást a telep átépítésére. Az 1908-ban befejezett üzem átépítésére már 1913-ban, majd 1918-ban is tesz javaslatot. A gyorsan változó körülmények miatt, azonban, kisebb-nagyobb javításokkal 1934-ig maradt üzemben. Jól látszik, hogy az átépítésre nem a Villamosmű műszaki állapota miatt lett volna szükség, hanem a város, már bekövetkezett és előrelátható, fejlődése miatt.

- 1903-ban 415 fogyasztó 395 000 kilowattóra áramot fogyasztott..

- 1913-ban (az utolsó békeévben) már 1999 fogyasztó 1.023480 kWh-át igényelt.

A háború alatt a fogyasztók száma 30 százalékkal növekedett, a szénmegtakarítás érdekében a világítást 279735 kilowatt évi termeléssel, azaz 27,5 százalékkal redukálni voltunk kénytelenek.

(Markó Kálmán: Javaslat a Villamosmű fejlesztése tárgyában. Szatmár-Németi, 1918. szeptember 6.) Külön gond a háborús időkben a mintegy 200, túlnyomórészt nappali fogyasztásra berendezkedett, „motorikus” fogyasztó ellátása. Annak idején, az új 1520 amper-órás akkumulátor-telepet 10 évi jótállással szállító, Tudor-gyárral megállapodtak, hogy ***az új akkumulátort a gyár saját felelős alkalmazottjával kezeltesse*** (Szamos 1906. okt.) Tíz év után, viszont, már nem lehetett szó a cseréjéről. A háborús korlátozások általános jellegűek voltak, csak az 1916. augusztus 27.-i események után számol be a Szamos arról, ***hogy az üzem részére szükséges szénszállítások már hetek óta teljesen szünetelnek s ily módon magának az üzemnek a zavartalan továbbvitele és fenntartása is veszélyben forog. Tekintve azt, hogy a villamosmű ez idő szerint már csak kisebb menységű szénnel rendelkezik, a szénnel való takarékoskodás szempontjából tegnapról kezdve s Deák-téren levő s a járda mellett elhelyezett 18 db. ívlámpa világítása be lett szüntetve, csak a középső öt db. ívlámpa és az ezekhez kapcsolt két db. ívlámpa a Hám János-***

Aproape zece ani au trecut de când Markó Kálmán a devenit directorul uzinei electrice. Competența și profesionalismul său dovedește faptul, că deja anul 1903 s-a încheiat cu profit. Numai după această realizare a cerut și a primit bani și încredințare pentru reconstrucția uzinei. Pentru reconstrucția uzinei, terminată în anul 1908, face propuneri deja în anul 1913 și mai târziu în anul 1918. Datorită împrejurărilor care se schimbau repede, cu reparații mai mici sau mai mari, uzina mai funcționa până în anul 1934. Se vede clar, că reconstrucția uzinei electrice era necesară nu din cauza stării tehnice, ci din cauza dezvoltării survenite a orașului și a dezvoltării previzibile.

- În anul 1903, 415 consumatori, au consumat o cantitate de 395000 kWh.

- În anul 1913, (ultimul an de pace) deja 1999 de consumatori, au avut nevoie de 1023480 kWh energie.

În timpul războiului, numărul consumatorilor a crescut cu 30%, dar din nevoia de economisire a cărbunelui, am fost nevoit să reduc iluminatul cu producția anuală de 279735 kW, adică cu 27,5%. (Markó Kálmán: Propunere legată de dezvoltarea Uzinei electrice. Satu Mare, 6 septembrie 1918) O problemă aparte era, în anii războiului, asigurarea energiei electrice celor 200 de consumatori cu motoare, în pondere consum de zi. Pe vremuri au căzut de acord cu uzina Tudor, care livra cu garanția pe 10 ani noua baterie de acumulatori de 1520 Ah, că **noua baterie de acumulatori să fie întreținută de angajații lor proprii.** (Szamos, octombrie 1906). După zece ani nu mai putea să vină vorba de schimbarea bateriei. Restricțiile din cauza războiului erau generale, numai după evenimentele din 27 august 1916 ne înștiințează Szamos despre faptul că **transporturile de cărbuni necesare uzinei, de săptămâni sunt sistată, astfel, e în pericol susținerea și viitorul uzinei. Având în vedere că uzina electrică dispune de o cantitate mică de cărbune, din cauza necesității economisirii, pe piața Deák (Libertății) funcționarea celor 18 buc. lămpi cu arc, așezate lângă trotuar, a fost sistate. Numai cele cinci lămpi cu arc din mijloc și două lămpi cu arc, care sunt racordate cu**

utcában és a Törvényszék előtt fog üzemben tartatni. A városban levő többi ívlámpák közül csak a vasúti közlekedés zavartalan fenntartása érdekében szükséges lámpák fognak üzemben maradni a Széchenyi- és az Attila-utcán. Az utcai közvilágítás izzólámpáinak ugyancsak a fele nem fog működni, csak minden második lámpa és ezeken kívül a sarok lámpák fognak égni. (Szamos 1916. szeptember 16.)

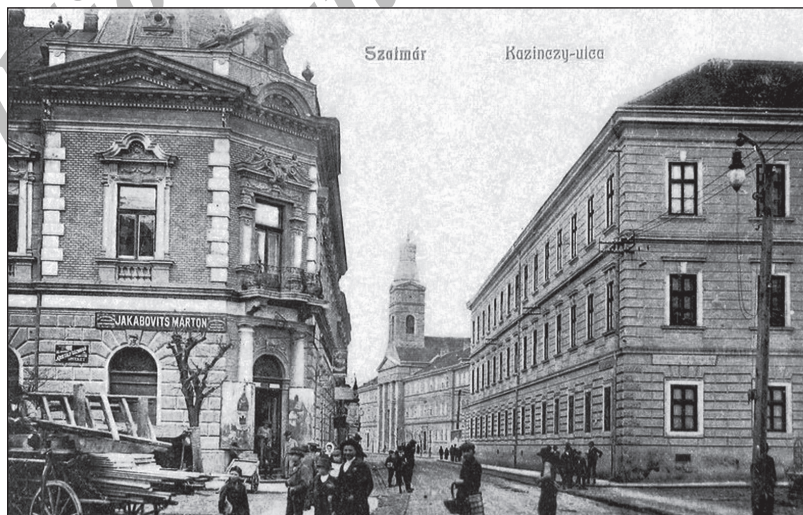
A közvilágítás helyzetéről nagyon kevés ismeretünk van. Az 1892. januári óta csak két tudósítást olvastam, arról, hogy a Kossuth-kertben négy ívlámpát, vagy a Honvéd utca végén és a Mátyás-közben egy-egy villamos lámpát helyeznek el. Arról többet, hogy hol, és miért nem működik. Szerkesztői üzenetekben találtam: *Reggel öt órakor a városi villanytelepen valami újkori Mózes kinyújtja a kezét a regulátor felé és lesz sűrű sötétség, akárcsak Egyiptom országában. (...) Szeretnők, ha illetékes helyen ismét megszívlelnék ezt a pár sort, és a villany eloltása előtt, kinéznének az utcára s mivel a nap a téli szezonban nem tartja be a nyári hivatalos órákat, talán a világitást alkalmaznák arra az egy, vagy másfél órára a nap járásához.* (Szamos 1913. január 5.) Igazgatói jelentésekből tudjuk, hogy évente nyitott a város közvilágításra, de sokkal beszédesebbek a korabeli képeslapok részletei. Csak mutatóba néhányat:

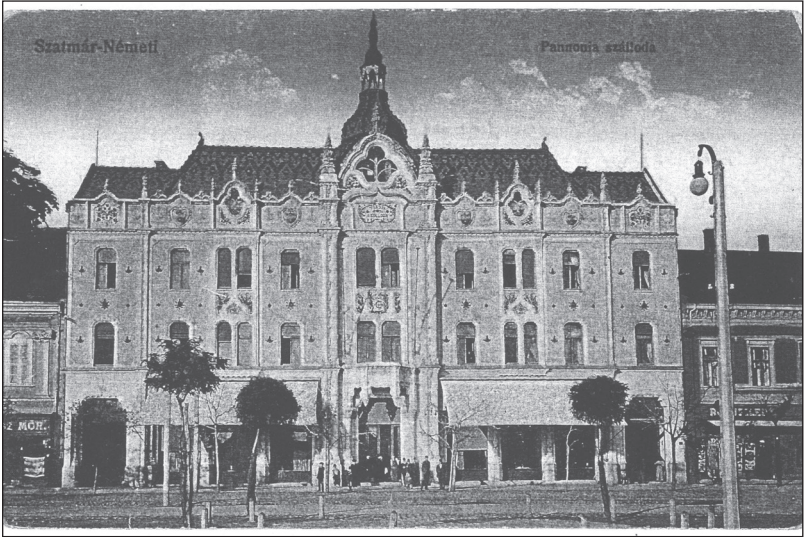
acestea de pe strada Hám János (Horea) și din fața Tribunalului, vor funcționa. Dintre celelalte lămpi cu arc existente în oraș, numai cele necesare asigurării circulației feroviare vor rămâne în funcțiune pe străzile Széchenyi (1 Decembrie 1918) și Attila (Calea Traian). Dintre lămpile incandescente a iluminatului public, tot a doua va lumina și cele care se află pe colțurile străzilor. (Szamos, septembrie 1916)

Despre situația iluminatului public avem puține informații. Numai două știri am citit de după 1892 ianuarie, despre faptul că în Grădina Romei patru lămpi cu arc au fost montate, iar la capătul B-lui Unirii și pe strada Mărășești a fost montată câte o lampă electrică. Despre faptul că unde și de ce nu funcționează știm mai multe. În mesaje editoriale am găsit: *Dimineața la orele cinci în uzina electrică a orașului, un oarecare Moise din noua eră întinde mâna spre regulator și va fi întuneric desăvârșit, ca și în Egipt.(...) Ne-ar plăcea, dacă cei responsabili ar fi receptivi la aceste rânduri și înainte de a stinge lumina, s-ar uita și pe stradă, deoarece soarele în sezon de iarnă nu respectă regimul de vară, poate iluminatul ar trebui potrivit de mersul soarelui pentru o oră sau o oră și jumătate. (Szamos, 5 ianuarie, 1913.)* Din rapoartele directorului știm anual cât cheltuie orașul pe iluminat public, dar sunt mai grăitoare detaliile imaginilor cărților de vedere. Pentru ilustrare câteva:

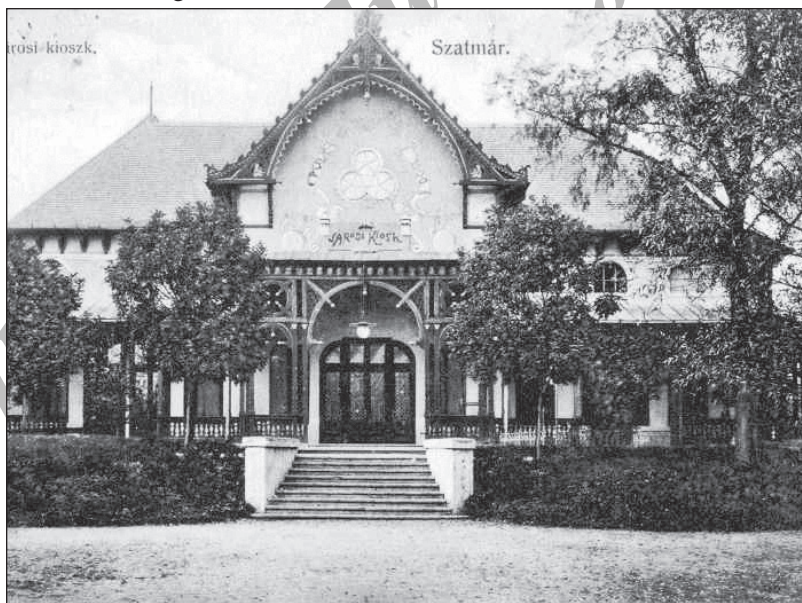

Sok munkát adott a villamosmű szakembereinek a közvilágítás fenntartása. A nagy fényerejű ívlámpák sok karbantartást igényeltek, és a hálózatot is korszerűsíteni kellett. A képekből is látszik, hogy tíz év alatt, az egykor faoszlopra szerelt ívlámpákat, korszerű „ostor nyeles” kandeláberekre, vagy az utca fölött áthúzott sodronyra szerelik. (A kandelábereket, vagy azok maradványait nem találtam, a sodrony tartó elemekből a Kazinczi-utcán két darabot mind a mai napig használnak.) Sok munkát adott, de a villamosművet azért hozták létre: a köz- és magánvilágítás biztosítására. Ehhez pedig szerelni kellett. Nemcsak a gépházban, hanem az utcákon a hálózatot, a fogyasztóknál a belső szerelést és a csatlakozó vezetéket a mérő hellyel. Ezt az utóbbi tevékenységet szabályozza, részletesen, a Villamosmű Szervezeti Szabályzatának az első része: Az Üzleti Szabályzat.

Természetesen, megfelelő iparendéellyel, villanyt szerelni másnak is lehetett. Az első „jelentés” még 1899.-ből, Medgyesy Ferencz iparendélyéről tudósít.

Asigurarea iluminatului electric le-a dat multe probleme specialiștilor uzinei electrice. Lămpile cu arc necesitau întreținere permanentă și rețeaua trebuia modernizată. Și din fotografii se vede, că pe parcursul a zece ani, lămpile cu arc, montate odinioară pe stâlpi de lemn, sunt montate pe candelabre moderne sau pe cabluri suspendate deasupra străzilor. (Candelabre sau rămășițele acestora nu-le am găsit, dar pe strada Stefan cel Mare două elemente de întindere a cablurilor vechi și astăzi sunt folosite). Da, a dat mult de lucru, dar uzina electrică a fost înființată pentru asigurarea iluminatului public și privat. Pentru aceasta a fost nevoie de instalare. Nu numai în sala de mașini, dar și pe rețele de pe străzi, instalații interioare la consumatori, bransamente și locuri de contoare. În prima parte a Regulamentului de organizare a Uzinei Electrice: Regulamentul Comercial reglementează detaliat, această ultimă activitate.

Bineînțeles, cu licență industrială oficială și alții puteau efectua instalații electrice. Prima „înștiințare” de acest gen o avem din 1899, licența lui Medgyesy Ferencz.

Villamos csengők bevezetését elvállalom.

J e l e n t é s.

Tudatom a n. ó. közönséggel, hogy Szatmárnémeti sz. kir. városától iparendélyt nyertem

villany felszerelési munkálatok

eszközlésére.

Minek folytán mindazok részére, akik magánlakásukba, üzletükbe a villanyvilágítást bevezetni óhajtják, a bevezetési és szerelési munkálatokat jutányosan, a legnagyobb

pontossággal és gyorsasággal

teljesítem szakközegeim által.

Lámpa és csillárraktáromat ez alkalommal különösen kibővíttem és a n. ó. közönséget annak megtekintésére tisztelettel meghívom

MEDGYESY FERENCZ,
Kazinczy utca 11.

Mindenféle izzó lámpából nagy készlet.

Költségvetéseket díjmentesen készítek.

Telefon berendezés és felszerelési czimké.

Ránk maradt néhány beszámoló az első fontosabb munkáiról: *A kir. kath. főgymnasium villám berendezési munkálatai már véget értek, s az ott végzett csinos berendezés dicséretére válik Medgyesi Ferencz kereskedőnek, ki a berendezési munkálatokat végeztette. Ugyancsak ő kezdte meg a napokban, a Zárda épületben és a templomban a villamvilágítási berendezést...(...) 4 heti munka után teljesen elkészült s most már 265 láng vakító fénye ragyogja be estenként a termeket s a folyosókat.* (Szatmár És Vidéke. 1901.) Az első világháború idejére már hét, villanszereléssel is foglalkozó, vállalkozóról tudunk. Érdekes vállalkozás az apró hirdetések „tanulmányozása”

Narancs, körte, rózsza és madáralaku csillások karácsonyfa díszítésére megérkeztek. Ajánlom megvételre vagy kölcsön, 8 napos hátszálatra. Karácsonyfát villanycsillárokkal való felszerelését szakszerűen végez Nagy József, Hunyadi-utca 4., közös kaszárnyával szemben.

MEDGYESI FERENCZ
 villamos csillárok gyári nagy raktár és villamos világítási berendezések vállalata
 Szatmár, Kazinczy-utca 11.

VILLAMOS VILÁGÍTÁS
VILLAMOS CSENGŐ,
VILLAM HÁRITÓ,
 ÉS
TELEFON
WWW BERENDEZÉSEKET
legolósobb árban elkészíték.
 ✻ **Költségvetést díjmentesen.** ✻

UJDONSÁG!

VILLAMOS _____
 „LUMP” ZSEB LÁMPA
 CSINOS BÖRTOKBAN
 ára **3 frt.**
 LEGUJABB DITTMÁR-féle
 KRIX KRÁX IZZÓ LÁMPA
 darabja **95 fillér.**

RAKTÁR:

Leoláncok elemek, Csengők, Viasz sodrony, Selyem záner,	Taszier rendes, Körte taszier, Szegecs, Szalmiák só, és mindenféle technikai csikkok.	Sziget vezeték, Foglat minden rendszer, Kettős vezeték, Szigetlők, és mindenféle technikai csikkok.	Izzó lámpa minden rendszer, Függő lámpák, Csillár lámpák, Álló lámpák
--	---	---	--

Ne-au rămas câteva rapoarte despre primele lucrări mai importante: *S-au finalizat lucrările introducerii curentului în Colegiul catolic regal, și echipamentul de acolo e vrednic de lauda furnizorului Medgyesi Ferencz, cel care a executat lucrările de instalare. Tot el a început, în clădirea Mănăstirii și în biserică, introducerea curentului electric...(...) după patru săptămâni lucrarea s-a terminat, și acum lumina strălucitoare a celor 265 de becuri luminează seara sălile și coridoarele.* (Szatmár és Vidéke, 1901.) Până la primul război mondial avem deja informații despre șapte întreprinzători care se ocupă de instalații electrice. Este o aventură interesantă „studierea” anunțurilor lor de mică publicitate.

**Villanyvilágítási berendezéseket szak-
 szerűen készít, a berendezésért csak a be-
 kapcsolás után, amikor a Villamosmű üzem-
 vételezősége jóváhagyja a berendezést, kell
 fizetni. Tel fon, villamos vasalók és motorok
 javítását szakszerűen végez. Mindennemű
 vízvezeték munkákat, s ívatyúkát felelősség
 mellett is j. v. Nagy József szerelő, Hunyadi-
 utca 4., közös kaszárnyával szemben.**

Hartérről hazajöttem,
villanyvilágítást és csengő berendezést
ismét szerelek és javítok

KATZ LIPÓT, PETŐFI-UTCA 1.

(„Leszámitoló Bank” épület)

Friss zseblámpa-elem kapható. — Ugyanott
egy jóházból való „fiu” tanulóknak felvételik.

Új üzlet megnyitás!

Tisztelettel vagyok bátor a n. ség szíves tudomására hozni, a Kazinczy-utca 4. sz. házban lévő raktáramat áthelyeztem ugyanazon házban az utcai üzlethelyiségbe. Üzletemet felszereltem mindenféle modern villany csillárokkal, szelvezőkkel, villanyvasalók, tea-főzőket, továbbá raktáron tartok dinamokat, motorokat, csengő-és telefonfelszereléseket, melyeket jutányos árban árúsítok. — Felkérem a t. közönséget, miszerint raktáramat minden vételközvetítés nélkül tekintse meg, hogy olcsó áramról meggyőződést szerezhessen.

Tantá, Wolfram és Wottan égők 5-től 50 gyertyafényig darabja 1 korona.

Javításokat, átköltözéseket készírtöm, — pontosan és jutányosan szakszítok. —

— Teljes tisztelettel —

Schönfeld József
mechanikai- és villanyserelési vállalat
SZATMÁR, Kazinczy-utca 4. szám.

Villanyberendezéseket, motorszereléseket, villanycsengő-szerelést és mindennemű elektrotechnikai munkát jutányosan és megbízhatóan vállaltok. Többrendbéli elemere nyitlakozok. Költségvetést és rajzot díjtalanul készítek. — Javítási munkálatokat este kilencig végezek.

Wolfram-izzókat minden számban raktáron tartok.

KATZ LIPÓT villanybőrszerelési vállalat
Deák-tér 7. sz. — Telefonsz. 283.

MEDGYESI FERENCZ
SZATMÁR,

Kazinczy-utca, 11-ik szám

Villamos világítás
és villamos csengő

= BERENDEZÉSEKET. =

jutányos árón elvállal.

Költségvetést kívánatra —
— díjmentesen készítek.

P A K T Á R:

elemek, csengők, viasz-

lyem zsinór, taster ren-

ster, s

ék-fog

vezeté

Villamos égők
leszállított árban!

Értesítem a n. é. közönséget, hogy növekedett forgalmam folytán, oly előnyös árban sikerült szükségletemet biztosítani, hogy a mai napki a villamos égőket a következő leszállított árakon árúsíthatom:

Szénzás (ronds) égők
darabonként 50 fillér
Fémszalas (Wolfram-égők,
Dr. Just, Kollid stb. ki-
válo gyártmányú) 50
gyertya fényig drb-ként 180 fillér
Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban
400 gyertyafényig brillant raktáron.

Wolfram égőim 70%

Villamos világítás
és **Villamos**
csengő berendezéseket
jutányos árón elvállal

Medgyesi Ferencz

Szatmar, Kazinczy-utca 11. sz.

len reu

és álló-

szénzás

Wolfram-égők

gyertya fényig

drb-ként

180 fillér

Wolfram-égők

gömb-alakban

400 gyertyafényig

brillant raktáron.

Wolfram-égőim

70%

szénzás

égők

darabonként

50 fillér

Fémszalas

(Wolfram-égők,

Dr. Just, Kollid stb. ki-
válo gyártmányú)

50 gyertya fényig drb-ként

180 fillér

Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban

400 gyertyafényig brillant raktáron.

Wolfram égőim 70%

szénzás égők darabonként 50 fillér

Fémszalas (Wolfram-égők, Dr. Just, Kollid stb. kiváló gyártmányú) 50 gyertya fényig drb-ként 180 fillér

Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban 400 gyertyafényig brillant raktáron.

Wolfram égőim 70%

szénzás égők darabonként 50 fillér

Fémszalas (Wolfram-égők, Dr. Just, Kollid stb. kiváló gyártmányú) 50 gyertya fényig drb-ként 180 fillér

Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban 400 gyertyafényig brillant raktáron.

Wolfram égőim 70%

szénzás égők darabonként 50 fillér

Pazar villamos csillárok, a májusi szezonra érkezett újfonságok, a legolcsóbbtól a legkényesebb igényekig.

Égők a legutjánosabb árban. — Kezelve kitést folytan a Wolfram-égők egészen 50 gyertyafényig 1 K 60 fillérért kaphatók.

Villanyserelési munkálatok a legutjánosabb költségvetés szerint.

A megnagyobbított szerelőmühely bármily nagy munkát sürögösen és jólállás mellett készítek. — Képerkeretős gyorsan készítek. Csinos és modern keretek.

Frissen érkezett kerti-figurák, finom ízlésű vázakülönlegességek, kristály brillant készletek, Altwien, Kobalt-árúk és valódi arannyal égetett szervizek nagy választékban csakis

Oestreicher Tóbiás

üzletében szereshetők be

MEDGYESI FERENCZ

SZATMÁR,

Kazinczy-utca, 11-ik szám

Villamos világítás
és villamos csengő
— BEREDEZÉSEKET. —

jutányos áron elvállal.

Költségvetést kívánatra
díjmentesen készítik.

R A K T Á R:

Leclaoche elemek, csengők, viasz-
szodrony, selyem zsinór, taster ren-
des, körte-taster, szegecs, szalmiáksó-
sziget, vezeték-foglatat, minden rend-
szer, kettős vezeték, szigetelők, izzó-
lámpa minden rend., függő-, eszlár-
és álló-lámpák. 1

Harc térről hazajöttem,
villanyvilágítást és csengő berendezést
ismét szereltek és javítottak

KATZ LIPÓT, PEYŐRI-UTCA 1.
(„Leszámlító Bank” épület.)

Friss szablampi-elem kapható. — Ugyanott
egy jóházból való „flu” lanolának felvételi.

**Villanyvilágítási és csengőbe-
rendezéseket legjutányosab-
ban készít**

DARIDA SÁNDOR

villanyszereplő vállalkozó
DEÁK-VÉR 6. SZÁM. — TELEFON 114.
Telefonhívásra azonnal jövök.
Tanuló jó ízettséggel felvételik.

Villamos világítás

és **Villamos**
csengő berendezéseket
jutányos áron elvállal
Medgyesi Ferencz
Szatmár, Kazinczy-utca 11. sz.

Villamos csengők és alkatrészek.

MEDGYESI FERENCZ

villanyvilágítási vállalkozó

Szatmár, Kazinczy-utca 11-ik szám alatt.
Elvállalja a

házi villamos világítási berendezések
teljes felszerelését

a biztonsági előírásoknak megfelelően, világítá-
sokat v. m. villamok függők, falra és asztali és lámpák,
villamos szellőzők nagyobb helyiségek részére, asztali szellőzők,
villamos motorok (ipari és mezőgazdasági gépek hajtatására
való) szállítást és felszerelést.

A költségvetések elkészítésére szakszükség felvételre díj-
talanul vágom.

Berendezések részeltérítésre is.
Villamos szablampek legjobb minőségben csakis nyilamkaphatók.

Osszes villámhárító alkatrészek.

Villamos égők leszállított árban!

Értesítem a n. é. közönséget, hogy mű-
vekedett fogalmam folytán, oly előnyös
árban sikerült szükségletemet biztosí-
tani, hogy a mai naptól a villamos
égőket a következők leszállított
árakon árusítatom:

Széniszáras (rendes) égők
darabonként 50 fillér
Fémzáras (Wolfram-égők,
Dr. Jus, Kollid stb. ki-
való gyártmány) 50
gyertya fényig dráb-ként 180 fillér
Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban
400 gyertyalényig vannak rakáron.

**Wolfram égőim 70%
áramotakarítanak meg,**

Az Üvegudvar szencziója az Oestreicher-üzlet kirakata

Pazar villamos csillárok, a
májusi szezonra érkezett
utolsóak, a legolcsóbb-
tól a legkényesebb
igényekig.

Égők a legjutányosabb ár-
ban. — Kedvező kites-
ményben a Wolfram-égők
egysége 50 gyertyalényig
15.00 filléren kaphatók.

Prissen érkezett kertli-figurák, linom izlésű
vázakülömlősségek, kristály és valódi arannyal
égettett szervizek nagy választékban csakis

Villanyszereplő munkálatok
a legjutányosabb költség-
vetés szerint.

Amegnyobbított szereplő-
munkák bármily nagy
munkát sürgetően és jét-
állás mellett készít.

Képkeregetés gyorsan ké-
szül. Cénus és modern
keretek.

Oestreicher Tóbiás
üzletében szerezhethők be

Új üzlet megnyitása!

Tisztelettel vagyok bátor a n. b. közönség
szives tudomására hozni, miszerint
a Kazinczy-utca 4. sz. házában az udvar-
ban lévő rakátramat át helyeztem ugyan-
azon házában az utcai üzletteliségem.
Üzletemet felszereltem mindenféle modern
villany csillárokkal, szellőzőtűkkel, villany-
szárasok, leafozók, továbbá rakáron
tartók dinamok, motorok, csengő-
és telefonfelszereléseket, melyeket jüt-
ányos árban árusítok. — Felkérom a
közönséget, miszerint rakátramat minden
vételkor szereztem meg a legkényesebb meg,
hogy olcsó árralról meggyőződést sze-
rezhesen.

Tanul, Wolfram és Wottan égők 6-151
50 gyertyalényig darabja 1 korona.

Javításokat, átkötéseket szakszereplő,
— kristály és jutányosban készítik. —

— Teljes tisztelőtel —

Schönfeld József

mechanikai- és villanyszereplő vállalkozó
SZATMÁR, Kazinczy-utca 4. szám.

Villanyberendezéseket, motorszere-
léseket, villanycsengő-szerelést és
mindennemű elektrotechnikai munkát
jutányosan és megbízhatóan vállalkozó. Több-
rendbéli elismerő nyilatkozat. Költségvetést
és rajzot díjtalanul készítik. — Javítási
munkálatokat este kilencig végzek.

**Wolfram-izzókat minden számban
rakáron tartok.**

KATZ LIPÓT
villanyfőlsze-
relő vállalkozó
DEÁK-VÉR 7. sz. — Telefonsz. 288.

Figyelem !

Értesitem a n. é. közönséget, hogy a Szatmár vármegyei gazdasági kiállításon, a Kossuth-kertben épített saját pavilonomban villamossági és üveg különlegességeket állítottam ki.

Villany osztály. Csillár, főzőedény, vasaló és erőátviteli motor különlegességek, szab. villamos vészlámpák és önműködő vízvezeték szivattyúk.

Az önműködő vízvezeték szivattyu előnyei. A vizet közvetlen a kutból kapjuk 30 méter magasságig. Víz-tartány nem szükséges, mi által a vizet mindig frissen kapjuk. Nem vagyunk kitéve a tartány teltőléséből eredő kellemetlenségeknek. Nem igényel külön kezelést, igen tartós, olcsó üzem és teljesen zajtalanul működik. Télen nem fagy be, mert a csövek üresen tarthatók.

A villamos vészlámpa előnyei. Ha a villany bármi okból elalszik, meggyul ugyanazon pillanatban a kisegítő lámpa, miáltal a sötétben maradás ki van zárva.

Nélkülözhetetlen : templomok, gyárak, színházak és kávéházakban, vendéglők és nagyobb üzletekben, stb.

Üveg osztály. Szab. opalescent üvegfalburkolat, mely semmiféle nedveséget keresztül nem bocsát, mint az eddig használt fajenc csempék, fürdő szobák stb.

És még számtalan fel nem sorolható igen érdekes ujdonságok, úgy villamossági, valamint üveg cikkekben.

Saját érdeke mindenkinek, hogy ezen tárgyak megtekintését el ne mulassza.

Östreicher Tóbiás.

1911.
szeptember
24.

Expoziția
economică
judeteană
– pavilon
propriu în
Grădina
Romei.

-- între
alte, lampă
electrică de
siguranță.

Villamos égők leszállított árban!

Értesitem a n. é. közönséget, hogy növekedett forgalmam folytán, oly előnyös árban sikerült szükségletemet biztosítani, hogy a mai naptól a villamos égőket a következő **leszállított árokon árusíthatom:**

Szénszálas (rendes) égők
darabonként . . . . . 50 fillér
Fémszálas (Wolfram-égők,
Dr. Just, Kolloid stb. kiváló gyártmányu) 50
gyertya fényig drb.-ként 1:80 fillér

Nagyobb Wolfram-égők gömb-alakban
400 gyertyafényig vannak raktáron.

**Wolfram égőim 70%
áramot takarítanak meg,**

melynek bebizonyítására üzletemben egy preciziós izzólámpavizsgálót szereltem fel, ez által a n. é. közönség mindenkör meggyőződést szerezhet. Egyben értesitem a n. é. közönséget, hogy villamos műhelyemet megnagyobbítva úgy a villanyvilágítási, erőátviteli berendezések, mint a dus választékban raktáromon levő bel- és külföldi **villamos csillárok árait is mélyen leszállítottam.**

Villamos motorok, főzőedények, vasalók raktáromon nagy választékban kaphatók. Költségvetések, tervrajzok díjmentesen. Tisztelettel :

Ösztreicher Tóbiás.

29
ianuarie
1911.

- între altele, panou
pentru compararea
consumului la
diferite lámpi
incandescente.

Természetesen a villamosmű szakemberei is végeznek szerelési munkákat. Árajánlataikat minden nagyobb beruházás versenytárgyalásán meg lehet találni. Erről szól a következő híradás is: *A bizottság elfogadta a villamvilágítási mérnök azon előterjesztését, hogy a róm. kath. székesegyház világítása Meszlényi Gyula püspök megrendelő levele folytán a városi villamvilágítás üzemkezelősége közbejöttével rendeztessék be. A megrendelő levél szerint a berendezés összes költségei 18665 kor. 19 fillért tenne ki.* (Szatmár És Vidéke. 1904) Majd: *Pénteken délután 6 órakor tartották meg a rk. székesegyház próbavilágítását. A villamos áram felszerelése Markó Kálmán villamos igazgató terve szerint készültek s a világító testek elhelyezése és csoportosítása az esztétikai szempontoknak megfelelően történt. A próba fényesen sikerült s a jelenvoltak valamennyien nagy tetszésüknek adtak kifejezést.* Hogy nincs új a Nap alatt, azt a következő, újságban megjelent, felhívásból is láthatjuk: *Szatmár-Németi szab, kirváros villamos művétől. Értesítés. A villamos szerelések és javítások körül tapasztalt visszaélésekből kifolyólag tisztelettel értesítjük a villamáram fogyasztó közönséget, hogy a villamosmű szerelő és segéd munkásai arcképes igazolványokkal vannak ellátva, egyben arra is felhívjuk a közönség figyelmét, hogy a Városi villamosmű*

A világítási rendelet
határozatait a fényhatás
csökkenése nélkül csakis

Tungsrám-
félwattos lámpákkal

lehet betartani. 20—26

Használjon 25, 40, 60 watt fogyasztású
Tungsrámlámpákat.

részéről végzett munkák
mindenkor csakis
kizárólag hivatalos
nyugtánk ellenében,
pénzbeszedőink kezeihez
vagy pénztárunknál
fizethetők. Szatmár-
Németi, 1918. január 21.
Szatmár-Németi szab.
kir. város villamos műve.
Az igazgató: MARKÓ
KÁLMÁN.

Bineînțeleș și specialiștii uzinei electrice efectuau lucrări de instalare. Ofertele lor pot fi identificate la licitațiile investițiilor mari. Despre aceasta ne înștiințează și știrea următoare: *Comitetul a acceptat proiectul inginerului electric, ca iluminatul Catedralei Romano-Catolice, conform scrisorii de solicitare a episcopului Meszlényi Gyula, să fie efectuat de operatorii uzinei electrice ai orașului. Conform scrisorii de comandă, costul total al instalației ar fi de 18665 coroane și 19 filler.* (Szatmár és Vidéke 1904.) Mai târziu: *Vinerea după masă la orele 6 au ținut testul de iluminat al Catedralei Romano-Catolice. Introducerea curentului s-a efectuat după proiectul directorului Markó Kálmán și amplasarea corpurilor de iluminat s-a făcut conform principiilor estetice. Testul a reușit strălucitor și cei prezenți și-au exprimat mulțumirea.* Că nu este nimic nou sub soare putem vedea și din următorul apel. *De la uzina electrică a orașului liber regal Satu Mare. Din pricina abuzurilor legate de introducerea și asigurarea curentului, înștiințăm cu respect consumatorii, că instalatorii și ucenicii uzinei electrice dispun de legitimație cu fotografie, și totodată atragem atenția publicului că plata lucrărilor efectuate din partea uzinei electrice a orașului se face numai pe bază de chitanță la ghișeul uzinei sau la încasatorii noștri. Satu Mare, 21 ianuarie, 1918. Uzina electrică a orașului liber regal Satu Mare. Directorul: MARKÓ KÁLMÁN.*

"TUNSGRAM"

fémszálas drótlámpákat 5-lől 50 gyertyafényerőig darabonként

85 fillerért

árusítja a **Városi Villamosmű** (Árpád-u. 14.) Állandó készlet van raktáron nagyobb fényerejű 1/2 Wattos égőkben és ehhez tartozó armatúrákban.

Javítási munkák lebonyolítása céljából a **Városi Villamosmű részéről** állandó éjjel nappali inspekciós szolgálat áll a község rendelkezésére:

A színház mellett

kapcsoló helyiségben,

Telefon:

Javításoknál 89. szám hívandó!

Szatmár-Németi sz. kir. város villamos műve.

Az igazgató:

MARKÓ s. k.

Tüzifa vágás villamos motorral!

Szives tudomására hozzuk a közönségnek, hogy a közeledő téli idény alkalmából tűzifa aprítás céljára több hordozható villamos favágó géppel rendelkezünk; a melyekkel a háznál való tűzifa vágást f. évi szeptember hó 15-től való érvénynyel a további értesítésünkig az alábbi egységárak mellett vállaljuk:

6	részre fűrészelve, hasogatva és kamrába behányva ölenként	K 8.—
5	„ „ „ „ „ „	7.—
4	„ „ „ „ „ „	5.80
3	„ „ „ „ „ „	5.—
2	„ „ „ „ „ „	4.40

Öt öln aluli mennyiség vágásánál a gép fuvardíjáért 10 százalék felárat számítunk. Két ölnél kisebb mennyiség vágását nem vállaljuk.

Amennyiben csak fűrészelés hasogatás nélkül kívántatik, az árak 20 százalékkal alacsonyabbak.

Ha a megrendelő fél részéről a fának a földszinten kamrába való behányása helyett, annak sorba való berakása vagy a pincébe való lehordása kívántatik, úgy ezért külön-külön 40 fillér pótdíj hozatik elszámolásba.

Kérjük a közönséget, hogy tűzifa szükségletét a téli hideg idő beállta előtt beszerezni és annak a vágatását még november hó elseje előtt eszközöltetni sziveskedjék, mert ezen időponttól kezdve az előbbi egységárakra 5 százalék felárat számítunk.

Előjegyzések Árpád-utca 7. szám alatti üzlethelyiségünkben eszközölhetők, vagy azok felvételére pénzbeszedőink is jogosultak. A munkálatok a bejelentések sorrendjében bonyolítottak le.

Teljes tisztelettel

MARKÓ s. k.

v. v. igazgató

ÉRTESÍTÉS.

Tisztelettel értesítjük a m. t. közönséget, hogy tekintettel a tűzifának előrelátható magas árára, — üzemünk elsődü porosz-közszénnek az elárúsításával ez évben is foglalkozni fog. A szén árai I. rendü darabos, kocka, vagy I. rendü dió poroszszenre 1-5 q-ig 50 kilogrammos ólomzárolt zsákokban a villamos telepen át véve 100 kilogrammonként . . . . . 450 korona.

1-5 q-ig 50 kg.-os ólomzárolt zsákokban házhoz szállítva 100 kg.-onként . . . . . 470 korona.
5-20 q-ig házhoz szállítva 100 kg.-onként . . . . . 440 korona.
20-50 q-ig " " " " " " . . . . . 420 korona.
50-100 " " " " " " . . . . . 410 korona.

A szén ára 1-5 q-ig a megrendeléskor, 5-100 q-ig pedig a szén átvételekor fizetendő készpénzben levonás nélkül.

1-5 q-as vételeknél minden 50 kg. után 40 fillér a zsákért ugyancsak lefizetendő, mely összeg azonban a zsákokért — ha azok visszahozatnak — visszatérítettik. Az 1-5 q-os vételek ára utcai raktárhelyiségünkben, az 5 q-on felüli vételek árai pedig pénztárunknál, vagy pénzeszedőinknél lesznek fizetendők.

Egyben tisztelettel értesítjük a m. t. közönséget, hogy a tűzifa vágás árai 1913-1914. évi idényre a következőképpen állapítottuk meg:

A tűzifa vágatás árai:

4 részre fűrészelve, meghasogatva . . . . . 580 korona.
3 " " " " " " . . . . . 5— korona.
2 " " " " " " . . . . . 440 korona.

Ezen egységekben a tűzifavágatásnak a kamrába való berakása is bennefoglaltatik. Öt öln aluli mennyiség vágásánál a gépfuvardíjáért 10% felárat számítunk. Két ölnél kisebb mennyiség vágását nem vállaljuk.

Amennyiben csak fűrészelés hasogatás nélkül kívántatnék, az árak 20%-kal alacsonyabbak. Előjegyzések Árpád-utca 7. sz. alatti üzlethelyiségünkben, vagy pénzeszedőnknél eszközölhetők. A munkálatok a bejelentések sorrendjében bonyolítatnak le.

Szatmár-Németi, 1913. szeptember hó.

Teljes tisztelettel

**Szatmár-Németi szab. kir. város
villamos műve**

MARKÓ s. k.
igazgató.

É R T E S Í T É S .

Szives tudomására hozzuk a város közönségének, hogy a **Városi Villamosmű** — a tüzelőanyag beszerzést olcsóbbá teendő — a mai naptól **1-ső rendű porosz szénnek az árusítását megkezdte.**

1-ső rendű darabos porosz szén 100 kg.-onként 4:30 K.-ért.

Ugyancsak ezen minőségű szén

50 kg.-onként olomzárolt zsákokban 2 korona 60 filléért

kapható. Ezen utóbbi összegből a visszahozott zsákokért darabonként 40 fillért visszatérítünk.

Utalványok készpénz ellenében a villamosmű pénztáránál vált-
hatók (Arpád-utca 7.) A szénnek elszállítása pedig Bányai-ut 3. sz.
a t t gépházunkból eszközrendő.

Szatmár, 1913. február 28.

Szatmár-Németi sz. kir. város
villamos műve.

Markó, s. k. igazgató.

De értesítik a fogyasztókat arról, hogy a *Javítási munkák lebonyolítása céljából a Városi Villamosmű részéről állandó, éjjel-nappali inspekciós szolgálat áll a közönség rendelkezésére: A színház melletti kapcsoló helyiségben. Telefon: Javításoknál 89. szám hívandó!* Meg arról, hogy *a városi villamosmű - a tüzelőanyag beszerzést olcsóbbá teendő - a mai naptól 1-ső rendű porosz szénnek az árusítását megkezdte.* De árulnak villanyvasalót: *A vasalókat minden vételkötelezettség nélkül 8 napi kipróbálás végett díjtalanul is rendelkezésére bocsájttuk a t. közönségnek. A vasalók kéttarifás árammérő szerint erőátviteli díjszabás szerint is kapcsolhatók.* Vállalnak favágást: *a közeledő téli idény alkalmából tűzifa aprítás céljára több hordozható villamos favágó géppel rendelkezünk, amelyekkel a háznál való tűzifa vágást f. évi szeptember hó 15-től (...) vállaljuk.* Teszik mindezt úgy, hogy az újság tele van az álláshirdetésükkel. Öt év alatt, húsz különböző álláshirdetést találtam. Keresnek raktárkezelőt, elektromérnököt, műszaki tisztviselőt, akkumulátorkezelőt, lakatost, gépapolót, gépészt, könyvelőt, géplakatos tanulót, gépíronót, kazánfűtőt,

Értesítés.

Szives tudomásul közöljük a villam áramfogyasztó közönséggel, hogy a villamos vasalók árait a mai naptól kezdve önköltségi árban árusítjuk és pedig;

3 kg. súlyu vasaló ára zsinórral 8.50 kor.

4 „ „ „ „ „ 9.50 „

A vasalókat minden vételkötelezettség nélkül 8 napi kipróbálás végett díjtalanul is rendelkezésére bocsátjuk a t. közönségnek.

A vasalók két tarifás árammérő szerint erőátviteli dijszabás szerint is kapcsolhatók.

Szatmár-Németi sz. kir. város
villamos műve.

Markó, s. k. igazgató.

Dar înștiințează consumatorii, că **În scopul organizării lucrărilor de depanare, din partea Uzinei Electrice a orașului, serviciul de inspecție zi și noapte stă la dispoziția publicului: În sala de conexiuni de lângă teatru. Telefon: pentru deranjamente 89!** Și despre faptul că **uzina electrică a orașului, pentru a înlesni aprovizionarea cu combustibil, a început vânzarea, de astăzi, a cărbunelui prusian de primă calitate.** Dar vând și călcător: **Călcătoarele, fără angajament de cumpărare și fără taxe, punem la dispoziția onoratului public timp de 8 zile, pentru încercare. Călcătoarele pot fi racordate și cu contoare de dublu tarif.** Se angajează la tăiat lemne: **cu ocazia apropierii sezonului de iarnă, dispunem de mai multe mașini de tăiat lemne electrice mobile, cu care ne angajăm la tăiatul lemnului la domiciliu, de la 15 septembrie a anului curent.** Fac toate acestea cu toate că ziarele sunt pline de anunțurile lor de angajare. Am găsit 20 de anunțuri de angajări pe diferite posturi în decurs de cinci ani. Sunt căutați magazioneri, funcționari tehnici, muncitor la baterie de acumulatori, lăcătuși, mecanici, contabili, ucenici de

hivatalsszolgát, tanulót villanyszerelésre, pénzbeszedőt, telefonkezelőt, rajzoló. A háborús évek alatt egyre nehezebb lett megfelelő munkaerőt találni. De a háború egyre nehezebb próbatétel elé állította a vállalatvezetést. Tíz évvel ezelőtt, a tanács megszavazta *az újjáalakításhoz szükséges 450 ezer maximális költséget, de kimondta azt is, hogy a villam áramot az átalakítás megtörténtével 6 fillerre szállítja le.* És valóban: *A magánfogyasztók részére szolgáltatott áram díja... 1907. július 1-től 6 fillér.* (Magyarország vármegyei és városai 25. old.) Most mégis a következő bejelentésre kényszerülnek:

Tisztelettel értesítem a villamáram fogyasztó közönséget, hogy a törvényhatósági bizottsági közgyűlés (...) a világítási áramdíjnak f. év május hó 1-től kezdve f. év december hó végéig 6 fillérről 8 fillerre való felemelését határozta el, tekintettel a nehéz vasúti szállítások, fuvarozások, munkásviszonyok folytán valamint a tüzelő, kenő anyagok és tömitések beszerzésével beállott nagy drágaságok miatt, a mely kiadási tételek az áramtermelést előre nem látott módon megdrágították. Üzemünk a háború egész tartama alatt nem szünetelt és az áramszolgáltatás soha korlátozva nem volt, a jelenlegi viszonyok mellett már eddig is nagy áldozatokat hoztunk a közönség érdekében, hogy üzemünket sokszor nehéz viszonyok mellett zavartalanul fenn tudjuk tartani. Az áramszolgáltatást korlátozni ezután sem fogjuk. Mindazon kedvezmények, amelyek szabályzatunk értelmében a közönséget megilletik, érvényükben ezután is fenn fognak állani. Az erő áramdíj felemelve nem lesz. Szatmár-Németi, 1915. április 19. Szatmár-Németi sz. kir. város villamos műve. Az igazgató: M A R K Ó s. k (Szamos 1915. április) A közületekkel mindig alku tárgya volt az áram díja. A Magyar Királyi Államvasutak, a szatmári pályaudvar világítására, hektó-watt óránként 4 filléres árat alkudott ki még 1904.-ben. Az új körülmények között a városi villamosmú, minden előzetes értesítés mellözésével, a már elhasznált villamáramról szóló legutóbbi számlájában 4 fillér helyett 5,2 fillérral számlázta a MÁV-nak az áramot. Ezt szerződészegésnek minősítették és azonnal intézkedtek a villamosmú-vel való további összeköttetés megszüntetése iránt.(...) Megjelentek a pályaudvaron a budapesti igazgatóság által kiküldött műszerészek és legelsőben is hozzáfogtak a vágányok között álló

lăcătuși mecanic, dactilografi, fochiști, funcționari, electrician ucenic, încasator, telefonist, desenator tehnic. În anii războiului tot mai greu se găsește forță de muncă calificată. Războiul pune în fața încercărilor tot mai grele conducerea companiei. Cu zece ani în urmă consiliul a votat **pentru reconstrucție 450 de mii cheltuieli maxime, dar au fixat și faptul că vor reduce prețul curentului la 6 filler după reconstrucția efectuată. Și într-adevăr: Pentru consumatori privați costul curentului... de la 1 iulie 1907 e 6 filler.** (Magyarország vármegyéi és városai. Pag. 25)

Acum, însă, trebuie să facă următorul anunț:

Anunț cu respect publicul consumator că adunarea generală municipală (...) a decis mărirea costului curentului de la 6 filler la 8 filler, începând cu 1 mai a anului curent până la finele lunii decembrie a anului curent, datorită greutăților ivite cu transportul feroviar, transportul cu căruțe, datorită problemelor legate de angajări și datorită scumpirilor combustibilului, a lubrifiantilor,(...) cheltuieli care au scumpit imprevizibil producția de curent.. Uzina nu a sistat funcționarea în timpul războiului și nu a fost restricționat consumul de curent, în condițiile actuale și până acum am adus mari sacrificii în interesul publicului, ca să susținem funcționarea uzinei și în condiții grele. Nici în continuare nu vom restricționa furnizarea curentului. Toate favorurile cuprinse în regulamentul pentru consumatori vor fi respectate și în continuare. Taxa de energie electrică nu va fi mărită. Satu Mare la 19 aprilie 1915. Uzina electrică a orașului regal liber Satu Mare. Directorul: Markó (Szamos, aprilie 1915). Cu instituțiile totdeauna a fost subiect de negociere costul curentului. Căile Ferate Regale Ungare, pentru iluminatul gării Satu Mare, au negociat un preț de 4 filler pe hekto-wați- oră încă în 1904. În condiții noi, **uzina electrică a orașului, fără vreo înștiințare anterioară, pe ultima factură a curentului deja consumat, a facturat consumul Căilor Ferate Ungare cu 5,2 filler în loc de 4 filler. Aceasta a fost considerată încălcarea contractului și au luat imediat măsuri pentru sistarea relațiilor cu uzina electrică.(...) Au apărut în gară mecanicii delegați de direcțiunea din Budapesta și prima dată au**

ívlámpák leszereléséhez. Az ívlámpák helyére petróleum gázzal égő lámpákat szerelnek fel. Ilyen is megtörténhetett. De a háború komoly dolog. Hiába volt egyszerre három bányával is szerződés. A bányák (...) különféle okok miatt nem képesek szállítani. A petrosényi bánya szükségletét a katonaság foglalta le, a salgótarjáni az e hóra esedékes 25 waggon helyett 5—6 waggont szállított és ugyanennyit szállított az osztrák bánya az e hóra esedékes 26 waggon helyett. (Szamos 1916. október.) Működése során először kényszerültek korlátozásra: amennyiben hétfőig, e hó 23 -ig az üzem teljes fenn tartásához szükséges szén nem érkezik, akkor hétfőtől kezdve úgy az utcai világításra, mint a magánházak, nyilvános helyek világítására és az ipari üzemek részére csak d. u. 3 órától éjjel 11 óráig szolgáltat áramot. (U.O.) Aztán november 21.-én: Villamos áramot úgy magán világítás valamint erőátvitel céljára f. hó 22-től kezdve csak d. u. 3 órától reggel 6 óráig fogunk szolgáltatni, vagyis reggel 6 órától d. u. 3 óráig az áramszolgáltatás szünetelni fog. A közvilágításnál csak annak fele fog este bekapcsolatni éjjel 12 óráig. (U.O.) Kétségbeesett próbálkozások sorozata következik: Tisztelettel értesítem a közönséget, hogy f. hó 30-án kivételesen, tekintettel a templomokban tartandó gyászsztentiszteletekre, egész nap szolgáltatunk áramot. Az áramszolgáltatás korlátozása reggel 6-tól délután 3 óráig december 1.-ével, a további intézkedésig azonban, ismét érvénybe lép. Szatmár-Németi, 1916. nov. 29. Vagy: Értesítem a villamáram fogyasztó közönséget, hogy f. hó 15-től kezdve az üzletek este 7 óráig vehetik igénybe a villamáramot, reggel pedig ugyancsak 7 óráig szolgáltatunk áramot a további intézkedésig. Szatmár-Németi, 1917 (1916.) dec. 14.

A következő, 1917.-es évben kétszer emelik az áramdíjat. November 1.-től 18 fillér egy hektó wattóra. És a helyzet egyre rosszabb. 1918 októberében a városi tanács a következő fontos intézkedéseket tette: A nappali üzem és áramszolgáltatást beszüntetik s az csupán d. u. 2 órától reggel 7 óráig fog működni. Elrendelte a tanács, hogy az utcák, terek d. u 5 órától este 10 óráig normális mértékben világítassanak úgy, hogy az a közbiztonság követelményeinek is megfeleljen... Elrendelte a városi tanács, hogy az összes városi hivatalokban a hivatalos órák november 1 - től kezdve egyfolytában reggel 8 órától kezdve d. u 2

*început demontarea lămpilor cu arc dintre linii. În locul lămpilor cu arc au montat felinare cu gaze de petrol. Și astfel de lucruri s-au putut întâmpla. Dar războiul e un lucru serios. Degeaba au fost contracte și cu trei mine deodată. Minele (...) din diferite motive nu sunt capabile să livreze. Cărbunele de la mina Petroșani a fost confiscat de armată, mina de la Salgótarján din 25 de vagoane pentru această lună a transportat 5-6 vagoane și tot atâta a transportat și mina austriacă, în loc de 26 de vagoane, în această lună (Szamos, octombrie 1916.) Pe parcursul funcționării, pentru prima dată a fost necesară restricționarea: **dacă până luni, 23. a lunii curente, pentru susținerea totală a producției uzinei nu sosește cărbunele necesar, atunci începând de luni, atât pentru iluminatul stradal, cât și pentru case particulare, instituții publice și uzine, numai după masă de la orele 15 până noaptea la orele 23 se va furniza curent. (...)** Apoi în 21 noiembrie: **Începând din 22 a lunii curente, curentul electric se va furniza doar de la orele 15 după masă până la orele 6 dimineața, atât pentru iluminatul privat cât și pentru curent industrial, adică de la orele 6 dimineața până la orele 15 după masă furnizarea curentului va fi sistată. La iluminatul public numai jumătate dintre lămpi vor fi aprinse, până la orele 12 noaptea. (...)** Urmează șiruri de încercări disperate: **Anunț publicul cu respect , că în data de 30 a lunii curente , în caz excepțional, având în vedere slujbele religioase de doliu, toată ziua vom furniza curent electric. Restricționarea curentului va intra în vigoare începând cu 1 decembrie, de la orele 6 dimineața până la orele 15 după masă. Satu Mare, 29 noiembrie 1916. Sau: Înștiințez consumatorii energiei electrice , că din data de 15 a lunii curente, magazinele pot beneficia de curent până la orele 19 seara, iar dimineața până la orele 7 vom livra curent, până la noi dispoziții. Satu Mare, 1917 (1916) 14 decembrie.***

În anul următor, 1917 de două ori măresc prețul curentului. De la 1 noiembrie 18 filler un hWh. Și situația se înrăutățește. În octombrie 1918 **consiliul popular a luat următoarea dispoziție importantă: Se sistează furnizarea curentului în timpul zilei, și numai de la orele 14 după masă până la orele 7 dimineața va**

óráig tartsanak... elrendelte, hogy november 1-től kezdődőleg az összes üzletek, kivétel nélkül d. u. 5 órakor zárjanak... Elrendelte továbbá a tanács, hogy a vasúttól a városba vezető útvonalon, az Attila és Árpád utcákon az ívlámpák legalább abban az időben, amikor a vonatok érkeznek, égjenek. Ezt, hogy oldották meg? Ma sem lenne egyszerű. A takarékosági intézkedések nem hozhatták meg az elvárt eredményt, mert a következő év januárjában Markó Kálmán javaslata egy, az országban eddig új és szokatlan irányelvet foglal magában, az áramdíj egységárának a progreszivitását, amely mindenkor havonta elfogyasztott árammennyiségekhez képest az egyes fogyasztók részére különböző áramdíj egységárakat állapít meg. (100 hektó-watt alatt 25 fillér, 200 hektó-watt alatt 35 fillér, 200 hektó-watt fölött 40 fillér) Az eddigi nagy fogyasztók részére adott árengedmények eltöröltettek, csupán a közjótékonyági és kulturális célokra szokásos 15 százalékos engedmény tartatott fenn. Az erő áramdíj tekintet nélkül, hogy milyen célra vétetik igénybe az esteli maximális tarifa kivételével hektó watt óránként 25 fillér. Az indoklásában az igazgató elsősorban a szociális szempontokról és a takarékoság kényszeréről beszél. Hosszan tárgyalja az üzem költségvetési és beszerzési gondjait. Fontos indok volt az áramdíj felemelésnél azon körülmény is, hogy üzemünk gépi berendezésével és felszerelésével elérte teljesítő képességének maximumát... A háborúban a petróleum- és gyertyahiány, valamint annak drágasága, mintegy 750 új fogyasztót készítettek a hálózatunkhoz való csatlakozásra. Ha az áramdíj felemelés meg nem történik, és ennek következtében áram megtakarítás be nem áll, kénytelenek lettünk volna minden további bekapcsolást teljesen beszüntetni. Ez nemcsak a közönségre lett volna hátrányos, de ettől a harctéren tönkrement existenciák léte is függött, mert nem zárkoztunk el attól, hogy a villamos műn kívül, jóra való szerelő cégek is üzhessenek szerelőipart, ezek is védelemre szorultak, ha tisztességesen élni és dolgozni akarnak. (Szamos, 1918. január 10.)

Még egy (utolsó) beszámolót találtam 1919 februárjából: *Markó Kálmán, a városi villamosmű igazgatója a szatmári román Nemzeti Tanács három tagjával: dr. Barbul Illés Károllyal, dr. Dobossy Endrével és dr. Erdélyi Trajánnal és a Nagybányán hozzájuk*

*funcționa furnizarea curentului. Consiliul a dispus, ca străzile și piețele să fie iluminate de la orele 17 până la orele 22 normal, ca să corespundă cerințelor siguranței publice... A dispus consiliul orășenesc ca de la 1 noiembrie în toate instituțiile publice programul să înceapă la orele 8 și să țină până la orele 14, fără pauze... a dispus, că începând de 1 noiembrie toate magazinele să închidă la orele 17... A mai dispus în continuare, ca de la gară pe străzile Calea Traian și B-ul Vasile Lucaciu lămpile cu arc să fie aprinse măcar în perioada sosirii trenurilor. Aceasta cum au rezolvat? Nici astăzi n-ar fi simplu. Dispozițiile de economisire nu au dat rezultatele scontate, în luna ianuarie a anului următor **propunerea lui Markó Kálmán se baza pe principii noi și neobișnuite în țară, progresivitatea prețului curentului consumat, care comparativ cu consumul lunar, să stabilească prețuri diferite.** (sub 100 hecto-watt 25 de filler, sub 200 hecto-watt 35 filler, peste 200 hecto-watt 40 de filler) **Bonificațiile acordate consumatorilor mari s-au șters, numai pentru activități caritabile și culturale s-au menținut reducerea de 15%. Prețul curentului pentru motoare, indiferent de scopul utilizării, în afară de tariful maximal pe perioada serii, să fie 25 de filler pe hectowatt-oră.** În motivarea dispunerilor directorul făcea referiri pe motive sociale și nevoia de economisire. Pe larg, dezbate costurile uzinei și greutățile aprovizionării, **O cauză importantă în mărirea tarifului e că mașinile și echipamentele uzinei au ajuns la capacitate maximă de producție... În timpul războiului lipsa petrolului și a lumânării, precum și scumpirea acestora, au determinat 750 de consumatori la bransare la rețea. Dacă nu am fi mărit prețul și nu am fi dispus economisirea, trebuia să sistăm bransările noi. Aceasta ar fi fost dezavantajos nu numai pentru public, dar de aceasta a depins și existența celor care au suferit războiul, că nu am refuzat ca firme serioase să desfășoare activități de instalații electrice pe lângă specialiștii uzinei. Și ei aveau nevoie de protecție dacă au vrut să trăiască și să muncească cinstit.** (Szamos, 1918 ianuarie 10.)*

Încă un raport (ultimă) am găsit din februarie 1919: **Markó Kálmán, directorul uzinei electrice, împreună cu trei membri ai Consiliului Național Român cu: dr. Barbul Illés Károly, dr. Dobossy**

csatlakozott Barbul Miklóssal, Nagyszebenbe utazott, hogy ott az erdélyi kormánnyal tárgyaljanak afelől, nem lenne e hajlandó a román kormány — esetleg rekompenzáció ellenében — Szatmárnak olyan élelmi és közszükségleti cikkeket adni, amelyeket máshonnan, mint a megszállott területekről, vagy egyáltalában nem, vagy csak nagy nehézségek árán tudna a város beszerezni.... Nekünk kivételesen engedélyeztek, február hóra 40 vagon szenet, amelyből 30 vagonnal azonnal ki is utaltak. Engedélyeztek, azon kívül öt vagon sót, petróleumot és marószódát. — Az általunk kért többi szükségleti cikkek ellenében a jövőre nézve rekompenzációt kérnek, főleg terményeket. A miniszter a választ magyar nyelven, írásba foglalva is átadta nekünk. Ebben a válaszban felsorolja a miniszter, hogy a román kormány rekompenzáció ellenében hajlandó gyufát, mosószappant, pipereszappant, mosószódát, marószódát, bőrt, talpot és posztót adni. — Az igazságnak megfelelően el kell ismernem, hogy az eredmény jórészt a szatmári román Nemzeti Tanács velem járt tagjainak, az ő támogatásuknak, közbenjárásuknak köszönhető s köztük is leginkább dr. Erdélyi Trajának, akinek a kormány vezető köreiből nagy rokoni összeköttetései vannak. Mint kuriózumot elmondotta még a villamosmű igazgatója, hogy a nagyszebeni román kormány hivatalain mindenütt ott vannak a román feliratok mellett a magyar és német feliratok is. (Szamos 1919. február 7.) Hogy a februárra kiutalt 30 vagon szén megérkezett-e vagy sem, arról nincs tudomásom.

Arról tudok csak, hogy Ferentiu Augustin polgármester egy fatüzelésű kazánt vásárolt a villamosműhöz, és hogy annak az igazgatója Tájbert József...

Endre și Erdélyi Traian, iar de la Baia Mare s-a alăturat de ei Barbul Miklós , s-au deplasat la Sibiu, ca acolo să ducă tratative cu guvernul ardelean, dacă guvernul român ar fi dispus -eventual contra recompensă - să dea Sătmarului alimente și produse de larg consum, pe care din alte locuri precum din teritoriile ocupate, orașul nu ar fi putut procura, sau dacă da, numai prin eforturi foarte mari... Nouă ni s-a aprobat, făcând excepție, pe luna februarie 40 de vagoane de cărbune, din care 30 de vagoane pe loc au fost repartizate. Au aprobat și 5 vagoane de sare, petrol și sodă caustică. Pentru celelalte produse de larg consum cer recompensă, în viitor mai ales în produse agricole. Ministrul ne-a și înmănat răspunsul în scris, formulat în limba maghiară. În acest răspuns ministrul enumeră că guvernul român este dispus, contra recompensă, să dea și chibrituri, săpun de rufe, săpun de lux , sodă de spălat ,sodă caustică, piele, talpă și postav. – Trebuie să recunosc, conform adevărului, că rezultatul se datorează în mare parte membrilor sătmăreni ai Consiliului Național Român, susținerii din partea lor, și mai ales lui dr. Erdélyi Traian cine avea relații de rudenie în rândul membrilor guvernului. Ca o curiozitate ne-a relatat directorul uzinei electrice, că în Sibiu în birourile guvernului, afișele sunt în trei limbi, în limba română, în limba maghiară și în limba germană.(Szamos, 7 februarie 1919.) Despre faptul că cele 30 de vagoane de cărbune alocate au sosit nu am informații.

Știu numai că primarul Ferenciu Augustin a cumpărat un cazan pe bază de lemne uzinei electrice și că directorul uzinei atunci era Tájbert József.

Itt és most a Városi Villamosmű történetének egy meghatározó fejezete lezárult. Mégsem tehetem meg, hogy a következő fejezet előtt, ne írjak arról az „örökségről”, amit Markó Kálmán hagyott ránk. Tizenhét éves szatmári működésének, rá jellemző, méltó befejezése az a javaslat, amit a Villamos mű háború utáni fejlesztésére készített. Munkáját, annak idején, a villamos mű teljes átalakításával kezdte. Az 1906.-ban elkészült üzem, kisebb-nagyobb beavatkozásokkal, harminc évig szolgálta a várost. Mégis, hogy a villamos mű a város fejlődésének ne akadályozója legyen, hanem ha lehet a motorja, már 1913-ban egy részletes fejlesztési tervet mutatott be.

A tervlényege, hogy a meglévő egyenáramú rendszer megmaradjon a városközpontban. A külső, és terjeszkedő városrészeket pedig, 5000 Voltos háromfázisú váltóárammal táplálni. *Ezen kérdés csak úgy oldható meg célszerűen, ha a géptelep nagy feszültségű váltóáramot fog termelni, a város központjában pedig a nagy feszültségű váltóáramnak — egyenáramra való transformálása céljából egy átalakító állomást létesítsünk, amely géptartalekjain kívül akkumulátorral is bír. (...) Ezen célra legalkalmasabb a jelenleg felépült adóhivatal és Makay-féle telek között levő (...) telek a Posta-utcában.* (Az egykori nyári színház helyén, a mai Generalul Alexandru Averescu utcában.) *Az áramátalakító központ berendezése állana 2 drb. egyenként 200 kW teljesítményű áramátalakítóból és egy tíz órán keresztül 1000 kWh teljesítményű akkumulátor battériából.* Ide tervezte a villamosmű székházát és az igazgatói lakást is. *Az új vezeték vonalak behálózának a hídon innen a Bányai-úton végig az Árpád utcától az Udvari útig, a M. Á. V. vasútig, egészen a petroleum gyárig terjedő városrészt, továbbá a jelenlegi vágóhídig menő vonalat, kiterjesztenék továbbá a vezeték hálózat a hidontultra az asztalosárugyárig.* (Az UNIO-ig) *A nagyfeszültségű áramnak a hálózat alacsony feszültségre való transformálása céljából 10 transformátor stáció létesítenék...* Az érdekes technikai megoldásokat tartalmazó javaslatot csírájában fojtotta meg az időközben kitört világháború. A háborús nehézségekről, gondokról már volt szó. Arról, hogy a napi gondok mellett a város és benne a Városi Villamosmű háború utáni sorsa mennyire foglalkoztatta, az itt bemutatott dolgozat a bizonyíték. (A vastagon szedett mondatok a dolgozatból kiálló idézetek.)

Aici s-a încheiat un capitol hotărâtor din istoria Uzinei Electrice a orașului. Totuși nu pot să nu scriu, înaintea noului capitol, despre acea moștenire pe care ne-a lăsat Markó Béla. Îl caracterizează și e demn de el, propunerea, care încheie cei 17 ani ai carierei sătmărene, propunere care se referă la dezvoltarea uzinei electrice după război. Activitatea a început cu reorganizarea totală a uzinei electrice. Fabrica terminată în 1908, cu mici sau mari intervenții, a servit orașul timp de trei decenii. Totuși ca uzina electrică să nu fie o piedică în dezvoltarea orașului ci dacă se poate motorul ei, deja în 1913 a prezentat un plan detaliat de dezvoltare.

Esența planului este menținerea sistemului de curent continuu în centrul orașului. Periferiile și zonele în extindere să fie alimentate cu curent alternativ trifazic de 5000V. **Rezolvarea rațională a problemei se poate realiza prin producerea curentului alternativ de medie tensiune, și prin crearea unei stație de transformare a curentului trifazic de medie tensiune în curent continuu, care pe lângă rezervele mașinilor are și o baterie de acumulator.(...) Locul cel mai potrivit, în acest scop, este terenul situat între Oficiul Finanțelor, recent construit și terenul lui Makay de pe strada Poștei.** (Locul teatrului de vară de odinioară, pe strada Generalul Alexandru Averescu) **Stația ar fi înzestrată cu doua convertizoare de câte 200 kW putere, și o baterie de acumulatori de 1000 kWh pe timp de zece ore.** Pe acest loc a planificat și sediul uzinei, precum și locuința de serviciu a directorului. **Noile linii ar împânzi zona de dincoace a Someșului, de-a lungul drumului Baia Mare, de la B-ul Vasile Lucaciu până pe Odoreului, până la calea ferată, și până la rafineria de petrol, precum și linia actuală până la abator. Ar extinde rețeaua și dincolo de pod până la fabrica de mobilă.** (UNIO) **Pentru transformarea tensiunii medie la joasă tensiune ar crea 10 posturi de transformare.** Planul conținea soluții tehnice interesante, dar războiul izbucnit între timp a sufocat în germene. Despre greutățile și necazurile din timpul războiului am vorbit deja. Despre faptul că pe lângă problemele zilnice, cât de preocupat a fost de soarta orașului și a uzinei electrice, prezenta lucrare dă dovadă. (Frazele îngroșate sunt citate din lucrarea sa.)

A Városi Villamosmű üzeme és a háboru utáni fejlődés munkája.

Javaslat a Villamosmű fejlesztése tárgyában.

Előterjeszti: Markó Kálmán, v. v. igazgató.

I. Igények a villamosmű üzeme iránt.

A háboru rombolása után közgazdasági életünk és existenciánk minden téren fokozott tevékenységet és több munkát fog igényelni a megnőtt közterhek viselhetése és a megélhetés érdekében.

Miuden tervbe vett városi köz- vagy magánmunka a villamosmű teljesítő képessége iránt is fokozott igényeket fog támasztani úgy az erő, valamint villágítás szolgáltatása tekintetében. A villamosmű akcióképessége nélkül sem magán-, sem középítkezéseknél a tervbe vett alkotásokat nem remélhetjük és végre nem hajthatjuk, mert:

Az építőipar, amely téglagyáraink iránt támaszt nagy igényeket, primitív felszerelésekkel és legtöbbször kézi erőre berendezve, koránt sem bírnak azon gyártási feltételekkel, amelyek alkalmasak lennének az építőipar várható fejlődését szükséglet tekintetében, olcsón és elég nagy mennyiségben kielégíteni. A kubikolás, vályogvetés és az anyagoknak ide-oda való szállítása drága kézi erővel történik.

Az esetleg rendelkezésre álló elavult gépberendezések drágán dolgoznak és nem elég teljesítő képesek úgy, hogy a téglagyárak az elvárt olcsó és többtermelést az építőipar érdekében csak modern gépberendezéssel tudják majd kielégíteni. Ezen gépeknek hajtó ereje olcsóbb és jobb nem lehet, mint a villamoserő.

A motorok könnyű kezelhetősége, a szükséglet motorikus erőnek az egyes munkagépcsoportokhoz való könnyű megválaszthatása és különösen azon körülmény, hogy a téglagyárak üzeme a nyári időre terjed, amidőn a villamosmű nincsen igénybe véve, ideálisan illeszkedik be annak az üzemébe és lehetővé teszi, hogy egy nagy villamos-központ a téglagyárak részére az erő-áramot a nyári időben és nappali órákban jutányosan szolgáltatthassa és előmozdítsa azok olcsó és többtermelését, valamint jövedelmezőségét.

Kisebb malmaink kis gépezeteikkel, rossz kihasználással és a napi begyűjtások miatt felette rossz hatásfokkal dolgoznak. A sok transzmissió és szíjhajtás az erő nagy részét inaktív munkára igénylik, ehhez jön még a személyzet, gépfenntartás és kenőanyag költsége, ami ezen kis üzemeket még inkább drágítja. Minthogy kis malmaink üzeme 1—2 órával könnyen eltolható, ezek is olcsó hajtóerőt nyerhetnének a villamosműtől az estei néhány órai korlátozás kivételével.

A mezőgazdaság előmozdítása a többtermelés érdekében, különösen a zöldségtermelés tekintetében várhatja nagyon produktív munkát a villamosműtől, mert tudvalevőleg egy racionálisan berendezett zöldségtermelő-telep első és fő feltétele a locsolás, ez mással, mint villamosszivattyúval, olcsóbban és szakszerűbben meg nem oldható.

A cséplésnél a lokomobilok, amelyek legnagyobb részét gazdaközönségünk szalmával fűti, legkönnyebben és legolcsóbban villamosmotor által helyettesíthetők. De nem csak ezen mezőgazdasági munka végezhető előnyösen villamosárammal, hanem szántás, tengeridarálás, őrlés, szecska- és répvágás, a birkanyírás, sőt még a tehénfejés is.

A vízvezeték és csatornázás ugyancsak villamoserőt fog igényelni és amíg a szükséges erőáram ennek rendelkezésére nem fog állni, addig az sem létesülhet.

A létesítendő villamosmű fedezetűl nézetem szerint legcélszerűbb egy drb. ingatlant (pl. Fehérházat) értékesíteni, vagy a beruházás értékét más városi jövedelemből fedezni, nem tartom ugyanis célszerűnek, hogy a villamosmű ne a városnak fizesse a beruházott összeg kamatait, ha városi pénzből is megoldható a beruházás kérdése.

V. A berendezés vázlata.

A körülírt pénzügyi alakulata mellett a vállalatnak a berendezést ilyen keretekben gondoltam létesíteni:

Az üzemet, mint említettem, pénzügyi szempontból, valamint az üzem- és városfejlesztés szempontjából a jelenlegi helyén fejleszteni rövidlátás lenne. A tervbe vett nagyfeszültségű áramrendszer mellett közömbös, hogy az üzem hol fog épülni, fő, hogy mindkét nyomtávu iparvágány oda könnyen bevezethető legyen, e tekintetben két hely lenne alkalmas, vagy a tervbe vett vízmű-telep mögötti telekrésznek a kórház felé eső része, e mellett szólna azon körülmény, hogy az egyöntetű kezelés szempontjából célszerű lenne a vízművet és villamosművet egy felken létesíteni, e mellett szólna azon körülmény is, hogy a létesítendő iparvágány kevés költséggel a kórház részére is felhasználható lenne, ami nagy előny lenne, különösen annak építésénél, de annak üzeménél is.

Hátrány lenne talán egészségügyi szempontból, hogy egy ilyen üzem némi füstöt terjeszt.

Egy másik kombináció lehetne az üzem elhelyezésére a gőzfűrés és méntelep mögötti telek-rész, ahol szintén könnyen elhelyezést nyerhetne a villamosmű, ugyiszintén a mostani barakk sem volna alkalmatlan erre a célra.

A gépberendezést legalább 3000 lóerő összteljesítményre vélném tervezni gőzturbinák formájában, azonban feltétlen 3 egységre megosztva, mivel — nézetem szerint — két gépegység váltóáramu üzemnél 8760 évi üzemi órára, folytonos üzemnél sem elég üzembiztonságot nem nyújt, sem pedig nem illeszkedik bele eléggé az év és nap különböző terhelési viszonyába.

A kazántelep és gőzberendezés nagy teljesítményű kazánokkal, kellő tartalék mellett, változtatható huzatokkal, tulhevíttel, előmelegítővel, körvezeték rendszerű csővezetékekkel, különös gondos berendezéssel a tápvíz, tüzelő anyag és elégséges állandó vizsgálására. Az alkalmazandó hűtő és kútberendezés feltétlen két egységre tagolva, hogy az bármikor javítható vagy takarítható legyen.

Hálózati rendszer három fázisu váltóáram 5000 Volt primár feszültséggel a sekundár feszültség a transzformátorokból kivezetett »O« vezeték és megosztott feszültséggel, a kis motorok részére 200 Volt, a világítás részére 115 Voltal, ezen kettős feszültség a mostani hálózatunknak is megfelel és nagy előnyökkel fog birni az átszereléseknél. 20 lóerőn felüli motorok külön transzformátor telep és kapcsoló berendezéssel 500 Volt feszültségre lennének kapcsolandók. A hálózati vezetéket feltétlen és kizárólag szabad vezeték formájában kellene létesítenünk azon oknál fogva, a míg vízvezeték és csatornázásunk nincsen, addig kábelhálózatot, azok megrongálhatása végett fektetni nem javasolok. A hálózatnak azon részén, ahol magas feszültségű primár vezetékek szerelgetnének, kizárólag vas- vagy betonoszlopok lennének állítandók, amíg a sekundár rész jelenlegi faoszlopokon lenne szerelendő. A vezeték hálózata maga alumíniumból lenne létesítendő. Külön gond lenne fordítandó a transzformátor stációk felszerelésére, azok bőven méretezve, minden részükben könnyen hozzáférhető módon, külön megosztással a magán és közvilágítás részére, utóbbi automatikus idő kapcsolással, árammérők a fogyasztás és veszteségek megállapíthatása, valamint üzemi kalkuláció érdekében mindenhol legprácisabb módon lennének ellátandók.

VI. A munkálatok végrehajtása: hadi cél a béke munkája érdekében.

A részletezett munkálatok közül az ideiglenes fejlesztés az üzemnek egyáltalán való fentarthatása és biztosítása érdekében, valamint a jövedelem fokoztatása érdekében minél előbb végre kell hajtani, mert az üzem fentartása a mostáni teleppel nincsen biztosítva.

A végleges fejlesztés programjába felvett munkálatok keresztülviteléhez fontos hadi érdekek is fűződnek, a vörösréz kitermelése érdekében ugyanis több

Hat fejezetben, foglalja össze a rá bízott üzem háború utáni feladatait. Teszi ezt úgy, hogy most először, a városi érdekeket az országos érdekek szempontjából is mérlegeli. Itt állapítja meg, hogy *„a gombamódon megnőtt apró telepek létesítése, a mai nézőpontból mérlegelve nagy közgazdasági tévedés volt, még nagyobb hiba volt azonban az országosan fejnélküli tarifa-politika... A villamosművek jelenlegi helyzetén lesz hivatva segíteni és rendet teremteni az elektromos törvény, (...) amely nem tisztán elektromos törvény, de elektromos energia törvény kell, hogy legyen.”*

Az igények felsorolásával kezdi. Először az általános, ágazati igények: építőipar, mezőgazdaság, malomipar, vízvezeték és csatornázás, kisiparosok és a lakossági igények. Azután a konkrét feladatokat sorolja: a jéggyártás, a közvágóhíd, a kisiparosok, a magánosok áramellátási kötelezettsége. *A városnak (...) évek óta húzódó elintézetlen ügye és kötelessége a külterületek áramszolgáltatása. A hídon túli városrész csak egy szakasz provizórikus vezetéket kapott a fogolytáborig. A Méntelep, Dohánygyár és külsőbb részek is, ma még mind világítás nélkül vannak... Ugyanez a helyzet a Szentvér felé épült városrészen, valamint a vágóhíd és a Németii városrészekén is. (...) A közvilágítás jelenlegi formájában szintén nem maradhat meg. (...) A város belterülete az ívlámpák helyett, fokozatosabb mértékben, nagy fényerejű fél wattos lámpákkal lenne megvilágítandó. Aztán a villamos! A város megnövekedett személyforgalma a közel jövőben szükségessé fogja tenni a város belterületén a Németi-rész - vasút és Gőzfűrész között, esetleg a Szatmárhegyig (...) oly módon, hogy az nappal kizárólag villamos úton bonyolítassék le, míg a gőzüzemű (...) az éjjeli órákra korlátoztassék. Még egy címszó: A közkórház. A legégetőbb közszükséglete a városnak, (...) a háború alatt teremtett testi nyomor és humanizmus érdekében kell, hogy a villamosmű mellett első sorban a közkórház létesüljön.*

În șase capitole rezumă sarcinile de după război ale uzinei de care e responsabil. Face acesta așa că pentru prima dată cântărește interesele orașului și din perspectiva intereselor țării. Aici constată că: *„apariția uzinelor mici, care apar ca ciupercile, din perspectiva de azi, a fost o mare greșeală economică, dar greșeală și mai mare a fost politica de tarifare nechibzuită. Legea electrică va avea menirea să reglementeze situația uzinelor electrice și să facă ordine, (...) legea care trebuie să fie nu numai legea electricității, ci și legea energiei electrice.”*

Începe cu enumerarea nevoilor. Prima dată nevoile generale ale sectoarelor: industria de construcții, agricultura, morărit, apă și canalizare, nevoile micilor meșteșugari și ale populației. După aceea enumeră responsabilitățile concrete: producția de gheață, abatorul public, responsabilitățile asigurării energiei electrice micilor meșteșugari și privaților. *O problemă nerezolvată de ani de zile și totodată și o obligațiune a orașului este asigurarea energiei electrice și teritoriilor periferice. Partea de dincolo de pod a orașului a primit doar o conductă provizorie, până la tabăra de prizonieri. Cazarma vânătorilor de munte, Fabrica de tutun și părțile mai exterioare ale orașului sunt încă și astăzi fără iluminat. (...) Aceeași situație este în partea construită spre Sângerii, la fel și la abator și în părțile Mintiului. (...) Nici iluminatul public nu poate rămâne în situația actuală. Partea centrală a orașului, în locul lămpilor cu arc, ar fi iluminat treptat cu lămpi de jumătate de wați, cu mare putere de lumină. Pe urmă tramvaiul! Transportul public crescut al orașului, în viitorul apropiat, va necesita în partea intravilană, între Mintiu – calea ferată și Ferăstrău, eventual până la Viile Satu Mare (...) ca ziua să se rezolve exclusiv electric, iar cu abur (...) să se limiteze pe orele de noapte. Încă un cuvânt cheie: Spitalul public. Necesitatea de urgență a orașului (...) din cauza mizeriei fizice produse în perioada războiului și în numele umanității, trebuie să fie contruirea spitalului public în primul rând.*

A meglévő berendezésről már volt szó. Amit meg kell említeni

- 1913-ban a fogyasztók száma: 1999, össztermelés 1023480 kWh, maximális terhelés 430 kW
- 1917-ben a fogyasztók száma: 2650, össztermelés 744261 kWh, maximális terhelés 401 kW.

Jól látszik, hogy ezzel a bekapcsolt fogyasztó számmal számolva, 1917-ben 1333215 kWh-t kellett volna termelni és az évi maximum az 590 kW-t is elérte volna. Ezt a teljesítményt a meglévő berendezés nem tudta volna biztosítani.

A villamosmű fejlesztésének módozatai. Két lépcsőben gondolkozik: elsőnek ideiglenes fejlesztés révén, hogy ***az üzem fenntarthatása biztosítva legyen azon időpontig, amíg a végleges fejlesztés elkészülhet.*** Másodiknak az üzem végleges fejlesztése.

Az ideiglenes fejlesztésre három alternatívát mutat be. Az egyik egy vagy két nagyobb kazán beszerzése lenne, a másik ezek mellett, vagy nélkülük egy 200-250 LE teljesítményű Diesel-motor a hozzá tartozó generátorral, a harmadik egy nagy akkumulátor-telep egyedül, vagy az előbbiekkal együtt. ***Ezen beruházást 2-3 évre vélem csak eszközölni, amely idő alatt legnagyobbbrészt kell is, hogy ez letörlesztődjék, ezen időpontra pedig kell, hogy az üzem végleges fejlesztése kivitelre kerüljön.***

A végleges fejlesztésre egy akkoriban körvonalozódó vízi erőmű terve látszott megfelelőnek. ***Máramaros megyében a Talabor vizét egy négy kilométer hosszú alagúton keresztül fogják vezetni a Nagy-Ág völgyébe. A két folyó mederszintje között 160 méter a különbség, a Talabor bő vize tehát nagy eséssel jutna majd új medrébe és az így nyert vízi erőt még azzal fokozzák, hogy egy 48 méter magas gát segélyével duzzasztják úgy, hogy kb. 25 000 lóerő fog rendelkezésre állani.***

Despre echipamentul existent deja a fost vorbă. Ceea ce trebuie menționat:

- în 1913 numărul consumatorilor: 1999, producția brută 1023480 kWh, sarcină maximă 430 kW

- în 1917 numărul consumatorilor: 2650, producția brută 744261 kWh, sarcină maximă 401 kW.

Se vede bine, că proporțional cu numărul de consumatori brânșați, în 1917 ar fi trebuit produs 1333215 kWh și producția maximă ar fi putut atinge maximul de 590 kW. Această producție, cu echipamentul existent nu s-ar fi putut asigura .

Modurile de dezvoltare ale uzinei electrice. Dezvoltarea conține în două faze: prima dată printr-o dezvoltare provizorie **să fie asigurată susținerea funcționării uzinei, până la data realizării proiectului final.** A doua este dezvoltarea finală a uzinei.

Trei alternative prezintă pentru dezvoltarea provizorie. Una ar fi procurarea unei sau a două cazane mai mari, a doua alternativă, pe lângă acestea sau fără acestea, un motor Diesel de 200-250 CP cu generator adecvat, a treia alternativă, o baterie mare de acumulator, singură sau cu cele sus menționate. **Această investiție o prognozez pe 2-3 ani, timp în care în mare parte trebuie realizat, iar până la acest termen trebuie realizată dezvoltarea finală.** Pentru dezvoltarea finală, părea potrivit proiectul unei hidrocentrale, ce se contura în acea vreme . În județul Maramureș, apa **Talaborului, printr-un tunel de patru kilometri va fi deviată în valea Nagy-Ág. Diferența dintre albia celor două râuri este de 160 de metri, deci apa abundentă a Talaborului cu mare cădere ar ajunge în noua albie și puterea apei, astfel obținută poate fi întărită cu ajutorul unui baraj de 48 metri, ca apa să dispună de 25.000 CP.**

*Ennek az erőnek a kihasználására Alsó-Bisztrán villamosmű épül, majd amelyből az áramot elvezetik Huszton. Szatmáron, Nagykárolyon, Debrecenen, Nagyváradon, Hajdúszoboszlón, Hajdúdorogon, Hajdúnánáson, Nyíregyházán, Beregszászon, Munkácson, Szolyván át vissza Alsó-Bisztrára. Csábító lehetőség egy ilyen távvezetékre rákapcsolódni, de nem veszélytelen. Tartalék nélkül nem maradhatna a város. Ennek igazolására két működő – a kolozsvári és egy Nyugat-Magyarországi – vízi erőmű vízi erejének és tartalékjainak igen részletes elemzését mutatja be. Okfejtését így zárja: **Ha tehát bármikor a vízi műtől legnagyobb készséggel vennénk áramot, a város (...) mindenkor független legyen és a szükséges teljes tartalékkal rendelkezzen.** Ez pedig egy új villamos központ létesítését jelenti, azért is, mert **a mostani áramrendszer amúgy sem maradhat meg (...) és a jelenlegi épületet meghagyni nem érdemes, mert szűk, a város belterületén fekszik, és iparvágánya nincsen.***

Két lehetséges helyszint tart elfogadhatónak: a tervbe vett vízmű és a szintén tervbe vett közkórház között (az Olimpia pálya és a vasút között) vagy a gőzfűrészes és a méntelep között (a Dinamo pálya, zóna műhelyek környéke). Mindkét helyen van lehetőség mindkét nyomtávú iparvágányra.

A gépberendezést legalább 3000 LE összteljesítményre tervezném gőzturbinák formájában, azonban feltétlen 3 egységre megosztva.

A kazántelep és gőzberendezés nagyteljesítményű kazánokkal, kellő tartalék mellett. Az alkalmazandó hűtő és kútberendezés feltétlen két egységre tagolva, hogy az bármikor javítható vagy takarítható legyen.

A hálózati rendszer háromfázisú váltóáram 5000 Volt primer feszültséggel, a szekundér feszültség a transzformátorokból kivezetett „O” vezeték és megosztott feszültséggel, a kismotorok részére 200 Volt, a világítás részére 115 Volttal. 20 lóerőn felüli motorok külön transzformátor telep és kapcsoló berendezéssel 500 Volt feszültségre lennének kapcsolhatók. A hálózati vezetékét feltétlen és kizárólag szabad vezeték formájában kellene létesíteniünk, (...) amíg vízvezeték és csatornázásunk nincsen.

Pentru a profita de această putere la Bistra de Jos se clădește o uzină electrică din care curentul va fi condus prin Hust , Satu Mare, Carei, Debrețin, Ordea, Hajdúszoboszló, Hajdúdorong, Hajdúnánás, Nyíregyháza, Beregovo, Mucacevo, Szolyva și înapoi la Bistra de Jos. Este o posibilitate ispititoare dar nu și nepericuloasă, racordarea la o astfel de linie . Fără rezerve nu poate rămâne orașul. Pentru a justifica acest fapt analizează amănunțit puterea și rezervele a două hidrocentrale în funcțiune, - cea din Cluj și una din vestul Ungariei. Argumentarea încheie astfel: **Deci dacă oricând am avea disponibilitatea de a lua curent de la hidrocentrală, orașul (...) să rămână totdeauna independent și să dispună de rezerva totală necesară.** Aceasta înseamnă realizarea unei centrale electrice noi și pentru **că actualul sistem electric nici așa nu poate să rămâne (...) și clădirea actuală nu merită menținută, pentru că e mică, se situează în partea centrală a orașului și nu are linie ferată industrială.**

Două locații consideră acceptabile: între uzina de apă propusă și între spitalul public propus (între Stadionul Olimpia și calea ferată) sau între Ferăstrău și Cazarma vânătorilor de munte (stadionul Dinamo, împrejurările atelierelor zonale). În ambele locuri există posibilitatea pentru linie ferată industrială, de amândouă ecartamente.

A-și proiecta echipamentul măcar pentru o putere totală de 3000 CP, sub formă de turbine de aburi, dar neapărat împărțită în trei unități.

Stația de cazane și instalația de aburi cu cazane de mare capacitate, cu rezerve suficiente. Instalația derăcire și echipamentul puțului utilizat neapărat segmentată în două unități, ca acestea să fie oricând reparabile și curățabile.

Sistemul rețelei să fie cu curent alternativ trifazat de 5000 V tensiunea primară, tensiunea secundară din transformatori fiind cu conductor "O" cu tensiune divizată, pentru motoare mici 200 V, pentru iluminare 115 V. Motoarele peste 20 CP cu posturi separate de transformatori și cu echipamente proprii de comutare ar putea să fie racordate, la 500 V.

Külön gond lenne fordítandó a transzformátor stációk felszerelésére, (...) minden részükben könnyen hozzáférhető módon, külön megosztással a magán és közvilágítás részére, utóbbi automatikus időkapcsolással, árammérők a fogyasztás és veszteségek megállapíthatósága, valamint az üzemi kalkuláció érdekében...

Még egy gondolat: A létesítendő villamosmű fedezetéül, nézetem szerint legcélszerűbb egy db. ingatlant (pl. a Fehérházat) értékesíteni.

Álmodik, tervez, érvel. Mert rá van bízva.

(Csak zárójelben: a Talabor-Nagyág vízi erőmű 1956-ban készült el, az Ungvár- Nagykároly távvezeték 1942-ben. Minket 1962-ben kapcsoltak az országos távvezeték hálózatához.)

Sistemul de rețele neapărat și exclusiv sub formă de rețea aeriană trebuie înființat, (...) până nu avem rețea de apă și canalizare.

O atenție deosebită ar fi necesară pentru instalarea posturilor de transformatoare, (...) ușor accesibile peste tot, compartimentate pentru iluminatul privat și public, cel din urmă cu temporizator automat, cu contoare pentru stabilirea consumului și a pierderilor, precum și în interesul calculelor de producție...

Încă o idee: Pentru acoperirea cheltuielilor uzinei electrice proiectate, în opinia mea cel mai optim ar fi valorificarea unui imobil (de pildă Casa Albă).

Visează, proiectează, argumentează. Pentru că îi este încredințat.

(Numai în paranteză: hidrocentrala Talabor s-a finalizat în 1956, conducta Ujgorod – Carei în 1942. Pe noi ne-au racordat în 1962 la sistemul de energie națională)

Háború után...

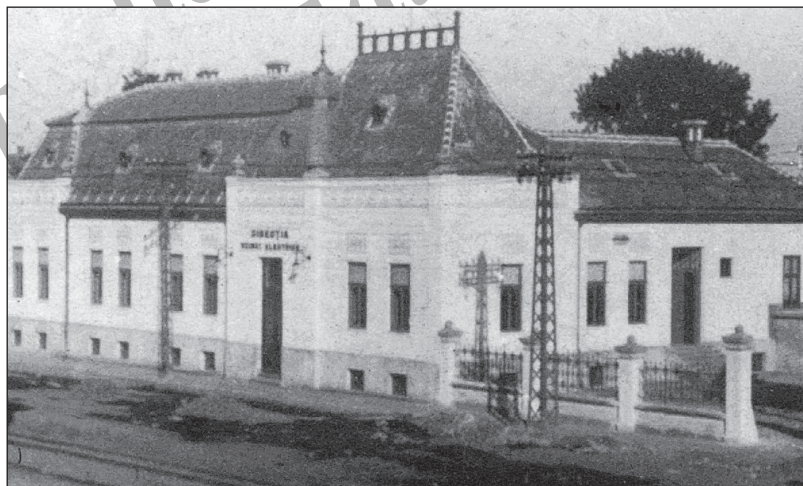
A háború 1918.-ban véget ért, de a háborús viszonyok, a villamos mű számára, még négy évig éreztették hatásukat. A villamosmű vezetését Tájbert József-re bízta, aki üzemvezető volt több mint tizenöt évig Markó Kálmán mellett. Vele maradt ifj. Winkler Ferenc is, aki 1904-től főgépésze a villamos műnek. Ismerték az üzem helyzetét, lehetőségeit és ismerték a város igényeit. A város vezetésében sem volt törés. 1919. április 19.-én polgármesternek azt a Ferentiu Augustint nevezték ki, aki hosszú ideje működött együtt velük városi tanácsosként. Hozzá értésben, szaktudásban, elhivatottságban nem volt hiány. Hiány, hosszú évekig, szénben volt. Ezért vásárolt a polgármester 1921.-ben egy Steinmüller gyártmányú, fatüzelésű kazánt. A, magára lassan találó, város igényeit még így is nehéz kielégíteni. 1922 tavaszán még mindig csak d.u. 3-tól reggelig van áramszolgáltatás. Március 15.-én írja a Szatmári Hírlap: *Felhívásunkra Tájbert József a városi villamos művek igazgatója is nyilatkozott és kijelentette, hogy a villamtelep részéről a nappali áramszolgáltatást illetőleg semmi féle akadály sincs. A villamtelep abban az esetben, ha megfelelő számú jelentkező akad, aki a nappali áramra igényt tart, úgy azt minden különösebb nehézség nélkül szolgáltathatja. De az csak természetes, hogy egy-két fogyasztóért nem érdemes, de nem is szabad nappali áramot fönntartani. Mindenesetre, azonban ha legalább tíz jelentkező akadna és ötven lóerőt igénybevevő áramszolgáltatást fel tudna használni – a villamostelep ráfizetése ellenére is – üzembe tennénk a nappali áramot. De eddig mindössze csak az egyik nyomda jelentett be igényt nappali áramra.*

După război...

Războiul s-a terminat în 1918, dar condițiile de război, în cazul uzinei electrice, puteau fi resimțite încă timp de patru ani. Conducerea uzinei electrice a fost încredințată lui Tájbert József care era conducător tehnic mai mult de cincisprezece ani lângă Markó Kálmán. A rămas cu el și Winkler Ferenc junior, care din anul 1904 era mecanicul-șef al uzinei electrice. Cunoșteau situațiile din uzină, posibilitățile ei și cunoșteau și cerințele orașului. În conducerea orașului nu s-a produs ruptură. În data de 19 aprilie 1919 a fost numit primar, acel Ferentiu Augustint, care în calitate de consilier orașenesc, a colaborat cu ei de ani de zile. Nu duceau lipsă de competență, de cunoștințe profesionale, de menire. Însă, ani de zile duceau lipsă de cărbune. Din acest motiv a cumpărat primarul orașului, în anul 1921, un cazan pe lemne de fabricație Steinmüller. Cu toate acestea, necesitățile orașului care revenea încet-încet la normal, erau greu de satisfăcut. În primăvara anului 1922, curentul electric se furniza încă tot de la ora 3 după masa și până dimineața zilei următoare. Szatmári Hírlap, în ziua de 15 martie scria: *La solicitarea noastră s-a pronunțat și Tájbert József, directorul uzinei electrice, și a declarat că din partea uzinei electrice nu există nici un impediment aferent furnizării de curent în timpul zilei. În cazul în care se prezintă un număr corespunzător de solicitanți care doresc furnizarea curentului electric și pe timpul zilei, atunci uzina electrică îi poate deservi fără probleme. Dar este firesc, că pentru unu sau doi consumatori, nu merită și nici nu e voie a menține și în timpul zilei furnizarea curentului. Și totuși, dacă ar fi cel puțin zece solicitanți și ar putea consuma o putere furnizată de cincizeci cai puteri, am porni furnizarea curentului și pe timpul zilei – contra deficitului uzinei electrice. Dar până la această dată doar o tipografie a solicitat furnizare de curent și pe timpul zilei.*

A Markó által javasolt akkumulátor telepet csak 1926.-ban sikerült beszerezni. Ezzel a nappali áram termelés gondja megoldódni látszik. Ránk maradt a 2610 Ah kapacitású akkumulátor telep terhelési próbájának 1926. október elsején készült jegyzőkönyve. E szerint 435 A terheléssel működött, este fél héttől tizenegy óráig. Hogy ez sok vagy kevés, vagy egyszerűen csak elég, nem tudom. De tíz éve vártak a lehetőségre, hogy kicseréljék 1906.-ban átadott akkumulátorokat. A tervezési és szerelési munkákat Janitzky Pál okl. mérnök vezette. Fialat mérnökként áll a villamosmű szolgálatába 1926. március 16.-án és saját kérésére, egészségi okokra hivatkozva, megy nyugdíjba ugyanonnan 1951 augusztusában. Néhány hónap kényszerű kihagyást kivéve 25 éven át volt „mindenesé” a városi villamos műnek.

Tájbert József igazgatósága alatt, még egy jelentős átalakítást végeztek. A Janitzky Pál tervei alapján, és vezetésével építették fel a székházat a Bányai út (Calea Dragos Voda) 3. szám alatt. A mellékelt fénykép korabeli, de mert a háborús robbantásokat megúsza, így emlékszünk rá mi is, akik még jártunk a Bányai út ezen a szakaszán. Igaz, ekkor már 1936. júliusa óta Városi Közüzemeknek (Regia Publica Comerciala, Uzina Electrica Satu Mare) hívták.

Bateria de acumuloare propus de Markó, s-a reușit a se achiziționa abia în anul 1926. Cu aceste se părea a fi rezolvată problema furnizării curentului pe timpul zilei. S-a păstrat până în zilele noastre procesul verbal întocmit la unu octombrie 1926 aferent încercării la sarcină a bateriei de acumuloare cu capacitatea de 2610 Ah. Conform procesului verbal, acesta a funcționat la o sarcină de 435 A seara de la ora șase și jumătate și până la ora unsprezece. Acesta era mult, sau puțin, ori pur și simplu de ajuns, nu știu. Dar de zece ani se aștepta posibilitatea schimbării acumuloarelor. Lucrările de proiectare și de montare, le conducea inginerul diplomat Janitzky Pál. El își începe serviciul la uzina electrică la 16 martie 1926 ca tânăr inginer și tot de acolo iese la pensie în august 1951, la cerere, invocând motive de sănătate. Exceptând câteva luni de întrerupere silită, a fost „totum-factum”-ul uzinei electrice a orașului, timp de 25 de ani.

Pe timpul directoratului lui Tájbert József s-a mai realizat o modernizare însemnată. Pe baza proiectelor și sub conducerea lui Janitzky Pál s-a construit sediul uzinei de pe strada Baia Mare (Calea Dragos Voda) nr. 3. Fotografia anexată este de pe vremuri, dar întrucât clădirea a supraviețuit bombardarea, așa o avem în amintire și noi, cei care am mai circulat pe această porțiune a străzii Baia Mare. Ce e drept, pe atunci se numea Întreprinderea Comunală Orașenească (Regia Publica Comerciala, Uzina Electrica Satu Mare din luna iulie 1936.)

Kilenc év üzemi adatait nem ismerjük. Az utolsó, ismert, éves beszámoló a 1917. évre vonatkozik. Azt már a következő jelentésekből tudjuk, hogy:

- 1926-ban a fogyasztók száma: 3000, össztermelés 1290000 kWh, maximális terhelés 620 kW

- 1930-ban a fogyasztók száma: 3210, össztermelés 1660000 kWh, maximális terhelés 725 kW.

Mindezt ugyanazokkal a gépekkel. Egyedüli „bővítésnek” az 1921.-ben vásárolt Steinmüller kazán üzembe helyezése számít. Gondos, aprólékos mérésekről, elemzésekről adnak hírt a jegyzőkönyvek, figyelmeztetők.

Datele uzinei aferente a nouă ani nu le cunoaștem. Ultimul raport anual cunoscut este cel aferent anului 1917. Faptul că:

- în anul 1926 numărul consumatorilor a fost: 3000, producția totală: 1290000 kWh, sarcină maximă: 620 kW

- în anul 1930 numărul consumatorilor a fost: 3210, producția totală 1660000 kWh, sarcină maximă: 725 kW.

Îl cunoaștem din raportul următor.

Toate acestea s-au realizat cu aceleași mașini. Singurul lucru ce poate fi considerat „modernizare” este punerea în funcțiune al cazanului Steinmüller cumpărat în 1921. Procesele verbale și minutele ne informează despre măsurători și analizări făcute cu grijă, minuțios.

Kötelességemnek tartom tisztelettel jelenteni, hogy amennyiben intézkedés nem történik, a gép, kazán, és tápvízszivattyú berendezések megerősítésére illetőleg a jelenlegi berendezés átjavítására, úgy az ~~előre~~ ^{előre} beálltával előálló esetleges üzembiztonságért a felelőséget nem vállalhatom mivel már évek óta csak a legfokozottabb elővigyázat-tal sikerült a nehéz téli üzemet keresztülvinni s a folyton fokozó-dó terhelés az üzem biztonságát veszélyezteti.

Egyben jelentem, hogy a jelenlegi berendezésen a következő javítások és pótlások eszközölnők:

I. számú géphez egy darab kettős Molerut hengerkenő-készülék szerzendő be. *a javítás ehhez elkerülhetetlen*

II. és III. számú gép gyárilag való átjavítása szükséges mely alkalommal a vezérmű összes fogaskerekei (szelepei), szelepersói, kataraktussai kicserélendők, új légszivattyú szívó és nyome szelepek beszerzendők; a többi alkatrészek házilag javítandók. Ezen kívül a III. számú gép gyárilag való henger furésza okvetlen szükséges mivel ezen munkálat már évek óta halasztodik s ez alkalommal új dugattyú test alkalmazása is szükséges.

Kapcsoló táblára egy maximal kapcsoló szerzendő be, az akumulator telep biztosítására.

A kazán táplálás részére a jelenlegi tápszivattyú egy darab nagyobb teljesítményű Worthington rendszerű magas nyomású tápszivattyúval cserélendő ki 14 atm. üzemi nyomással 5" víz-hengerekkel.

A gép és kazánházban az összes gőzvezetékek szigetelendők.

A műhelyben esztergapad, gyalupad, centrifugálifűvő és különféle ~~egy~~ ^{más} szerszámok beszerzése szükséges.

Tisztelettel kérem a Tek. Igazgatóság sürgős intézkedését ezen munkálatok elrendelésére mivel azok hosszabb időt vesznek igénybe, s azokat augusztus végére el kell készülni.

Satu-Mare 1930. március 24.-én

tisztelettel:

150% *előre*

Andrius
1930. március 24.
150% előre
Magyar a Tanács

*10. sz. gép
magyarítás
1931. március
magyarítás*

Bi

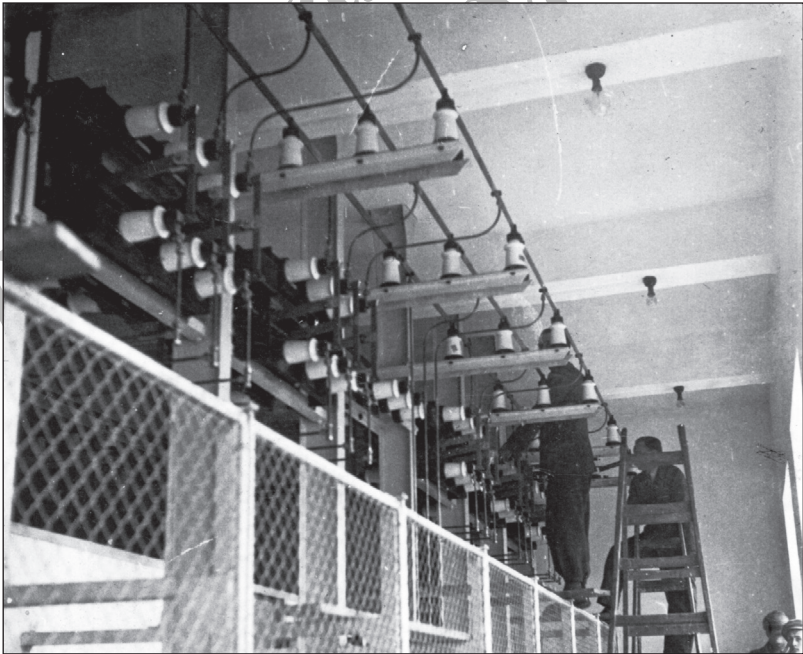
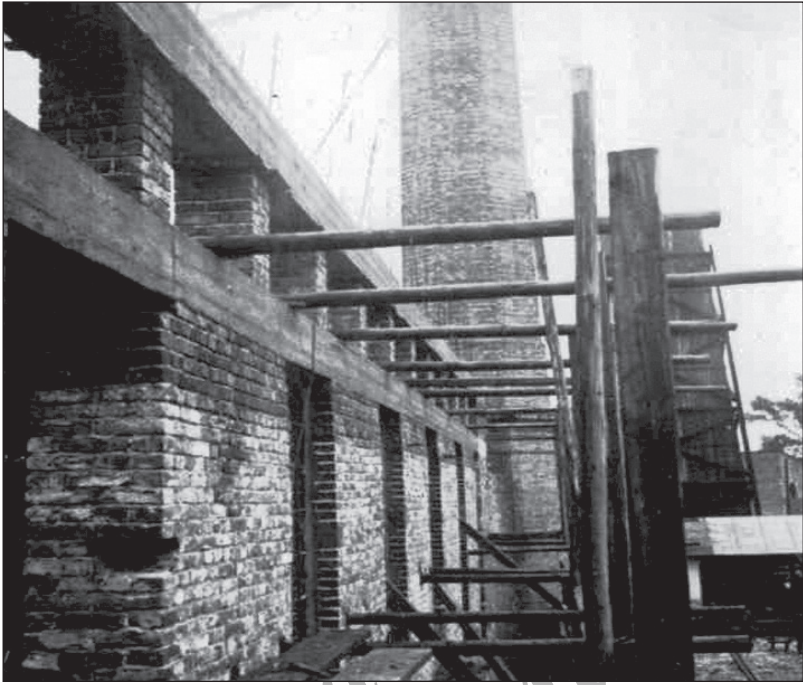
Egyre sürgetőbb a telep átépítése. Nem találtam rá utalást, hogy most más helyszín szóba került volna. Még egyszer, és talán utoljára egy, a minisztériumba küldött beadványában írja Janitzky Pál: *Itt kell megjegyezni, hogy az üzem mai helyére való visszaépítése ellenkezne a város, rendezési tervével...*(14 mai 1945.) Aztán visszaépült, hogy harminc év múlva újra, és végérvényesen útban legyen. A mindennapi teendők mellett elkészült a Villamos mű és a hálózat bővítésének a terve, amelyet engedélyezett a „*Consiliul Tehnic Superior cu Jurnalul No. 5 din 20 Januarie 1931*”. Hihetetlenül nehéz terv volt. Úgy átépíteni a gépházat, hogy közben a gépek áramot termelnek, és az áramot biztonságosan kell el vezetni. Más lett volna, ha az új, váltóáramú berendezést más helyszínen megépítve, fokozatosan térhetek volna át a váltóáramú termelésre és elosztásra. Hogy milyen logisztikai feladatott kellett megoldani, azt a ránk maradt fotóanyag dokumentálja. Kilencvenhat darab 6x6-os fénykép mutatja be az átépítés fázisait, a falak bontásától a földem készítéséig, az akkumulátor telep bontásától az unformer tekercseléséig, a kazánok szerelésétől a híddaru készítéséig mindent. Még a turbina fogadását, és szekérre rakását is a vasút állomáson. Néhánynak a hátoldalán időpont és magyarázó szöveg is van. A többit puzzle-szerűen kellene összerakni. Csak néhányat, az érdekesebbnek tűnők közül, hogy a vállalkozás arányait érzékeltessem:

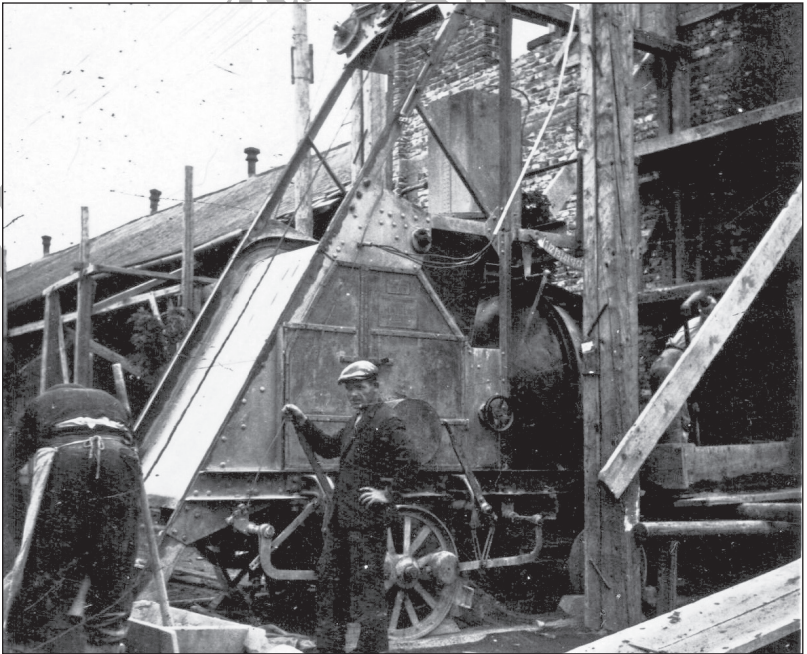
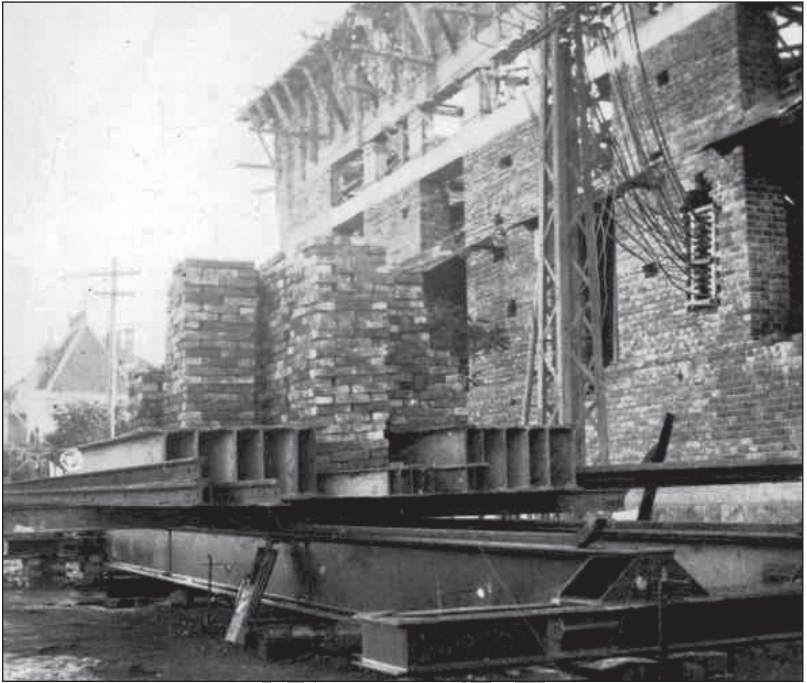

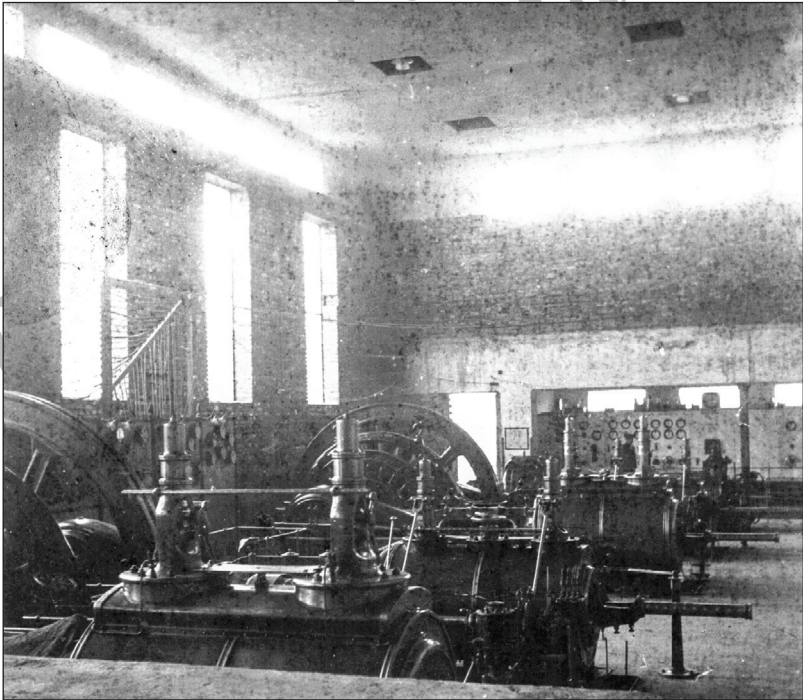
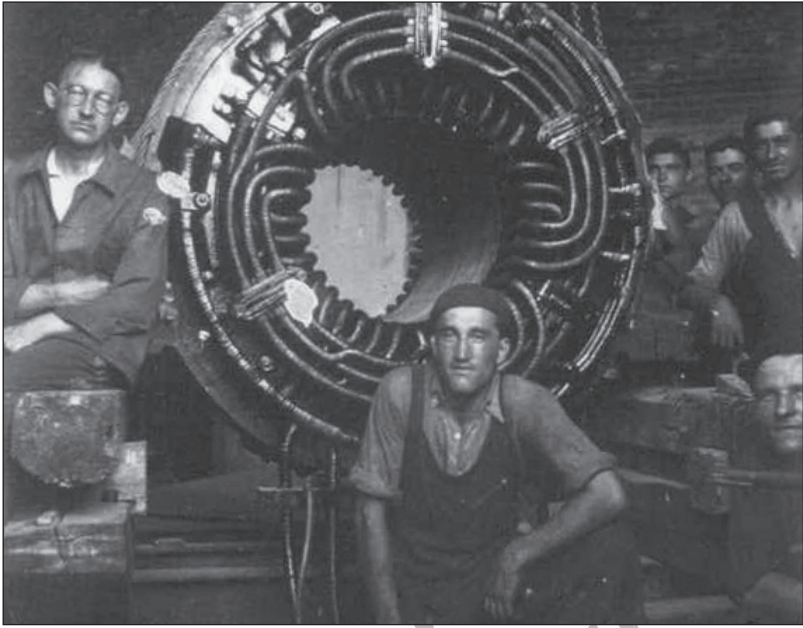
Este din ce în ce mai urgent, reconstruirea și modernizarea uzinei. Nu am găsit nici o referire aferentă faptului că ar fi fost vorba și de un alt loc. Încă odată și poate pentru ultima oară, acestea scria într-un memoriu trimis ministerului, Janitzky Pál: ***Aici, trebuie menționat faptul că reconstruirea uzinei pe locul actual, ar fi contrară planului de sistematizare al orașului ... (14 mai 1945.)*** Apoi a fost reconstruită, ca după treizeci de ani să fie din nou și definitiv în cale. Lângă activitățile de toate zilele, s-a elaborat și proiectul de extindere al Uzinei electrice și al rețelei, care a fost aprobat de „***Consiliul Tehnic Superior cu Jurnalul No. 5 din 20 Ianuarie 1931***”. A fost un proiect nespus de greu. Reconstruirea sălii mașinilor în așa fel încât în timpul acesteia, mașinile să producă curent, iar curentul să fie transportat în siguranță. Era cu totul altfel în cazul în care, construind instalația nouă, de curent alternativ într-un alt loc, puteau trece treptat la producția și distribuirea de curent alternativ. Ce sarcini logistice trebuiau rezolvate, este documentat de materialul fotografic rămas nouă până în zilele noastre. Nouăzeci și șase fotografii de 6x6 prezintă fazele reconstrucției, începând de la demolarea pereților și până la realizarea planșeului, de la demontarea blocului de acumuloare și până la bobinarea umformerului (convertizorului), de la montarea cazanelor și până la execuția podului rulant, totul. Chiar și primirea în gară a turbinei și încărcarea acesteia pe car. Spatele unor fotografii este prevăzută cu dată și explicații. Restul ar trebui îmbinat ca și un puzzle. Doar câteva dintre cele care par mai interesante, pentru a vă putea da seama de proporțiile angajamentului.

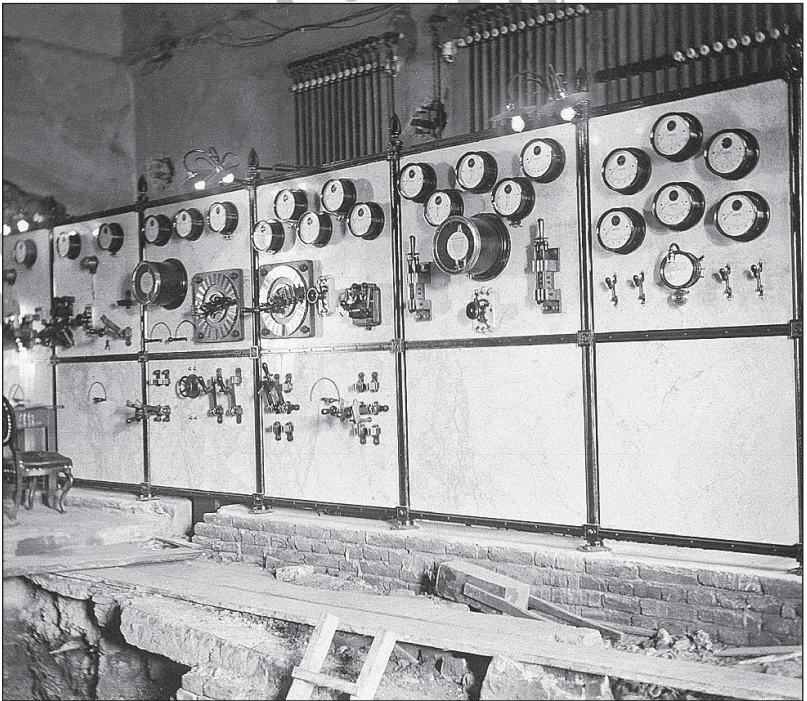
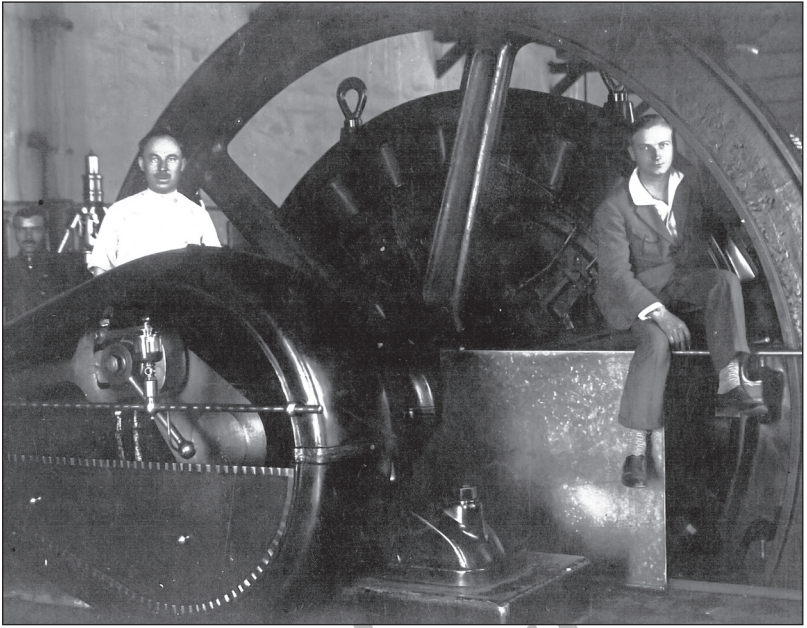

Nem találtam fényképet az első turbináról. Az tudom, hogy a svájci gyártmányú Brown-Boveri gőzturbina 1932. december 7.-én érkezett a szatmári állomásra. Műszaki adatai: Fordulatszama 5500 ford./perc, fogaskerék áttétellel kapcsolva a 750 kVA teljesítményű Brown-Boveri generátorral, amelynek fordulatszama 1000 ford./perc. 3×6400 V feszültségű és 50 Hz frekvenciájú áramot termelt. Üzembe helyezéséről nincs pontos adatom, de valamikor 1934 nyarán lehetett, mert egy szeptember 6.-án irt átadási jegyzőkönyvbe már begépeltek, hogy **A 800 kVA gőzturbina rendben-üzemben van.** Majd a végén, hogy **a turbinának még nem készült el a gépkönyve.**

A szóban forgó jegyzőkönyv a Városi Villamos mű főgépészi naplójának az átadási-átvételi jegyzőkönyve, ahol az üzem műszaki állapotán kívül, személyi változásokat is meg tudhatunk. Az átadó, Winkler Ferencz, aki 1904. óta főgépésze az üzemnek, az új főgépész Joil Chereches (Benea), aki eddig a helyettese volt. Az igazgató pedig Dr.Ing. Eugen Bota. Velük fogja Janitzky Pál befejezni az áttérést, az egyenáramú rendszerről a váltóáramúra. Embert próbáló munka volt. Először, mert a város ellátása egyenáramú volt, egy 300 kW-os átalakítót (umformert) állítottak üzembe, amivel a háromfázisú árammal egyenáramút állítottak elő. Ezzel egy időben szerelték fel az első transzformátor állomást, az István téren, (P-ta Eroilor Revoluției) a kornháznak és környékének az ellátására. Az alacsony feszültségű hálózatot először a kenyérgyár felé vezették. Ebből a hálózatból maradt meg, mind máig, a többszöri átalakítás után is, egy vas oszlop a Lükő Béla és a Vörösmarty (Marsilia) utca sarkán. A párjára a Kazinczy és a Vörösmarty utca (Ștefan cel Mare és Marsilia) sarkán állóra már én sem emlékszem. Az egykori, hatszögű, transzformátor ház egyik fala is meg van, a többször átépített trafóházban. A város távolabb eső részeire szerelnek transzformátorokat, hogy kiküszöböljék a túlzott feszültségesést. 1940.-re már húsz darab működik. Ugyanakkor a 6 kV-os földkábel hálózat hossza 8000 m, míg a légvezeték hossza 1500 m.

Despre prima turbină nu am găsit nici o fotografie. Cunosco doar, că turbina elvețiană cu aburi de fabricație Brown-Boveri a sosit în gara Satu Mare, la 7 decembrie 1932. Datele tehnice sunt: turația este 5500 tur./ min., cuplajul la generatorul Brown-Boveri de 750 kVA având turația de 1000 tur./min, tensiunea produsă de 3x6400 V, frecvența curentului produs de 50 Hz, este realizat prin transmisie prin roți dințate. Nu cunosc data precisă a punerii în funcțiune, dar era cândva în vara anului 1934, căci într-un proces verbal de predare-primire redactat la 6 septembrie era deja trecut că *Turbina cu aburi de 800 kVA este în ordine - în funcțiune*. Iar la sfârșit, că *nu este încă gata cartea mașinii*.

Procesul verbal de care e vorba, este cel de predare-primire al jurnalului de mecanic-șef al Uzinei Electrice Orășenești, din care, în afara stării tehnice a uzinei mai putem afla și schimbările de personal intervenite. Predătorul este Winkler Ferencz, mecanicul-șef al uzinei începând din 1904. Iar noul mecanic șef este Joil Chereches (Benea), care i-a fost loțiitorul. Iar directorul este Dr. Ing. Eugen Bota. Cu ei va termina Janitzky Pál trecerea de la regimul de curent continuu la cel alternativ. Acesta a fost o muncă de punere la încercare. În primul rând pentru că alimentarea orașului era de curent continuu, fiind pus în funcțiune un convertizor (umformer) de 300 kW cu care, din curentul trifazic se obținea curent continuu. Concomitent cu aceasta a fost montată prima stație de transformare, în P-ța (István) P-ta Eroilor Revoluției, pentru alimentarea cu curent a spitalului și a zonei. Prima dată, rețea de joasă tensiune a fost extinsă în direcția fabricii de pâine. Din această rețea a rămas până în zilele noastre, în ciuda multiplelor modificări și transformări, un stâlp metalic ce se află la colțul dintre străzile Lükő Béla și Marsilieii. A mai rămas și un perete din clădirea hexagonă a stației vechi, în clădirea stației de transformare reconstruite de mai multe ori. În zonele mai îndepărtate ale orașului se montează transformatoare, pentru a elimina căderile excesive de tensiune. În 1940 funcționează deja douăzeci de bucăți. Tot atunci, lungimea rețelei subterane de 6 kV este de 8000 m, pe când a celei aeriene de 1500 m.

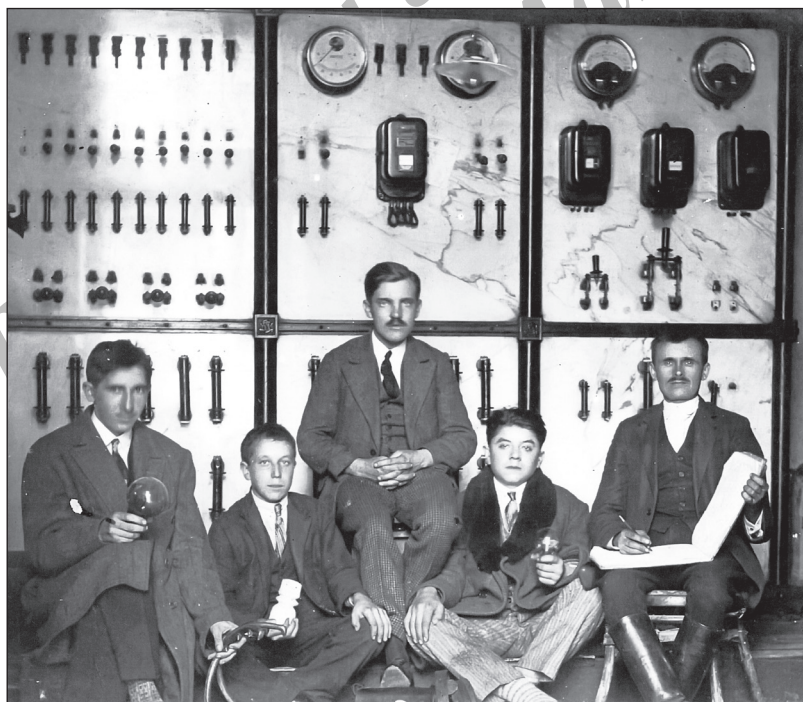
Str. Stefan cel Mare
Kazinczy-utca

A 100 km. hosszú 3x380 / 220 Voltos hálózat építéséhez felhasználták az egyenáramú hálózat vastag kábeleinek szétfejtéséből nyert huzalokat. Ezeknek a kívánt méretűre való összefonására, Janitzky Pál kábelfonó gépet tervezett és készített. A váltóáramra áttért fogyasztóknál az árammérőket is cserélni kellett. 1934.-ben 750 darabot, 1935.-ben 1000 darabot, míg 1936.-ban 600 darabot cseréltek. 1935.-ben felszerelik a mérőszobát, a villanyórák hitelesítésére és javítására.

A lakossági panaszok, valamint a közvilágítás karbantartására *Városi Villamosmű részéről állandó, éjjel-nappali inspekciós szolgálat áll a közönség rendelkezésére: A színház melletti kapcsoló helyiségben.* Két, 1932. június 8.-án készült fénykép emlékeztet rá. Megbocsájthatatlan mulasztásnak tartom, hogy negyven évvel ezelőtt, amikor még jó eséllyel azonosíthattam volna a képen szereplő kollégákat, nem tettem.

La construirea rețelei de 3x380 / 220 V, lungă de 100 km, s-au utilizat conductorii obținuți prin desfacerea cablurilor groase ale rețelei de curent continuu. În vederea împletirii acestora la dimensiunea dorită, Janitzky Pál a proiectat și a construit o mașină de împletit. La consumatorii trecuți la curent alternativ, trebuiau înlocuite și contoarele. În anul 1934 au fost înlocuite 750 bucăți, în 1935, 1000 de bucăți, iar în 1936, 600 de bucăți. În 1935 se amenajează camera de măsură în vederea etalonării și reparării contoarelor

Aferent reclamațiilor din partea populației, respectiv întreținerii iluminatului public, *Din partea Uzinei Electrice Orășenești stă la dispoziția publicului, serviciu de inspecție non-stop: În încăperea de distribuție de pe lângă Teatru.* Două fotografii făcute în data de 8 iunie 1932 ne reamintește de acest lucru. Consider o omitere de neiertat faptul că acum patruzeci de ani, când aş fi putut identifica cu mare şansă colegii de pe fotografie, nu am făcut-o.

Folytatják a gépház átalakítását is. Az 1921.-ben vásárolt Steinmüller kazán kivételével, az összes gépegységet kicserélik. 1936.-ban vásároltak két gőzturbinát, a hozzájuk kapcsolt generátorokkal, a Bukaresti Közüzemektől. A gépegységeket a Grozavești üzemben a mi embereink szerelték le. A teljes rendszer átalakítása 1939.-re fejeződik be. Az üzem berendezésének a bemutatását bízuk Janitzky Pál-ra. Egy 1940.-ben készült műszaki leírásból idézek: **Az üzem jelenlegi berendezése a következőkből áll:**

1 drb. Steinmüller kazán	14 atm.	300 m²
2 drb. Simonis-Lánc kazán	10 atm.	270 m²
1 drb. Simonis-Lánc kazán	10 atm.	182 m²
2 drb. Babcock-Wilcoks kazán	14 atm.	640 m²
Összes fűtő felület:		1392 m²

Az első négy kazán fatüzelésű, a másik kettő pedig pakura (olaj) tüzelésű.

Az üzem gépegységei a következők:

2 drb. Brown-Boveri gőzturbina 1500 HP. közvetlenül kapcsolva
1-1 AEG gyártmányú váltóáramú generátorral 3 x 6400
V feszültséggel, 3000 fordulatszámmal, 50 periódussal
1250 kVA teljesítménnyel -----2500 kVA

1 drb. Brown- Boveri gőzturbina 800 HP. 5500 percenkénti
fordulattal, fogaskerék áttétellel kapcsolva egy Brown-
Boveri gyártmányú generátorral 3 x 6400 V feszültséggel 1000
fordulatszámmal 50 periódussal
750 kVA teljesítménnyel -----750 kVA

Összes teljesítmény: 3250 kVA

Se continuă și modernizarea sălii mașinilor. Se înlocuiesc toate grupurile de mașini, cu excepția cazanului Steinmüller cumpărat în anul 1921. În anul 1936 s-au cumpărat de la Întreprinderea Comunală București două turbine cu aburi, împreună cu generatoarele cuplate. Grupurile de mașini de la uzina din Grozăvești au fost demontate de muncitorii noștri. Modernizarea întregului sistem s-a terminat în anul 1939. Prezentarea echipării uzinei s-o lăsăm pe seama lui Janitzky Pál. Citez în continuare dintr-o descriere tehnică elaborată în anul 1940: *Echipamentul prezent al uzinei se compune din următoarele:*

<i>1 buc. Cazan Steinmüller</i>	<i>14 atm.</i>	<i>300 m²</i>
<i>2 buc. Cazan Simonis-Lánc</i>	<i>10 atm.</i>	<i>270 m²</i>
<i>1 buc. Cazan Simonis-Lánc</i>	<i>10 atm.</i>	<i>182 m²</i>
<i>2 buc. Cazan Babcock-Wilcoks</i>	<i>14 atm.</i>	<i>640 m²</i>
<i>Suprafață de încălzire totală:</i>		<i>1392 m²</i>

Primele patru cazane sunt cu încălzire cu lemne iar celelalte două cu încălzire cu păcură.

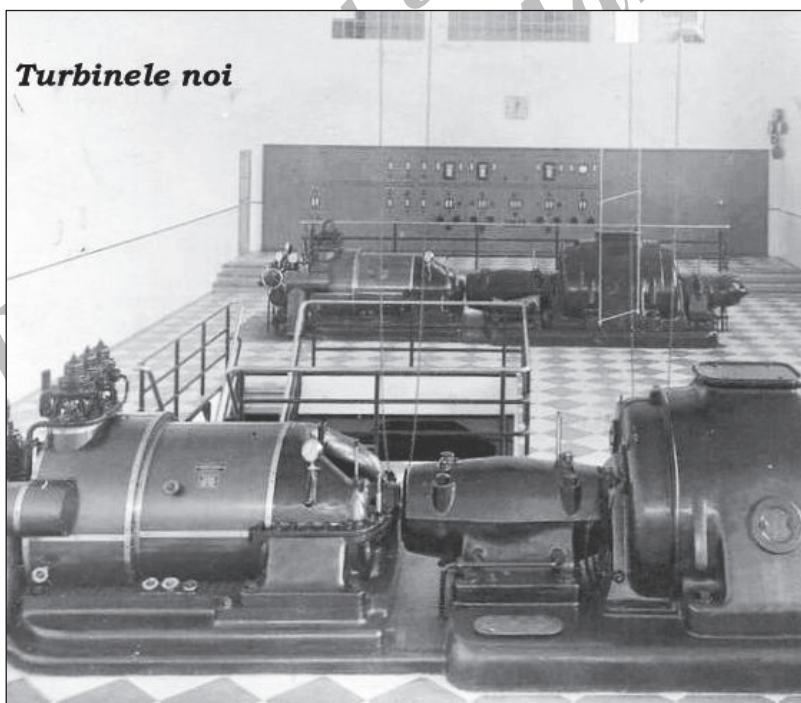
Blocurile de mașini ale uzinei sunt următoarele:

2 buc. Turbine cu aburi Brown-Boveri de 1500 CP cuplate direct la câte un generator de curent alternativ producție AEG, tensiune de 3 x 6400 V, turație 3000, frecvență 50 și putere 1250 kVA fiecare ----- 2500 kVA

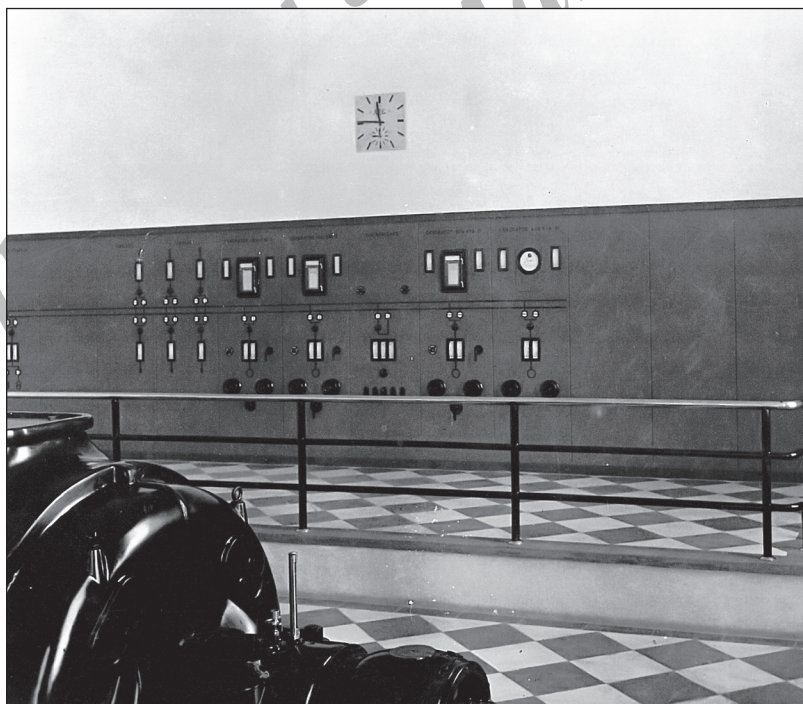
1 buc. Turbină cu aburi Brown- Boveri de 800 CP, turație 5500/min, cuplat prin transmisie prin roți dințate la un generator producție Brown- Boveri cu tensiune de 3 x 6400 V, turație 1000, frecvență 50 și putere 750 kVA----- 750 kVA

Putere totală: 3250 kVA

A magas feszültségű kapcsoló és elosztó berendezést a Siemens-Schucker cég készítette a legmodernebb kivitelben: kettős sínrendszerrel, automata expáziós magasfeszültségű kapcsolókkal, regisztráló műszerekkel és készülékekkel, automatikus szabályozó és védelmi berendezéssel, világító jelzős alacsony feszültségű kezelő táblával.

Instalația de comutare și de distribuție de înaltă tensiune a fost fabricată de firma Siemens-Schucker în cea mai modernă execuție: cu sistem dublu de bare, cu întreruptoare automate cu expandare de înaltă tensiune, cu dispozitive și aparate de înregistrare, cu dispozitive de reglare și de protecție, cu tablou de comandă de joasă tensiune cu semnalizare luminoasă.

Összehasonlító termelési adatok:

- 1935-ben a fogyasztók száma: 4550, össztermelés 2410000 kWh, maximális terhelés 865 kW.
- 1939-ben a fogyasztók száma: 5250, össztermelés 3000000 kWh, maximális terhelés 1000 kW.

Az elkészült üzem a város büszkesége, egyike Erdély legkorszerűbb villamos műveinek. Büszkék lehettek rá az üzem alkalmazottai és vezetői, Janitzky Pál aligazgató, akinek másfél évtizedes munkája volt benne, Benea (Cherecheș) Joil főgépész és Dr. Bota Eugen igazgató, aki a háttérrel biztosította. Fájó szívvel hagyhatta itt Janitzky Pál 1939. október 23-án, amikor néhány hónapra a várost, aztán az országot is el kellett hagyja. De az igazgató és a főgépész sem hagyhatta itt könnyű szívvel a következő év szeptemberében. A következő képek még nem utalnak az elkövetkező háborús időkre.

Date comparative privind producția:

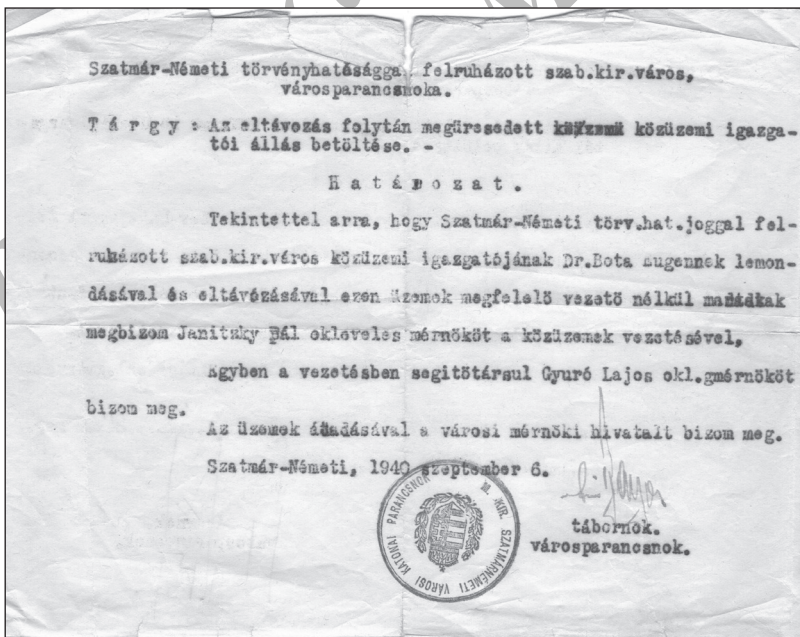
- în anul 1935: numărul consumatorilor: 4550, producția totală: 2410000 kWh, sarcină maximă: 865 kW.

- în anul 1939: numărul consumatorilor: 5250, producția totală: 3000000 kWh, sarcină maximă: 1000 kW.

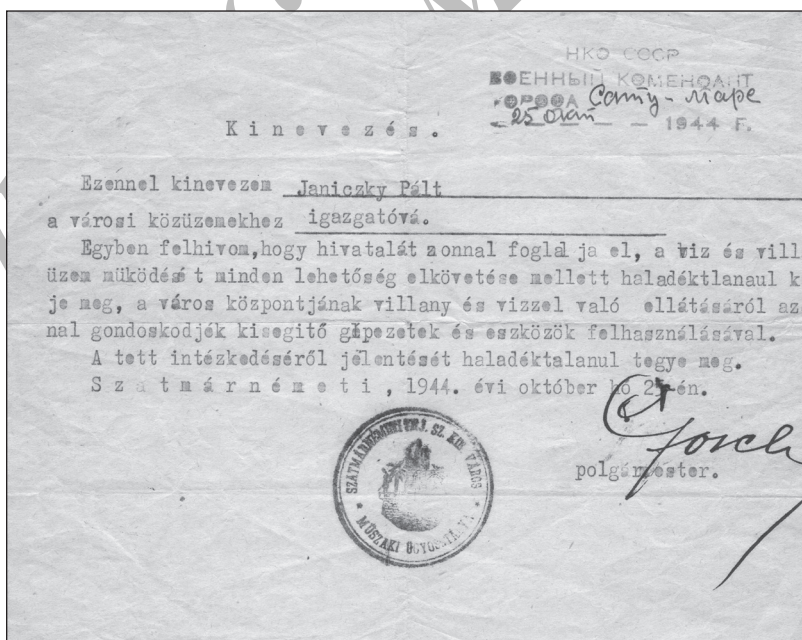
Uzina, mândria orașului, a devenit una din cele mai moderne uzine electrice din Ardeal. Puteau fi mândrii de aceasta angajații uzinei, conducătorii ei, directorul adjunct Janitzky Pál, care a investit în aceasta o muncă de un deceniu și jumătate, mecanicul-șef Benea (Cherecheș) Joil și directorul Dr. Bota Eugen, care a asigurat fondul. Cu inima îndurerată a plecat din uzină Janitzky Pál în ziua de 23 octombrie 1939, când trebuia să părăsească pentru câteva luni orașul, apoi și țara. Dar nici directorul și nici mecanicul-șef nu lăsaseră aici uzina cu inima ușoară în luna septembrie al anului următor. Fotografiele de mai jos încă nu semnalează vremurile de război ce urmau să vină.

Pedig zavaros idők jönnek. Négy év alatt Janitzky Pál, okleveles mérnököt, kétszer nevezik ki igazgatónak. *Egyszer mert az üzemek megfelelő vezető nélkül maradtak, az után meg, hogy a víz és villany üzem működését, minden lehetőség elkövetése mellett, haladéktalanul kezdje meg.* Az első határozat értelmében hivatalos átadás történt 1940.szeptember 12.-én. *Goschi Máttyás főmérnök, mint a mérnöki hivatal vezetője (...)* Janitzky Pál okl. mérnökkel együtt a közüzemek vagyonelektárát átvizsgálván megállapítják az ingatlanoknak a leltárral való mennyiségi megegyezését, továbbá a gépi berendezések, felszerelések és tartozékainak számszerűleg való hiánytalanságát és azoknak működés és üzemképes állapotát. Megállapítják továbbá, hogy (...) a raktári készletben hiány mutatkozik a leltári tételekkel szemben. Ezen hiányok pontos mennyiségi és pénzértéki összeírására a raktárkezelőknek utasítást adnak s a katonai parancsnokság útján kéri a kártalanítás ügyében a diplomáciai lépések megtételét.

Dar vin vremuri tulbure, zbuciumate. Într-o perioadă de patru ani, inginerul diplomat Janitzky Pál este numit director, de două ori. Odată pentru că *uzinele au rămas fără conducător adecvat*, apoi pentru că, *făcând tot posibilul, uzina de apă și cea electrică să înceapă neîntârziat funcționarea*. În baza primei hotărâri, în data de 12 septembrie 1940 a avut loc predarea oficială. *Inginerul șef Goschi Mátyás, șeful serviciului ingineresc (...) împreună cu inginerul diplomat Janitzky Pál, verificând inventarul patrimoniului întreprinderilor comunale, constată concordanța dintre numărul efectiv al imobilelor și cel din inventar, precum și faptul că echipamentele, instalațiile și accesoriile acestora nu prezintă lipsuri ca numărul și sunt în stare de funcționare și exploatare. Totodată constată că stocul depozitului prezintă lipsuri față de inventar. Dispun ca magazionerii să întocmească listele cantitative și valorice exacte a lipsurilor și solicită prin intermediul comandamentului militar, luarea măsurilor diplomatice necesare în vederea despăgubiri.*

A második kinevezésnél nincs mit leltározni, csak a romokat. Goschi Mátyás polgármestereként bízta meg Janitzky Pál mérnököt *az üzem helyreállítására*.

A „vezetőség nélkül maradt üzem” vezetésére az igazgató mellé, főmérnökként Gyúró Lajos okleveles gépészmérnököt nevezték ki. A főgépészi állást csak 1942.-ben foglalta el Erdei István, debreceni szakember. Családi elbeszélésből tudom, hogy addig Winkler Ferenc, a már hat éve nyugdíjba vonult egykori főgépész, segített be. Ugyanott hallottam, a Villamos mű fennállásának ötvenedik évfordulójára szervezett ünnepségről.

Az utolsó termelési adatok a háború előtt:

- 1939-ben a fogyasztók száma: 5250, össztermelés 3000000 kWh, maximális terhelés 1000 kW.

- 1943-ban a fogyasztók száma: 6706, össztermelés 3450880 kWh, maximális terhelés 1150 kW.

- Az ipari fogyasztók száma: 280.

Az összehasonlító adatokból, jól látszik, hogy vannak felhasználatlan tartalékok. Ezért került szóba 1941 februárjában, a nagykarolyi városi katonai parancsnokság kérésére, hogy a nagykarolyi villamos művet a szatmárral, távvezetékekkel kössék össze. Dr. Csóka László utasítja Janitzky Pál közüzemi igazgató urat, hogy *egyes adatokat Nagykaroly megyei város területén is tanulmányozzon, (...) és, hogy a szatmári villamos műnek az ungvári villamos művel történő összedolgozásra vonatkozó szerződés feltételeinek megállapítása céljából Ungvárra kiszálljon*.

A ma fellelhető levelezésből úgy látszik, hogy az Iparügyi Minisztériumban másként gondolták. Tény, hogy Nagykaroly áramellátását az ungvári vízierő műből oldották meg, egy 138 km hosszú távvezetékekkel, 1942.-ben. A Szatmárnémeti-Nagykaroly távvezetékét csak 1958.-ban építették meg.

De addig még nagyon sok van, mert a háborúnak nem volt elég a szokásos takarékoság, a szén és pakura hiány, az általános elszegényedés és létbizonytalanság. A háború mindent akart. A villanytelep „megúsztá” a két szeptemberi bombázást. Nem úszhatta, nem úszta meg a visszavonuló német csapatok

La a doua numire nu mai există nimic de inventariat, decât ruinele. Goschi Mátyás, în calitate de primar, îl însărcinează pe inginerul Janitzky Pál cu **reconstruirea uzinei**.

Pentru conducerea „uzinei rămase fără conducere” lângă director, a fost numit ca și inginer șef, inginerul mecanic diplomat Gyúró Lajos. Funcția de mecanic-șef a fost ocupat de specialistul din Debrecen Erdei István doar în anul 1942. Din istorisirile din familie cunosc că până la acea dată, fostul mecanic șef Winkler Ferenc, ieșit în pensie de șase ani, a fost cel care venea în ajutorul uzinei. Tot cu această ocazie am auzit și de festivitățile organizate cu ocazia aniversării a 50 ani de la înființarea Uzinei electrice.

Ultimele date aferente producției înainte de război:

- în anul 1939: numărul consumatorilor: 5250, producția totală: 3000000 kWh, sarcină maximă: 1000 kW

- în anul 1943: numărul consumatorilor: 6706, producția totală: 3450880 kWh, sarcină maximă: 1150 kW.

- Numărul consumatorilor industriali: 280

Din datele comparative se vede bine că există rezerve neutilizate. Din acest motiv, în februarie 1941, la cerea comandamentului militar din Carei, s-a ridicat problema interconectării prin linie electrică aeriană, a uzinei electrice din Carei cu cea din Satu Mare. Dr. Csóka László dispune d-lui Janitzky Pál, directorul uzinei, ca **să studieze unele date și pe teritoriul municipiului Carei, (...) și să se deplaseze la Uzhorod în vederea convenirii clauzelor contractuale privind conlucrarea dintre uzina electrică din Satu Mare și cea din Uzhorod**. Din corespondența rămasă până în zilele noastre reiese că la Ministerul Industriei s-au gândit altfel. Realitatea este că alimentarea cu energie electrică a orașului Carei a fost rezolvată în anul 1942, de la hidrocentrala din Uzhorod, prin linie electrică aeriană lungă de 138 km. Linia electrică dintre Carei și Satu Mare a fost construită doar în anul 1958.

Dar până atunci, mai este foarte mult, întrucât războiului nu i-au fost de ajuns măsurile de austeritate de zi cu zi, lipsa de

barbárságát, 1944. október 22.-én vasárnap. A harcok már Gyűrűs és Erdőd határában voltak. A sokat szenvedett város szinte teljesen kihalt volt, a villamosmű gépházánál is csak a kezelő személyzet jelentkezett szolgálatba. Ezúttal azonban, már rájuk sem volt szükség. A váltásnál szokásos „minden rendben” helyett az éjszakai szolgálatosok már csak azt jelenthették, hogy német parancsra megállították a turbinákat és a kazánokban hagyták a tüzet kialudni. Azután kivezényelték őket és német tűzszerészek robbanóanyaggal megrakott ládákat helyeztek el a kémény körül, a turbinák tengelykapcsolóinál és a kondenzátorok alatt. Még egy hosszan elnyújtott, fájdalmas dudálásra maradt idő és gőz. Azután a sebtében összeszedett munkaruhával, szerszámmal a kezükben, nehéz szívvel engedtek a német katonák egyre türelmetlenebb nógatasának.

Nehéz szívvel, mert Kertész Gyula, Pfau Bálint, Vajda József, Kozma Lajos, Jenei István és még sokan mások nem egyszerűen munkahelynek tekintették a Villamosművet. Valamennyien részesei voltak ennek, az ország egyik legmodernebb villamosművének a felépítésében, felszerelésében. Joggal voltak büszkék rá. Nem tudhatjuk mit érezhettek ezek az emberek, amikor a hatalmas robbanás porfelhőbe burkolta a környéket, amelyből csak a 39 m magas kémény magasodott ki, mintha tétovázna egy pillanatra, hogy aztán teljes hosszában elterüljön a Bányai úton a mai Popp Aurel utcáig. A teherautón elrobogó németek után por, füst és törmelék hegyek maradtak. Használhatatlanná váltak a 3250 LE összteljesítményű turbinák, romba dőltek a kazánok és az alig 6 éve befejezett főépület. Megszűnt dobogni a „város szíve” amely a háború előtt 6800 háztartási és 280 ipari fogyasztó számára biztosította az áramot.

cărbune, de păcură, sărăcia generală, nesiguranța existențială. Războiul vroia totul. Uzina electrică „a scăpat nevătămat” în urma celor două bombardări din septembrie. Dar nu a putut scăpa, nu a scăpat de barbaria din 22 octombrie 1944 a trupelor germane în retragere. Luptele erau deja la hotarele localităților Gerăușa și Ardud. Orașul care a trecut prin atâtea suferințe era aproape pustiu, la sala mașinilor de la uzina electrică s-a prezentat la serviciu doar personalul operator. Dar de data aceasta nu era nevoie nici de ei. La schimbul de tură, în loc de „totul e în regulă” utilizat în mod obișnuit, personalul din tura de noapte a raportat că la ordinul nemților au oprit turbinele și în cazane au lăsat să se stingă focul. După acesta au fost scoși din încăpere, iar pirotehnicienii nemți au așezat în jurul coșului de fum, la cuplajul turbinelor și sub condensatoare, lăzi pline cu explozivi. A mai rămas timp și aburi doar pentru un șuierat dureros prelungit. Apoi cu hainele și uneltele de lucru în mâini, strânse în grabă și cu inimă îngreunată au cedat îndemnului din ce în ce mai nerăbdător ai soldaților germani.

Cu inimă îngreunată, întrucât Kertész Gyula, Pfau Bálint, Vajda József, Kozma Lajos, Jenei István și mulți alții, nu consideraseră Uzina electrică doar un simplu loc de muncă. Cu toții au participat la construirea și echiparea acestei uzine, care era una dintre cele mai moderne uzine electrice din țară. De drept erau mândrii de ea. Nu putem ști ce au simțit acești oameni când explozia uriașă a învelit împrejurimea în nori de praf, din care s-a înălțat doar coșul înalt de 39 m, de parcă ar ezita pentru un moment, ca după aceea să cadă, întinzându-se pe toată lungimea lui pe drumul Baia Mare, până la actuala stradă Aurel Popp. După nemții plecați în goană mare cu autocamioanele lor, a rămas doar praf, fum și munți de moloz. Turbinele de 3250 CP au devenit inutilizabile, s-au prăbușit cazanele și construcția principală terminată de abia 6 ani. A încetat să mai bată „inima” orașului, care înaintea războiului asigura curentul electric pentru 6800 consumatori casnici și 280 consumatori industriali.

Felrobbantották a vasúti és közúti hidakat, a víz műveket. Egy pillanatra megállt az élet. De nem sokáig, mert 25.-én már a szovjet katonai parancsnokság bélyegzőjével láttamozott „kinevezést” kap az igazgató. És az utasítást: *minden lehetőség elkövetése mellett, haladéktalanul kezdje meg, a város központjának villany és vízzel való ellátását...*

Au fost explodate podurile feroviare și cele rutiere, uzina de apă. Pentru un moment s-a oprit viața. Dar nu pentru mult timp, deoarece directorul, în data de 25 primește „numire” în funcție purtând ștampila comandamentului armatei sovietice. Și primește și dispoziția: *făcând tot posibilul, să înceapă neîntârziat alimentarea cu apă și cu curent electric al centrului orașului...*

És újra a kezdet...

És a parancs: eltakarítani a romokat, menteni, ami még menthető. Ideiglenes áramfejlesztőket keresni, és üzembe helyezni, a bombázások nyomán szétszaggatott hálózatok miatt, a város több pontján. Elsőnek Hajtajernél (a Kossuth Lajos utca 14 szám udvarán) indul áramfejlesztő, november 4.-én. Két hónapig működött napi 540 kWh teljesítménnyel. Még karácsony előtt az Erzsébet királyné utcán állítanak üzembe egy ócska gőzcséplőgépet, amelyre 6 LE-s dinamót szereltek. Márciusig működött napi 192 kWh teljesítménnyel. 1945 január elsején a zárda kertben levő mosóház mellett helyeztek üzembe egy szívógázmotorral meghajtott generátort. Napi 280 kWh teljesítménnyel több, mint egy évet működött. 1945 legelején két hónapot közvetlenül a villamosmű szomszédságában, a Popper-féle ócskavas lerakat egyik fészereiben, működtettek áramfejlesztőt. egy úthenger motorjával. November végére már a Batizi úti téglagyár udvarán is működött egy diesel motoros áramfejlesztő. Mindezek összteljesítménye alig érte el a 80 LE-t.

A visszavonuló német csapatok a gilvácsi állomáson felejtettek négy Ganz-Jendrassik diesel aggregátot, amelyeket a Nagybányai Ércbányászati Vállalattól szereltek le. Ezek közül hoztak el kettőt úgy, hogy a gőzfűrészi-állomásig taszították a vagon, mert ezen a vonalon még nem járt mozdony. Ott társzekérre rakták, ökröket szereztek és átszállították a megáradt Szamosra épített szükséghídon a telep udvarára. Alkalmasabb helység híján, az épen maradt igazgatósági épület pincéjébe kellett felállítani. Ott tekercselték újra a generátorokat és miután az egyik iroda helységben felszerelték a kapcsoló berendezéseket is, újra indították a „villamosművet” 1945 március 21 – én.

Și din nou începutul ...

Și ordinul: a se îndepărta dărâmăturile, a se salva ce se mai poate salva. A se căuta generatoare provizorii și datorită rețelelor distruse în urma bombardărilor, a se pune pe acestea în funcțiune în mai multe puncte al orașului. Pornirea primului generator a avut loc în 4 noiembrie, la Hajtajer (în curtea de pe str. Mircea cel Bătrân nr. 14). Acesta a funcționat timp de două luni, cu o capacitate zilnică de 540 kWh. Încă înaintea Crăciunului, se instalează pe strada Ana Ipătescu o batoză cu aburi, pe care s-a montat un dinam de 6 CP. Aceasta a funcționat până în martie, cu o capacitate zilnică de 192 kWh. La începutul lunii ianuarie 1945, lângă clădirea spălătorului din grădina mănăstirii s-a pus în funcțiune un generator acționat de un motor cu gaz de aspirație. Acesta a funcționat cu o capacitate zilnică de 280 kWh, timp de mai mult de un an. Chiar de la începutul anului 1945, în vecinătatea imediată a uzinei electrice, într-un șopron al depozitului de fier vechi Popper, era în funcțiune timp de două luni, un generator acționat de motorul unui compresor rutier. Iar la sfârșitul lunii noiembrie a funcționat deja și în curtea fabricii de cărămidă de pe strada Botizului un generator cu motor diesel. Capacitatea totală ale acestora abia a atins puterea de 80 CP.

Trupele germane în retragere au uitat în gara din Ghilvaci patru agregate diesel Ganz-Jendrassik, pe care l-au demontat de la Întreprinderea Minieră Baia Mare. Dintre acestea au fost aduse două, în așa fel încât angajații uzinei electrice au împins vagoanele până în gara ferestrău, întrucât din cauza podurilor bombardate, pe această linie nu circula încă locomotivă. Acolo le-au încărcat pe caruri, au făcut rost de boi și le-au transportat pe podul provizoriu construit pe Someșul cu nivelul crescut până în curtea uzinei. Nefiind un loc mai potrivit, acestea trebuiau instalate în beciul clădirii integre a direcțiunii. Acolo, generatoarele au fost rebobinate și după ce într-un spațiu de birou s-a montat și echipamentul de comutație, în data de 21 martie 1945 s-a pornit din nou „uzina electrică”.

A várost ért bombatámadások s az üzemeknek a német által történt felröbbantása a helyzetet lényegesen megváltoztatta.

Ma a villamosmű a Nagybányai Erőművezeték tulajdonát képező 2 darab egyenként 500 lóerő teljesítőképességű különképpen használt Ganz-Jendrassik diesel agregáttal rendelkezik. Ezen gépek meglehetősen elhasznált állapotban kerültek a villamosmű használatába, úgy hogy azok az eddig szerzett tapasztalatok s a költsónádó üzem bejelentése szerint legfeljebb csak 150-160 KW-ig vehetők igénybe. A két gép párhuzamos működésére számítani nem lehet, mivel használt, magasfordulatu Diesel motorokról. Léve a szó - hol igen gyakoriak az üzemi defektok - az egyik gépnek állandóan tartálékban kell állni, mivel az orosz hadsereg érdekei szempontjából a folytonos szolgáltatás feltétlenül megkívántatik. Tehát a jelenlegi berendezéssel az energiaszükségletnek csak igen kis része fedezhető.

1944-ben a világítási és háztartási fogyasztók száma 6800, az ipari fogyasztók száma 280 volt. Jelenleg 1500 világítási fogyasztó van bekapcsolva, s eddig 70 ipari fogyasztó jelentkezett bekapcsolás végett. Az eddig kapcsolásra bejelentett ipari energiaszükséglet kapcsolási összértéke 400 KW. A villamosmű által az igénybevétel szempontjából előírt időrendi elosztási korlátozás mellett is a szükségletnek csak egy részét képes a villamosmű biztosítani.

Tekintettel arra, hogy az elmenekült és deportált lakosság már megindult visszatérése a szétrombolt üzemek folyamatban lévő kijavitása által a város normális élete rövidesen ismét megindul, feltételezhető, hogy az év folyamán a világítási áramot igénylők száma elfogja érni a 3500-4000-et, az ipari energiaszükséglet pedig el fogja érni a 800 KW-t. A város újjáépítésének elengedhetetlen és első kelléke az energiaellátás biztosítása, hogy ezáltal az építési, közellátási és élelmezési iparok illetőleg üzemek termelésüket a maximumra tudják fokozni.

Az energiaellátásnak ily mérvű biztosítása a jelenlegi berendezéssel lehetetlen, miért is rendkívül sürgős és fontos, hogy a villamosmű megfelelő gépegyesekkel szereltessek fel.

A gépegyesek megvásárlásánál tekintettel kell lenni arra, hogy villamosműveknél, hol a termelésnek éjjel-nappal folyamatosan kell történnie, s legjobban bevált, a legüzembiztosabb és éppen ezért leginkább alkalmazott erőforrás a gőzturbina, mely kevés surlódó felülete s egyszerű szerkezete következtében megállás nélkül hónapokon át tartható üzemben. Ezért csak gőztur-

- 2 -

binák beszerzését hozhatom javaslatba, már csak azért is, mivel - mint említettem - a turbinák meghajtásához szükséges gőzkazánok megfelelő kijavitás s újjáépítés után rendelkezésre állanak. A gőzturbinák a kazánok üzemi nyomásának 14-15 Atm-nak kell, hogy megfeleljenek.

A gépek gazdaságos kihasználása szempontjából javasolom, hogy a kisebb terhelésű időszakok ellátására egy kb. 1000 KW-s, ezenkívül a nagyobb terhelési időszakok ellátására a jövőbeni fejlődésre való tekintettel egy kb. 2000 KW-s gőzturbóagregát szereltessek be. A turbinákkal kapcsolt generátorok a jelenlegi 3 x 6400 Volt, 50 periódusú 3 fázisú rendszernek kell, hogy megfeleljenek.

Ilyen gépek megszerzésének módját tekintve jelen körülmények között legcélravezetőbbnek tartom a Bucurestiben való tájékozódást, hol tudomásom szerint:

a bucaresti villamosmű grozavesti telepén egy kb. 2400 KW-os,	
a Brown Boveri cég raktárában egy kb. 1200 "	
a Herda tésztagyárban egy kb. 800 "	

gőzturbóagregát van üzemben kívüli állapotban.

Ezenkívül a Villamosművek Országos Szövetsége, az iparügyi minisztérium és a szakszervezetek támogatása mellett minden bizonnyal még több üzemben kívüli gép is feltanálható lenne.

Fent ismertetett beruházások minél gyorsabb és sikeresebb megvalósításához a város érdekében tisztelettel kérem a hatóságok és érdekképviseletek hathatós támogatását.

Szatmárnémeti, 1945. április hó 12.

Proces Verbal.

Drept în Bucuresti la 5 Iunie 1945., în legatura cu procurarea unui grup electrogen necesar pt. Uzina Electrica a Mun. Satu-Mare.

Sun de fata: Mateosi Ludovic primar, Glück Andrei aj. primar, Gerényi Paul seful serv. fin., Janitzky Paul directorul uzinei, Ruszkó József si Szalai Ernő secretarul uzinei si Révész Joan secretarul Comitetului de Recladire.

Se constata de prezenta, ca prin tratate cu firmele competente pt. cumpararea unui grup electrogen pt. asigurarea alimentarii orasului Satu-Mare un energia electrica, au primit informatiuni, ca procurarea unui grup nou electrogen potrivit din punct de vedere a recladirei definitiva a uzinei - în timp de oca 2 ani - nu e de sperat fiindca reprezentantele din Bucuresti nici legatura n'au putut gasi pana acum cu fabricile lor - cari se gasesc în tară straine.

În aceasta cauza pt. scopul rezolvarii tranzitoria a devenit necesar a se interesa dupa masini uzate cu capacitate mai mica.

Înând în considerare lipsa de masini si greutatea de fabricatie, uzate prin bombardari aeriene, cu toate năzuinta nu s'a putut obtine numai o singura oferta dela ing. Engelhardt Gheiza, cime a oferit o masina semi-stabila fabr. Richard Wolff, cu capacitate de 450 CP, precum 2 generatoare electrice total 440 KVA, fabricatie BBC, cu toate accesoriile necesare cu pretul de 48.500.000.- Lei. Acest pret în imprejurările de azi este moderat.

Reprezentantii Uzinei electrice, la fata locului au constatat ca masina oferita este în stare buna de functionare.

Pe baza celor de mai sus si pe baza necesitatii extraordinare din partea celor prezenti se propune cumpararea masinei oferite.

D. C. M. S.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett Bucarestiben 1945. június hó 5-én a Szatmárnémeti városi villamosmű részére szükséges áramfejlesztő aggregát beszerzésével kapcsolatban:

Jelen vannak: Mateosi Lajos polgármester, Glück Endre h. polgármester, Gerényi Pál pénzügyi osztály főnöke, Janitzky Pál közműügyi igazgató, Ruszkó József és Szalai Ernő közműügyi alkalmazottak és Révész János ujjásépitési biz. titkár.

Jelenlevők megállapítják, hogy Szatmárnémeti város villamosenergiával való ellátásának biztosításához szükséges géberendezés beszerzése érdekében a villamosmű szakemberei a szóbajöhető gépekkel való tárgyalások során azt az értesülést szerették, hogy a végleges ujjásépités kezébe beilleszthető új modern gépek beszerzése néhány éven belül nem remélhető, mivel a bucaresti képviseletek gyárikkal, melyek külföldön vannak, még az érintkezést sem tudták ezideig felvenni.

Ennek következtében szükségessé átmeneti, ideiglenes megoldás céljaira használt kisebb teljesítőképességű gépek iránt érdeklődni. Tekintettel a bombázások következtében előállott géphiányra s a gyártási nehézségekre a legnagyobb utánjárás dacára is csak egy szóbajöhető ajánlatot sikerült szerezni Engelhardt Géza mérnöktől, ki egy kissé használt Richard Wolff gyártmányú 450 HP-s félstabil gőzgépet, valamint 2 db. összesen 440 KVA teljesítőképességű BBC gyártmányú generátort összes tartozékaival 48.500.000.- Lei eladási áron ajánlott fel. Ezen ár a mai körülmények között mérlegeltnek mondható. A villamosmű szakemberei a gépet a helyszínen megtekintették s azt üzemképes állapotban levőnek találták.

Fentiek alapján jelenlevők a felajánlott gépet a rendkívüli szükségességre való tekintettel megvásárolni javasolják.

K. M. F.

A fellelhető levelezésből látszik, hogy az újjá építést milyen gondosan kezdték el, és az milyen gondokkal járt. Folyamodtak a városhoz, a Villamosművek Országos Szövetségéhez, az Iparügyi Minisztériumhoz, a Bánya és Petróleum Ipari Minisztériumhoz, a Belügyminisztériumhoz, kihallgatáson jártak Groza Péter miniszterelnöknél. Felkeresték a gyártó cégek képviselőit, felkutatták a használaton kívüli turbinákat, generátorokat. Mégis az 1945. június 5.-én keltezett (mellékelt) jegyzőkönyvben olvashatjuk, **hogy a végleges újjáépítés keretében beilleszthető új modern gépek beszerzése néhány éven belül nem remélhető. Ennek következtében szükségessé vált átmeneti, ideiglenes megoldás céljaira használt, kisebb teljesítőképességű gépek iránt érdeklődni. Tekintettel a bombázások következtében előállott géphiányra és a gyártási nehézségekre, a legnagyobb utánjárás dacára is csak egy szóba jöhető ajánlatot sikerült szerezni Engelhardt Géza mérnöktől, ki egy kissé használt Richard Wolff gyártmányú 450 HP-s félstabil gőzgépet, valamint 2 db. összesen 440 kVA teljesítőképességű BBC generátort összes tartozékaival 48.500.000 Lei eladási áron ajánlott fel. (...) A villamosmű szakközegei a gépet a helyszínen megtekintették s azt üzemképes állapotban levőnek találták. (...) ...megvásárolni javasolják.**

Hogy a szerelési és üzembe helyezési költségekre kaptak állami támogatást vagy kölcsönből kellett fedezni, nem tudom. De 1946 tavaszán sikerült helyreállítani a Steinmüller kazánt és június 17.-én, a romokból újjáépülő kazánház egyik sarkában, üzembehelyezni a brassói Farola gyárból vásárolt Richard Wolff gyártmányú fél-stabil gőzgépet. A következő képeken a Steinmüller kazán előtt és „Farola” kapcsoló táblája előtt Janitzky Pál akkori igazgató és Szalay Ernő, aki őt váltja 1949. január 8.-án.

Az alatta levő névsor a villamosmű alkalmazottainak a listája 1945. Március 15.-én.

Aláíró: Matolcsy Lajos, polgármester.

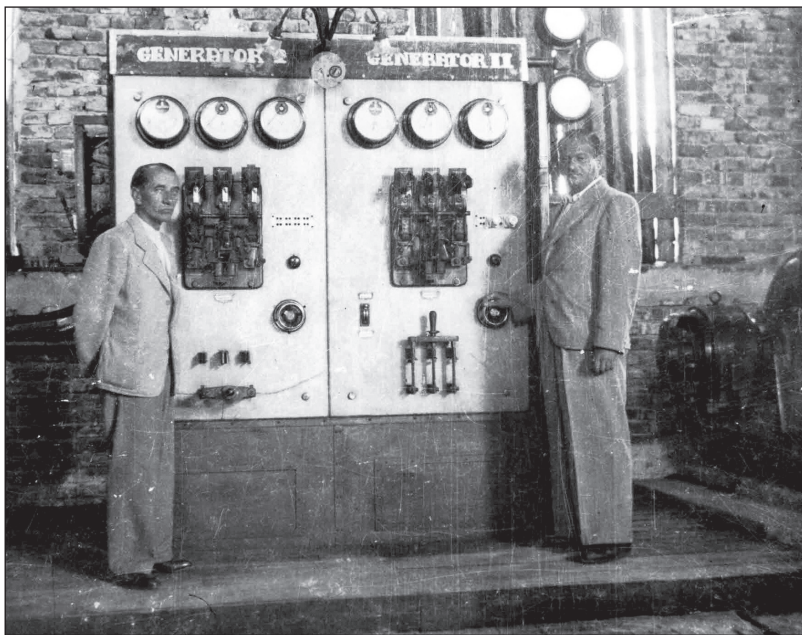
Din corespondența existentă se poate vede cu câtă grijă a fost începută reconstrucția, și ce greutateți au fost întâmpinate. S-au adresat orașului, Asociației Producătorilor de Energie electrică, Ministerului Industriei, Ministerului Minelor și al Petrolului, Ministerului de Interne, au fost în audiență la prim-ministrul Petru Groza. Au luat legătura cu reprezentanțele firmelor producătoare, au depistat turbinele, generatoarele nepuse în folosință. Cu toate acestea, în procesul verbal datat la 5 iunie 1945 (anexat) putem citi *că procurarea unui grup nou electrogen potrivit din punct de vedere a reclădirii definitive a uzinei – în timp de cca 2 ani – nu e de sperat. În această cauză pentru scopul rezolvării tranzitorii, a devenit necesar a se interesa de mașini uzate cu o capacitate mai mică. Luând în considerare lipsa de mașini și greutatețile de fabricație cauzate prin bombardării aeriene, cu toată năzuința nu s-a putut obține numai o singură ofertă de la ing. Engelhardt Géza cine a oferit o mașină semi-stabilă fabricație Richard Wolff, cu o capacitate de 450 CP, precum 2 generatoare electrice total 440 KVA, fabricație BBC, cu toate accesoriile necesare, la prețul de 48.500.000 Lei (...). Reprezentanții uzinei electrice, la fața locului au constatat că mașina oferită este în stare bună de funcționare, (...) se propune cumpărarea mașinii oferite.*

Faptul că pentru cheltuielile de montare și de punere în funcțiune au primit de la stat sprijin financiar sau acestea trebuiau finanțate din credite, asta nu știu. Dar în primăvara anului 1946 s-a reușit a repara cazanul Steinmüller și în data de 17 iunie, de a se pune în funcțiune într-un colț al sălii cazanelor reconstruită din ruine, mașina de aburi semi-stabilă fabricație Richard Wolff cumpărată de la fabrica Farola din Brașov. Pe fotografia ce urmează, apar în fața cazanului Steinmüller și tabloul de distribuție „Farola”, directorul de atunci Janitzky Pál și Szalay Ernő, cel care l-a urmat din 8 ianuarie 1949.

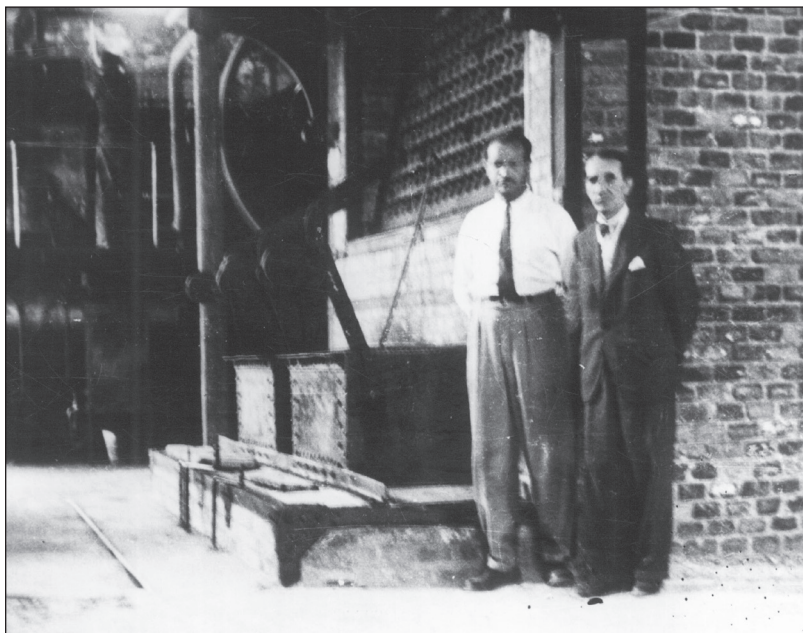
Lista alăturată este lista angajaților uzinei electrice
in 15. Martie 1945.

Semnează: Matolcsy Lajos, primar.

Sz.	Név	Becsztás	Fig.oszt.	Megjegyzés.
1.	Andréjka József	s.munkás	II.A.1.	✓ villamosm. atel n. regie
2.	Aurán László	főszereelő	IX.1.	✓ distri. bntie
3.	Bódogei Miklós	nyilvántartó	XI.3.	✓
4.	Botos József	s.munkás	II.A.1.	✓ atelior n. regie
5.	Bressán József	esztergályos	X.1.	✓ atelior n. regie
6.	Darvai János	villanyszerelő	X.1.	✓ atelior n. regie
7.	Eszlári Zoltán	lakatos	XI.1.	✓ atelior n. regie
8.	Ferenczi András	villanyszerelő	X.1.	✓ distri. bntie
9.	Ferenesi László	s.munkás	II.A.1.	✓ Produttore
10.	Fodor Gedeon	- - -	II.A.1.	✓ atelior n. regie
11.	Hatvani Gábor	kőműves	X.1.	✓ atelior n. regie
12.	Hornyák János	ir. altiszt	II.A.1.	✓ atelior n. regie
13.	Horvay Géza	gépész	X.1.	✓ Produttore
14.	Horvay Lajos	tekereselő	X.1.	✓ atelior n. regie
15.	Jóó István	villanyszerelő	XI.3.	✓ Verificatore n. central
16.	Kozma Lajos	lakatos	X.1.	✓ atelior n. regie
17.	Kuszkó József	üzemvezető	VIII.1.	✓ atelior n. regie

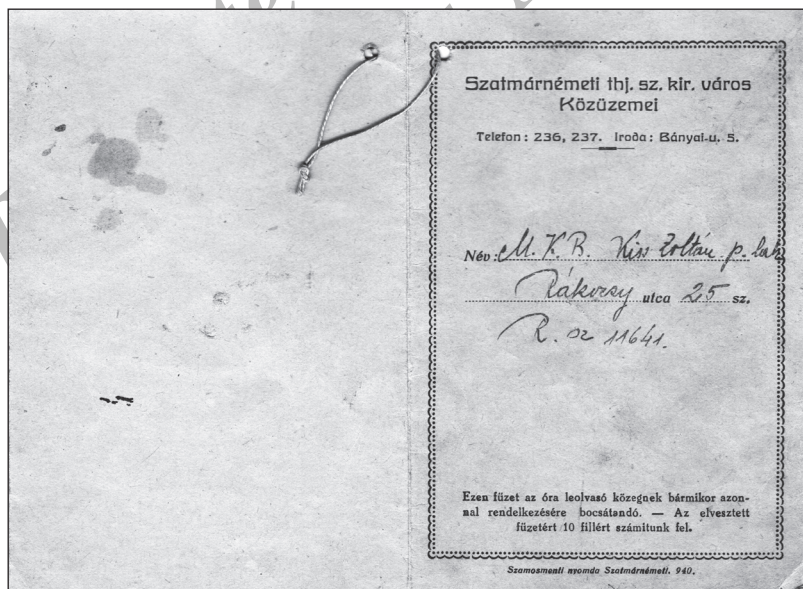
18./ László Miklós	fűtő	M.A.1. ✓ <i>Produce</i>
19./ László Sándor	lakatos	Gy.1. ✓ <i>Atelier in regie</i>
20./ Márton Imre	s.munkás	I.A.1. ✓ <i>distributia</i>
21./ Molnár Ferenc	villanyszerelő	X.1. ✓ <i>distributia</i>
22./ Németh József	kapus	II.A.1. ✓ <i>Atelier in regie</i>
23./ Papp Zsigmond	gépész	X.1. ✓ <i>Produce</i>
24./ Pfau Bálint	lakatos	Gy.1. ✓ <i>Produce apa</i>
25./ Schreier Emil	villanyszerelő	X.2. ✓ <i>Verificare</i>
26./ Szabó Ferenc	—	X.1. ✓ <i>distributia</i>
27./ Szabó Jenő	—	X.2. ✓ <i>Verificare</i>
28./ Szabó Lajos II.	kapus	II.A.1. ✓ <i>Atelier in regie</i>
29./ Szabó László	s.munkás	II.A.1. ✓ <i>distributia</i>
30./ Szalai Ernő	felvilág. bej. oszt. vez.	IX.1. ✓
31./ Szirdezi Sándor	villanyszerelő	X.1. ✓ <i>Verificare</i>
32./ Sztán László	s.munkás	II.A.1. ✓ <i>Atelier in regie</i>
33./ Sztos Sándor	kapus	II.A.1. ✓ <i>Atelier in regie</i>
34./ Taar József	villanyszerelő	XI.3. ✓ <i>distributia</i>
35./ Vajda József	lakatos	XI.1. ✓ <i>Produce</i>
36./ Vass János	fűtő	M.A.1. ✓ <i>Produce</i>
37./ Vásárhelyi Antal	gépépítő	Gy.1. ✓ <i>Produce</i>

Arról, hogy ezzel a város áramellátási gondjai nem szűntek meg a Szabad Élet című újság 1946. november 26.-án így ír: *A Közüzemek Igazgatói Tanácsa, az áramfejlesztő gépek túlterheléséből származó géphibák elkerülése végett (...) az áramfogyasztásra a következő korlátozásokat rendelte el: Rezsók, vasalók, elektromos melegítő készülékek használata szigorúan tilos. Az áramnak ipari célra való felhasználása az alkonyat beálltától este tíz óráig szigorúan tilos. A házi fogyasztás nem haladhatja meg:*

- 8 kWh-t az egy szoba konyhás lakásnál
- 10 kWh-t a két szoba konyhás lakásnál
- 12 kWh-t a három szoba konyhás lakásnál

...a többlet fogyasztást a megengedett mennyiség 50%-ig kWh-ként 4000 lejjel, azon felül 6000 lejjel kötelesek megfizetni. Ellenkező esetben az áramszolgáltatásból ki lesznek kapcsolva. Nos, ez nem progresszív áramdíj, ez progresszív fenyegetés. A változó hangnem illusztrálására egy villanyóra két leolvasó könyvét hadd mutassam be. A kilencvenes évek elején találtam mindkettőt egy felújítandó óraszekrényben.

Despre faptul că problemele de alimentare cu energie a orașului nu au încetat cu acestea, ziarul Szabad Élet din data de 26 noiembrie 1946 scrie în felul următor: **Consiliul Directorial al Uzinelor Comunale, în vederea evitării defecțiunilor ivite în urma suprasarcinii () aferent consumului de curent electric a dispus următoarele restricții: Este strict interzisă folosirea reșourilor, fierului de călcat, radiatoarelor electrice. Utilizarea curentului în scop industrial este strict interzisă de la înserare și până seara la ora 10. Consumul casnic nu poate depăși:**

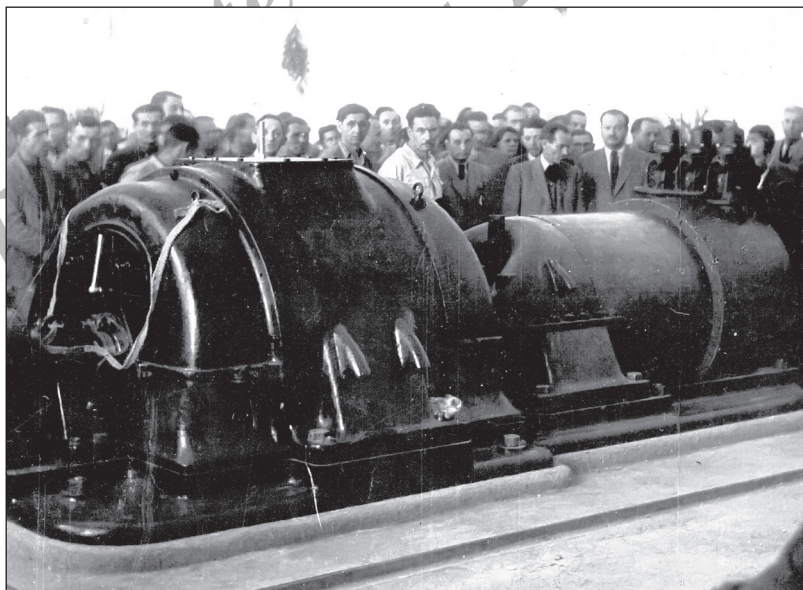
- **8 kWh în cazul locuinței cu o cameră și bucătărie**
- **10 kWh în cazul locuinței cu două camere și bucătărie**
- **12 kWh în cazul locuinței cu trei camere și bucătărie**

... depășirea consumului cu până la 50% din valoarea permisă sunteți obligat a plăti cu 4000 lei/kWh iar peste aceasta cu 6000 lei. În caz contrar veți fi decuplați de la curentul electric.

Dar aceasta nu constituie un tarif progresiv, ci din potrivă o amenințare progresivă. Pentru a ilustra schimbările de stil, tonalitate, vă prezint în cele ce urmează două carnete de control aferent aceluiași contor. Ambele l-am găsit la începutul anilor nouăzeci într-un cofret ce urma a fi modernizat.

<p style="text-align: center;">EXTRAS din Regulamentul U. C. S.</p> <p>1. Orice amplificare se va face cu autorizațiunea U. C. S.</p> <p>2. Lucrările de instalație se vor executa numai de electricieni autorizați de către comună.</p> <p>3. Manipularea la contor sau bransament este categoric interzisă. Interzicem cu desăvârșire întrebuințarea siguranțelor reparate.</p> <p>Contravenienții la aceste dispozițiuni vor fi amenințați cu suma de lei 300 --, iar Direcțiunea U. C. S. va suspenda imediat furnizarea curentului, până la achitarea amenzii, iar în caz de recidivă în mod definitiv.</p> <p>4. Abonatul este dator a plăti mandatele de plată prezentate, în termen de 3 zile sub riguroasa întreruperii curentului până la achitare.</p> <p>5. Întreruperea și restabilirea curentului, cerută de abonat sau provocată de nerespectarea dispozițiunilor prezente, se va plăti cu taxa de Lei 40.</p> <p>6. Art. 521 din Codul Penal al Republicii Populare Române pedepsește furtul de curent de electric, cu închisoare corecțională dela 3 luni până la doi ani amendă dela 10.000 până la 20.000 Lei și interdicție corecțională dela unul la 2 ani.</p> <p>Posesorul Carnetului de Control care îl va dis-tringe, se vor adresa acie de dare în judecată.</p> <p style="text-align: right;">DIRECȚIUNEA U. C. S.</p>	<p style="text-align: center;">R. P. R. UZINELE COMUNALE SATU-MARE Telefon. Nr.16.</p> <hr/> <p>No. <u>3287</u> / 194</p> <p style="text-align: center;">CARNET DE CONTROL Pentru contorul</p> <p>D. <u>Maștore Elena</u> <u>M. Nitescu 25</u></p> <p>Nr. contorul <u>1164</u></p> <p>N. B. — On abonati sunt rugati a controla citirea făcută de angajatul Uzinelor Comunale Satu-Mare, în interesul Dv. va rugăm să recluziți la timp orice greșala de citire. Nu e constatație asupra înregistrării contorului au da dreptu abonatului de a nu plăti nota prezentată.</p> <p style="text-align: right;">DIRECȚIUNEA U. C. S.</p>
--	--

A gépház újjáépítésével egy időben a turbóaggregátorok javítása és kiegészítése is folyik. Elsőnek egy 1000 kW-os turbinát sikerült felújítani. A generátort hozzá a Prahovai Kőolajipari Üzem ócskavas telepéről hozzák. 1948. május 1.-én indítják be, és május 11.-én átveszi az összes terhelést. Nagy munkát végeztek, joggal ünnepeltek. A délutáni fényképezésre összegyűlt az üzem apraja-nagyja. A svájci turbinaszerelő Ruff Willy mellet a három éve visszatért Benea Joil főgépész és felesége, Janitzky Pál igazgató, Szalay Ernő és felesége, Nyisztor Iosif polgármester, Năstăsescu Vasile a Terv osztály vezetője, Mărcuş Augustin technikus, Óbis Károly főkönyvelő, Steib László technikus, Danciu Ioan beruházási könyvelő, Baktay Béla tisztviselő, Aranyics bácsi (Aurean Vasile) főszerelő, Pászkan Lajos tisztviselő, Jenei bácsi, Kocsis bácsi, Vass bácsi, László bácsi...Negyven évvel ezelőtt ötvenhárom egykori „kollégát” ismert fel Dusi néni az egyik ránk maradt fényképen.

(Îndepărtarea dărâmăturilor, alegerea și colectarea pieselor, a materialelor reutilizabile, toate acestea au fost sarcini care au pus la încercare oamenii. În decursul al unui an, clădirea sălii motoarelor a avut din nou acoperiș, pe primăvara anului 1946 s-a reparat un cazan iar în anul următor i-a venit rândul și a reparării turbinei.) Astfel, concomitent cu reconstruirea clădirii sălii motoarelor, are loc și repararea și completarea turboagregatelor. S-a reușit a repara primul, o turbină de 1000 kW. Generatorul aferent s-a adus de la depozitul de fier vechi al Întreprinderii Petroliere Prahova. Se pornește în data de 1 mai 1948, iar în 11 mai ora cinci după masa preia toată sarcina. Au realizat un lucru mare, au sărbătorit pe drept. La fotografierea de după masă, au venit de la cel mic, până la cel mare. Pe lângă instalatorul de turbină din Elveția Ruff Willy, apar pe fotografie mecanicul-șef Benea Joil reîntors de trei ani și soția acestuia, directorul Janitzky Pál, Szalay Ernő și soția, primarul Nyisztor Iosif, Năstăsescu Vasile șef serviciu planificare, tehnicianul Mărcuș Augustin, contabilul șef Óbis Károly, tehnicianul Steib László, Danciu Ioan contabil investiții, Baktay Béla funcționar, instalatorul șef nenea Aranyics (Aurean Vasile), Pászkan Lajos funcționar, nenea Jenei, nenea Kocsis, nenea Vass, nenea László... Acum patruzeci de ani, tanti Duși a recunoscut pe o fotografie ce ne-a rămas cincizecșitrei foști „colegi”.

A következő néhány év történéseit kimerítő részletességgel leírva találtam a Közüzemek levéltárában. (Dosar nr. 34. Documente în legătură cu transformarea cazanului Steinmüller.) Elsőként egy 1954. november 28.-i keltezésű Tájékoztatóban, amit Gyúró Lajos főmérnök és Năstăsescu Vasile a Tervosztály főnöke írt alá. Nem idézek belőle, megpróbálom csak a fontosabbnak tűnő részeket tovább adni. Így sem egyszerű feldolgozni.

A következő év (1949) nagy teljesítménye két kazán, egy széntüzelésű és egy pakura tüzelésű kazán, helyreállítása volt. Ezzel megoldódni látszott, az állandó fahiánnyal küszködő villamosmű tüzelőanyaggal való ellátása. A háború előtti teljesítmény elérésére 1950.-ben kerül sor, amikor a második, most már 1100 kW-os, turbó aggregátót május 12.-én üzembe helyezik. A recept a régi, egy kis csavarral. Egy ócskavas telepről hozott generátort újítanak fel és rendelnek hozzá egy BBC turbinát. Az import turbina késik. Ezért egy, a robbantáskor megrepedt turbinát javítanak meg, kipróbálják, és mert kitűnően működik, hozzá adják az import turbinának szánt generátort. A hoppon maradt turbina megérkezik 1951.-ben, de generátort hozzá csak a következő évben találnak. Eltelt még egy év, mire 1500 kW-ra feljavítva 1954. május 1.-én harmadikként helyezik üzembe. Ami időközben a kazánoknál történik, az a tervutasításos rendszer paródiája.

A három turbinát három kazánnal működtetik, és mert a Steinmüller fatüzelésű, már 1951.-ben tervbe vették az átalakítását. Megfelelő, használaton kívüli, rostélyt találtak a Cămpina-i villamos műveknél. Hogy mit keresett a kőolajmezők kellős közepén a szenes rostély, és ha már ott van, miért kellett egy évet várni az elszállítási engedélyre? Tény, hogy 1952 áprilisában a megfelelő engedély birtokában (HCM 493/ 04.04.1952) Benea Joil és Kozma Lajos haza hozzák, annak ellenére, hogy már megjött a parancs a kazán pakura tüzelésre való átalakítására. Sem az egyik sem a másik műveletre nem kapnak tervezőt. Marad a már bevált módszer: Kertész Gyula gépész javaslatára

Fotografia din stânga ilustrează rezultatul muncii a zece ani grei. Faptul că dezvoltarea nu s-a oprit îl putem vedea pe fotografia din dreapta. Evenimentele petrecute în următorii câțiva ani, le-am găsit descrise detaliat în arhiva Întreprinderilor comunale. (Dosar nr. 34. Documente în legătură cu transformarea cazanului Steinmüller.) Primele informații le-am găsit în Document de informare datat la 28 noiembrie 1954 care a fost semnat de ing. șef Gyúró Lajos și de către Năstăsescu Vasile șef-serviciu Planificare. Nu citez din acesta, încerc să redau doar părțile ce par a fi mai interesante. Nici așa nu e ușor de prelucrat. Marea realizare al anului următor (1949) a fost repararea a două cazane, unul pe cărbune și unul pe păcură. Prin aceasta se părea a fi rezolvată problema aprovizionării cu combustibil a uzinei electrice, care se lupta în continuu cu lipsa de lemne. Capacitatea avută înaintea războiului s-a atinsă în anul 1950, când în data de 12 mai se pune în funcțiune turboagregatul de 1100 kW. Rețeta este cea veche, dar cu o mică modificare. Se repară un generator adus de la fier vechi și se comandă la acesta o turbină BBC. Turbina de import întârzie. De aceea, se repară o turbină care s-a fisurat cu ocazia exploziei, se încearcă și constatând că aceasta funcționează excelent, se cuplează cu generatorul destinat turbinei de import. Turbina astfel rămasă în afară, sosește în anul 1951 dar generator potrivit a fost găsit doar în anul următor. A trecut încă un an, până când îmbunătățit la 1500 kW se pune în funcțiune, ca al treilea grup, în data de 1 mai 1954. Ce a ce s-a întâmplat între timp la cazane, constituie parodia directivelor de planificare a regimului. Acționarea celor trei turbine are loc de la trei cazane, și întrucât cazanul Steinmüller este pe lemne, a fost planificat a fi modificat încă în anul 1951. La uzina electrică din Câmpina a fost găsit un grătar corespunzător nefiind în folosință. Ce căuta un grătar pentru cărbune în mijlocul câmpului petrolier, și dacă era acolo, de ce trebuia aștepte un an după avizul de transport? Realitatea este că în aprilie 1952, în posesia avizului corespunzător (HCM 493/ 04.04.1952) Benea Joil și Kozma Lajos îl aduc acasă, în ciuda faptului că s-a primit ordin pentru transformarea cazanului pe combustibil de păcură. Nu găsesc un proiectant pentru nici una dintre modificări. Rămâne metoda deja probată: la propunerea mecanicului Kertész Gyula, pe

„ideiglenesen”, saját tervek alapján szerelnek két injektort. Végül is a tényleges átalakításhoz 1954 szeptemberében kezdenek, amikor már a tervbe vett IV. kazán is meg kellett volna jöjjön a bukaresti Mao-Tze-Dun művektől. Az átalakításoknak soha nem lesz vége. 1960. január 1-től az I, II és III-as kazánt gázzal fűtik.

Külön fejezetként szerepel, először, a Diesel-aggregát kérdése. És most tényleg csak egy idézet: *Az IPROED Bukarest által 1953-ban, a Szatmárnémeti HŐERŐMŰ KIBŐVÍTÉSE 1954-ben, vonatkozóan készített 1.085 sz. eredeti terv 46 old. 11. bekezdésének feladatai között, az esti és a reggeli csúcspokra elő lett írva egy 1400 HP, illetve 1500 kVA teljesítményű DIESEL-AGREGÁTORCSOPORT, melyet szükségesnek tartanak.*

És, ha már itt tartunk, még egy: *AZ A JAVASLAT, HOGY KÖZBEJÁRJANAK AZ RKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGNÁL... Vagy az Energetikai Minisztériumnak feladatként írják elő, hogy a lehető legrövidebb időn belül legyünk bevonva a nemzeti energetikai rendszerbe...*

A Diesel-aggregátkérdése oldódik meg hamarabb. Egy 2200 LE-s Sulzer típusú Diesel motorhoz kapcsolt 1500 kVA teljesítményű generátort helyeznek üzembe 1958 novemberében. Ennek a motornak a „dobogását” hallottam – és nem csak én – évekig. A telep összteljesítménye lehetővé tette, hogy Nagykaroly villamos energia ellátását is innen biztosítsák, ezért még ebben az évben megépítették a hozzávaló távvezetékét. Eleinte 22 kV feszültséggel, majd a végleges fogadóállomás megépültével, 1961.-től még tíz évig, 35 kV feszültséggel látták el Nagykarolyt.

Az átépítésnek, fejlesztésnek utolsó mozzanata a negyedik turbó-aggregát üzembe helyezése volt 1960. március 7-én. Ezzel az 1000 kW-os turbinával az üzem összteljesítménye 6600 kW-ra emelkedett.

baza proiectelor proprii se montează „provizoriu” două injectoare. Până la urmă, modificarea propriu zisă se începe în septembrie 1954, când trebuia să sosească de la uzina Mao-Tze-Dun din București și cel de al IV-lea cazan inclus în plan. Până la urmă, cazanul patru a fost pornit la 18 martie 1956 cu combustibil păcură. Modificările nu se sfârșesc niciodată. Începând de la unu ianuarie 1960 cazanele I., II, și III. trec pe combustibil gaz.

De prima dată apare în capitol separat problema agregatului diesel. Și acum doar un singur citat: ***În sarcina de proiectare Nr.1.085 inițial întocmită în anul 1953 pag. 46 aliniatul 11, executată de IPROED București, pentru AMPLIFICAREA TERMOCENTRALEI Satu Mare în anul 1954, s-a prevăzut, pentru vârfulurile de seara și dimineața, un Grup DIESEL-AGREGAT de 1400 HP, respectiv de 1500 kVA, motivat fiind ca necesar.***

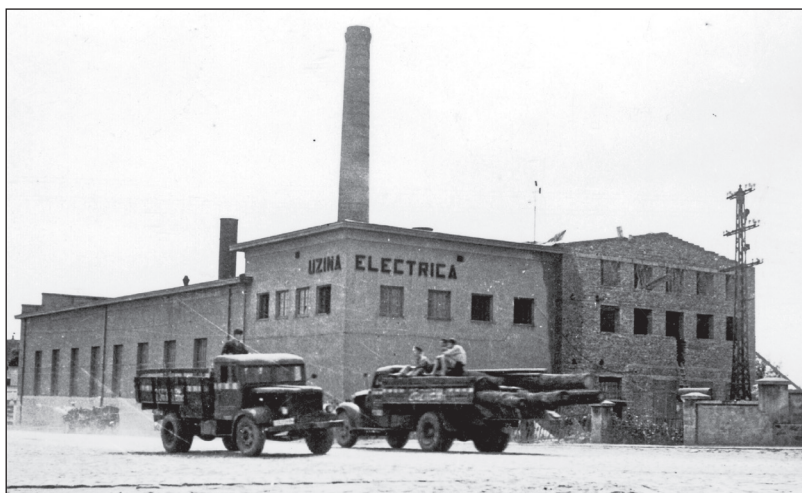
Și dacă suntem aici, încă unul: ***PROPUNERE A SE INTERVENI LA CC. P.M.R. ...Ori să se traseze sarcini M.E.E. să fim încadrați într-un sistem energetic al barelor naționale în timpul cel mai scurt posibil...***

Problema agregatului Diesel se rezolvă cel mai rapid. În noiembrie 1958 se pune în funcțiune un generator de 1500 kVA cuplat la un motor Diesel tip Sulzer de 2200 CP. „Bătăile” acestui motor l-am auzit – dar nu numai eu - ani de zile. Capacitatea totală a uzinei a făcut posibilă ca alimentarea cu energie a orașului Carei, să fie asigurată tot de aici, iar pentru aceasta se construiește încă în acest an, linia electrică aeriană aferentă. La început, Careiul a fost alimentat cu o tensiune de 22 kV, iar după construirea stației de primire definitive, din anul 1961 încă timp de zece ani cu o tensiune de 35 kV.

Ultimul episod al reconstruirii, al dezvoltării îl constituia punerea în funcțiune la 7 martie 1960 al celui de al patrulea turboagregat. Cu această turbină de 1000 kW, capacitatea totală a uzinei a ajuns la 6600 kW.

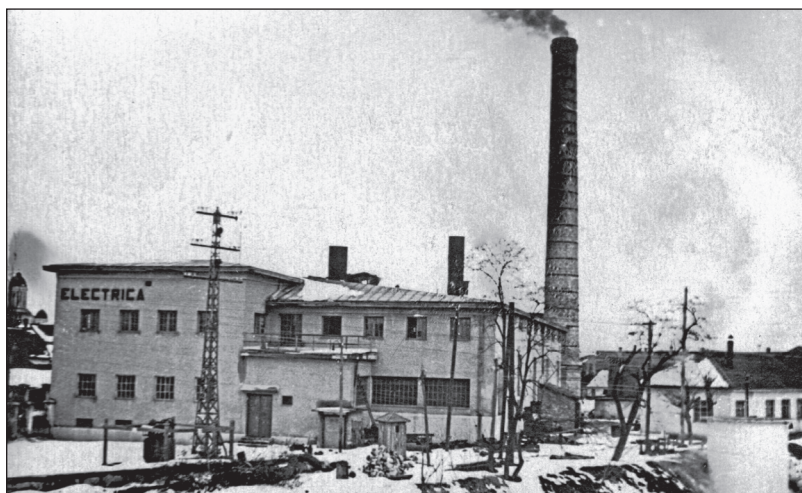

Akkor, amikor egy Miniszter Tanácsi Rendelettel (HCM 62/1963) az újonnan megalakuló nagybányai vállalat (IRE Baia Mare) átveszi a Közüzemektől, a villamos mű termelési kapacitása a következő:

		üzembe helyezve
I. Turbó aggregát	1000 kVA	1948. május 1.
II. Turbó aggregát	1100 kVA	1950. május 12.
III. Turbó aggregát	1500 kVA	1954. május 13.
IV. Turbó aggregát	1500 kVA	1960. március 7.
Diesel aggregát	1500 kVA	1958. nov. 10.
Összteljesítmény:	6600 kVA	

És, ahogy az életben annyiszor, mire újra épült, mire teljesen elkészült, feleslegessé vált. Csak kisegítő szerepe maradt. Hogy ez mit jelentett, soha nem tudtam meg. Sem a napi, vagy havi jelentéseket, sem a naplót nem sikerült megszereznem. Azt tudom, hogy a turbinák 1973 nyarán álltak le végleg, a Sulzer pedig 1973. október 24.-én. És elkezdték a bontást, úgy hogy a kazánok még egy évig (1974. október 31.-ig) szolgáltattak gőzt a Vágóhídnak és a Textil Gyárnak. Még két dátum: az egyik 1975. augusztus 3. Akkor zárják el a gázt. A másik 1975. augusztus 26, délután öt óra...

Atunci când, întreprinderea din Baia Mare (IRE Baia Mare) nou înființată în baza unei Hotărâri a Consiliului de Miniștrii (HCM 62/1963) preia uzina de la Întreprinderea Comunală, capacitatea de producție a uzinei electrice era:

pus în funcțiune

Turboagregatul nr. I.	1000 kVA	1 mai 1948.
Turboagregatul nr. II.	1100 kVA	12 mai 1950.
Turboagregatul nr. III.	1500 kVA	13 mai 1954.
Turboagregatul nr. IV.	1500 kVA	7 martie 1960
Agregatul Diesel	1500 kVA	10 noiembrie 1958.
Puterea totală:	6600 kVA	

Și, așa cum se întâmplă de atâtea ori în viață, pe când s-a reconstruit, pe când s-a terminat în totalitate, a devenit inutilă. I-a rămas doar rolul de auxiliar. Ce a însemnat acest lucru, nu am aflat niciodată. Nu am reușit să fac rost nici de rapoartele zilnice, nici de cele lunare și nici de jurnale. Știu doar că turbinele s-au oprit definitiv în vara anului 1973, iar Sulzer-ul la 24 octombrie 1973. Și au început demolarea, în așa fel încât cazanele, încă timp de un an (până în 31 octombrie 1974), mai furnizau aburi pentru Abator și pentru Fabrica de Textile. Încă două date: prima, 3 august 1975, atunci a fost oprit gazul. Cealaltă dată, 26 august 1975, ora cinci după masa...

Epilógus.

Igen.

Volt egyszer egy Villanytelep. Egyre kevesebben vagyunk, akik még emlékeznek, és így emlékeznek rá.

Mégis...

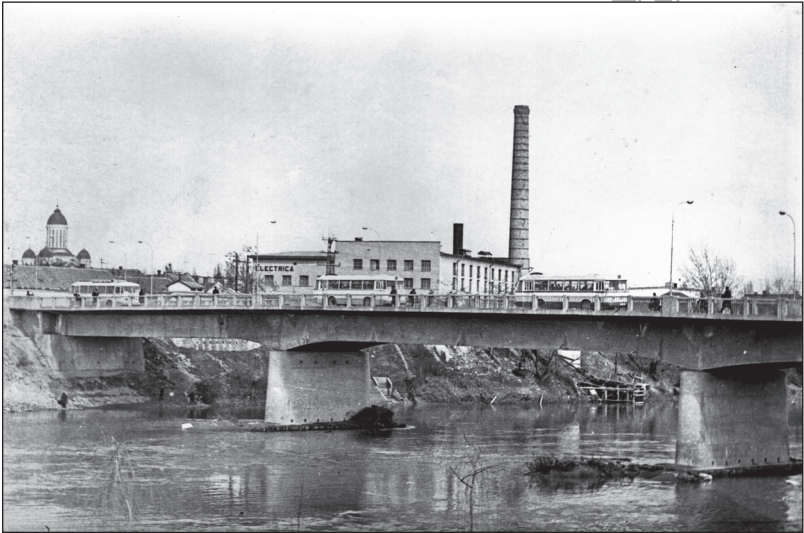
...több erős robbanást hallottunk és a gyárkémény estében délkelet felé dült.

Hatalmas szürke és barna színű porfelhő emelkedett a magasba, de a Szamos fölött megállt.

Epilog.

Da.

A fost odată o Uzină Electrică. Suntem din ce în ce mai puțini, cei care își mai aduc aminte de ea, și o au în amintire astfel.

Totuși...

... am auzit mai multe detonații puternice iar hornul fabricii în cădere s-a prăbușit spre sud-est. Un nor uriaș de praf cenușiu și brun s-a ridicat spre cer... dar deasupra Someșului s-a oprit.

Post scriptum...

Köszönöm, köszönöm mindenkinek.

Először is annak, Akitől az erőt és a makacsságot kaptam. Azután azoknak, akik ennek a „vissza emlékezésnek” a megjelenítésénél segítségemre voltak. Legelőször a szűkebb és nagyobb családomnak, akiktől az időt, a figyelmet loptam a „villanytelepre”. Mert az a fajta nyugdíjas kor, amikor az ember valamivel el kell, üsse az idejét, még mindég nem jött el. Valamit mindég félre kell tenni, ha az ember a hóbortjával, hobbijával szeretne foglalkozni.

Vissza gondolva az elejére, nem tehetem meg, hogy ne emlékezzek meg azokról, akiktől az első információkat, dokumentumokat kaptam. Egykori osztályfőnököm, Felker Anna – Ici néni- mesélt Winkler Ferenczről – az édesapjáról – a villanytelep főgépészéről. Tőle kaptam meg, a még el nem kallódott jegyzeteit. Aztán amikor kifogyott a felhasználható emlékekből, azt mondta: keresd meg Janitzky Palit, az Ő apja is huszonöt évet dolgozott a villanytelepen, egy ideig igazgatója is volt. Megkerestem és bátran mondhatom, hogy segítségével nélkül el sem kezdhettem volna az adatgyűjtést. Doboznyi fénykép, személyes szakmai dokumentumok adtak fogódzót az emlékezésnek. Örökké hálás maradok Szabó Sándor újságíró barátomnak a bátorításért. Ők már rég nincsenek köztünk, de lelkesedésük, szellemük – reményeim szerint – benne van a könyvben.

Post scriptum...

Mulțumesc, mulțumesc tuturor.

În primul rând aceluia, Care mi-a dăruit putere și încăpăținare. Apoi, aceluia care mi-au fost în ajutor la publicarea acestei „reamintiri”. În primul și în primul rând familiei mele restrânse și familiei mele mai extinse, răpind de la ei timpul și atenția, în favoarea „uzinei electrice”. Căci aceea vârstă a pensionarului, când omul trebuie să-și omoare cu ceva timpul, nu sosise încă. Omul, dacă dorește să se ocupe de pasiunile sale, de hobbyul său, este nevoit a pune întotdeauna ceva la o parte.

Gândindu-mă la începuturi, nu pot să nu le aduc un omagiu celor de la care am primit primele informații, documente. Fosta mea dirigintă Felker Anna – tanti Iți – a povestit despre Winkler Ferencz – tatăl ei – mecanicul șef al uzinei electrice. De la ea am primit notițele lui încă nerătăcite. Apoi, după ce a ajuns la capătul amintirilor utilizabile, mi-a spus: caută-l pe Janitzky Pali căci și tatăl lui a lucrat la uzina electrică timp de douăzeci și cinci de ani, iar un timp a fost și director. L-am căutat și pot să afirm cu bărbăție că fără ajutorul lui n-aș fi putut începe strângerea datelor. O cutie cu fotografii, cu acte profesionale personale au constituit punctul de sprijin al reamintirii. Rămân pe veci recunoscător prietenului meu, ziaristul Szabó Sándor, pentru încurajare. Cei amintiți de mult nu mai sunt printre noi, dar entuziasmul, spiritul lor se regăsește – sper eu - în carte.

Örzöm egykori kollégám, Horvay Géza, a nagybányai Állami Levéltárban készített jegyzeteit, és édesapjával, Géza bácsival folytatott beszélgetéseink emlékét. (Mennyire másként kérdeznék ma!) A Megyei Könyvtár munkatársai, Cordea Márta és Claudiu Porumbăcean, segítőkészségét sem felejtetem.

Más idők, más körülmények, amikor az értetlenség és közöny mellett, a kishitű gáncsoskodás ellenére is mellém állt, és parlamenti képviselőként is mellettem maradt Erdei D. István okl. villamosmérnök. Mindennapos segítségére ma is szükségem van.

Külön köszönöm munkatársaim elnéző megértését, kiemelve Nagy Ábel „számítógépes türelmét”, ami nélkül most nem gépelhetném az utolsó mondatokat.

Meg kell köszönnöm mindazoknak, akik az elmúlt hónapokban, akarva-akaratlanul, részt vállaltak a sokszor reménytelennek tűnő vállalkozásomban. Nézzék el, hogy nem sorolom fel őket, félek, hogy hiányos lenne a felsorolásom.

Az elején azt írtam, hogy egyedül nem megy. Nem voltam egyedül, és ez segített.

2017. decemberében.

Păstrez notițele fostului meu coleg Horvay Géza făcute în Arhiva de Stat din Baia Mare și le păstrez în amintire discuțiile purtate cu tatăl său, nenea Géza. (Cât de altfel i-aș pune azi întrebările!). Nu pot uita nici de bunăvoința și ajutorul primit de la personalul Bibliotecii Județene, Cordea Márta și Claudiu Porumbăcean.

Alte vremuri, alte circumstanțe, când în pofida neînțelegerii și dezinteresului și în ciuda unui defetism ce caută cusururi în orice, s-a alăturat de mine și a rămas lângă mine chiar și în calitatea lui de deputat parlamentar ing. dipl. Erdei D. István. De ajutorul lui curent, am nevoie și în prezent.

Nu în ultimul rând mulțumesc înțelegerea colegilor mei, evidențiind „toleranța în privința calculatorului” al lui Nagy Ábel, fără de care nu aș putea scrie acum ultimele propoziții.

Trebuie să mulțumesc tuturor, care în lunile ce au trecut, vrând-nevrând au luat parte la munca la care m-am angajat și care câteodată părea a fi fără speranțe. Treceți cu vederea că nu le menționez personal, dar n-aș vrea ca lista să fie incompletă.

La început scriam că singur nu se poate. Nu am fost singur, și asta m-a ajutat.

în decembrie 2017.

Irodalomjegyzék

Borovszky Samu, *Magyarország vármegyei és városai. Szatmárvármegye. (Județele și orașele Ungariei. Județul Satu Mare.)* Enciklopédia. Budapest, 1908.

Cziker András, *Industria electroenergetică la 110 ani de existență în Carei – A villamos energia ipar 110 éves Nagykárolyban.* Colorprint S.R.L. Zalău. 2014.

Horváth Tibor, Jeszenszky Sándor, *A magyar elektrotechnika története. (Istoria Electrotehnicii maghiare)* Kiadja a MEE. Budapest, 2000.

Kalocsai Péter, *A vidéki városok tömegközlekedése Magyarországon, különös tekintettel a Nyugat - Dunántúlra 1867 és 1914 között. (Szatmárnémeti villamos közlekedése) (Circulația tramvaiului în Satu Mare)* Pécs 2008.

Porumbăcean, Claudiu, Câmpean, Viorel, *Ștefan Benea (1889-1961)* Editura Argonaut Cluj-Napoca. 2014.

Tankóczi Gyula, *Satu-Mare város képes tükre – Monografia orașului Satu Mare* Presa Liberă, Satu Mare, 1936.

... Trei ani de muncă. *Activitatea Comisiei Interimare a municipiului Satu Mare. 1933-1936.* Presa Liberă, Satu Mare, 1936.

Bibliografie

Winkler Ferecz és Janitzky Pál családi dokumentumai és fényképei. Documentele și fotografiile familiare a familiilor lui Winkler Ferencz și Janitzky Pál.

Volumul Steinmüller din arhiva Intreprinderea Comunală Nr. 2. Satu Mare 1954.

„Szabad Élet”	1945 - 1948
„Szamos”	1868 - 1919
„Szatmár”	1874 - 1911
„Szatmár és Vidéke”	1883 - 1918
„Szatmári Hírlap”	1968 - 1989
„Szatmár-Németi”	1896 - 1912
„Satu-Mare”	1919 - 1938
„Új Szatmár”	1912